

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

СУПРУНЧУК ОЛЕГ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 340.0 (477): 343.102:343.123.1:343.132:351.74:343.163

ДИСЕРТАЦІЯ

**ОРГАНИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ
(1990-ТІ РОКИ – 2022 РІК): ІСТОРИКО-ПРАВОВІ
ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ**

Спеціальність 081 Право
Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ **О.О. Супрунчук**

Науковий керівник: **Шкуратенко Олена Володимирівна,**
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Супрунчук О.О. Органи досудового розслідування в Україні (1990-ті роки – 2022 рік): історико-правові засади становлення та розвитку.

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2026.

Дисертація «Органи досудового розслідування в Україні (1990-ті роки – 2022 рік): історико-правові засади становлення та розвитку» є комплексним дослідженням правових, організаційних та соціально-історичних аспектів розвитку органів досудового розслідування в Україні за період незалежності. Робота спрямована на аналіз трансформаційних процесів у системі досудового розслідування, зокрема еволюцію законодавчої бази, зміну структурних елементів та впровадження нових підходів до розслідування кримінальних правопорушень.

У процесі дослідження ґрунтовно проаналізовано методологічні засади, історіографію та джерельну базу, що становлять основу вивчення проблематики органів досудового розслідування в Україні. Особливу увагу приділено аналізу наукових праць, які висвітлюють питання становлення, розвитку та функціонування системи досудового розслідування. Було здійснено комплексний огляд історико-правових досліджень, що дозволило розкрити еволюцію підходів до оцінки діяльності слідчих органів та їхньої трансформації в умовах політичних, соціальних та правових змін.

Робота спирається на різнопланові методологічні підходи до проведення аналізу, які покликані забезпечити всебічне вивчення предмета дослідження. Зокрема, застосовано історико-правовий підхід, який дозволив простежити генезис органів досудового розслідування від радянських часів до сучасного періоду з урахуванням особливостей адаптації радянської правової спадщини до нових соціально-правових умов незалежної України. Порівняльно-правовий метод сприяв аналізу української моделі досудового розслідування у співставленні з міжнародними практиками, що дало можливість виявити як

позитивні напрацювання, так і недоліки національної системи. Структурно-функціональний підхід забезпечив оцінку організаційної побудови органів досудового розслідування, їхньої взаємодії між собою та з іншими правоохоронними структурами, що дало змогу виявити дисфункції у механізмах розслідування кримінальних правопорушень. Соціологічний підхід, у свою чергу, сприяв дослідженню впливу досудового розслідування на забезпечення прав громадян, суспільну довіру до правоохоронних органів та ефективність кримінальної юстиції загалом.

Дослідження охопило історико-правові аспекти діяльності органів досудового розслідування в Україні у період 1990 – 2014 років. Увагу було зосереджено на аналізі перехідних процесів, що відбувалися у сфері кримінальної юстиції після проголошення незалежності України, коли держава поступово відходила від радянської системи правоохоронних органів та формувала власну модель досудового розслідування. У цьому контексті розглянуто еволюцію організаційної структури органів досудового розслідування, включаючи їхню діяльність у складі Служби національної безпеки України, міліції, прокуратури та податкової міліції.

Особливу увагу приділено нормативно-правовим актам, архівним документам, що впливали на процес реформування досудового розслідування. Зокрема, досліджено роль Конституції України 1996 року, яка закріпила нові засади функціонування правоохоронної системи, сприяючи поступовому реформуванню органів досудового розслідування. Одним із найважливіших етапів трансформації стало ухвалення нового Кримінального процесуального кодексу України у 2012 році, що запровадив низку принципових змін у діяльності слідчих органів. Кодекс встановив нові процесуальні правила досудового розслідування, впровадив інститут слідчих суддів, деталізував процедури слідчих дій, а також заклав підвалини для формування Національної поліції та Державного бюро розслідувань як нових інституцій, покликаних забезпечити ефективність розслідування кримінальних правопорушень.

Також здійснено аналіз реформування органів досудового розслідування в Україні у період з 2015 по 2022 роки. У цей період в державі відбулися масштабні зміни у правоохоронній системі, які були спричинені як внутрішніми викликами, пов'язаними з необхідністю вдосконалення кримінальної юстиції, так і зовнішніми факторами, включаючи збройний конфлікт, що розпочався внаслідок російської агресії.

Одним із ключових напрямів реформ стало створення нових антикорупційних та слідчих органів, що мало на меті підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, зокрема з корупційними правопорушеннями, які тривалий час залишалися системною проблемою правоохоронної сфери. У зв'язку з цим було утворено Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Державне бюро розслідувань (ДБР) та Бюро економічної безпеки України (БЕБ України). Зазначені органи отримали чітко визначену компетенцію щодо розслідування корупційних та економічних злочинів, а також справ, що стосуються високопосадовців та правоохоронців. Запровадження цих структур мало на меті створення незалежних органів слідства, які не підпорядковувалися б прокуратурі та мали б власні слідчі підрозділи.

Окремий аспект дослідження становить аналіз змін у статусі слідчого та дізнавача, які відбулися внаслідок реформування кримінального процесуального законодавства. Важливою новацією стало запровадження чіткого розмежування функцій слідчого та прокурора, що дозволило би оптимізувати процес кримінального розслідування та зменшити надмірний вплив прокуратури на досудове розслідування. Водночас було переглянуто правовий статус дізнавача, що передбачало зміну механізмів його роботи та регламентування дізнання як окремого процесуального етапу, особливо в частині розслідування кримінальних проступків. Особливу увагу приділено специфіці функціонування органів досудового розслідування в умовах збройного конфлікту, який розпочався після російської агресії у 2014 році. Введення воєнного стану на окремих територіях України та активні бойові дії спричинили необхідність адаптації механізмів досудового розслідування до нових умов. Органи досудового розслідування

зіткнулися з низкою викликів, серед яких – розслідування воєнних злочинів, зростання кількості справ, пов’язаних із державною зрадою, тероризмом та колабораційною діяльністю, а також труднощі у проведенні слідчих дій на тимчасово окупованих територіях.

Дослідження зазначених вище аспектів дозволило оцінити ефективність реформ у сфері досудового розслідування, виявити проблеми, що залишаються актуальними, та сформулювати рекомендації щодо подальшого вдосконалення правоохоронної системи України відповідно до європейських стандартів та реалій воєнного часу.

Основними проблемними питаннями, які були розглянуті під час дослідження, можна виділити: вплив радянської моделі організації досудового розслідування на розвиток органів досудового слідства незалежної України; фрагментарність, суперечливість та незавершеність реформ; проблеми складності процесу імплементації європейських стандартів; зміни у діяльності органів досудового розслідування, які пов’язані із початком збройного конфлікту та повномасштабної війни.

Попри проголошення незалежності, значна частина механізмів і структур правоохоронної системи України залишалася успадкованою від СРСР. Зокрема, прокуратура продовжувала поєднувати слідчі та наглядові функції, що створювало конфлікт інтересів і суперечило принципам верховенства права.

Законодавчі зміни, спрямовані на реформування органів досудового розслідування, часто носили точковий характер і не формували єдиної концепції розвитку системи. Це ускладнювало координацію між різними органами, що займалися досудовим розслідуванням.

Ухвалення нового КПК України у 2012 році мало на меті адаптацію українського кримінального процесу до європейських стандартів, однак його реалізація зіткнулася з цілим рядом труднощів: недостатня підготовка персоналу, проблеми з фінансуванням та відсутність ефективного механізму контролю за впровадженням реформ знижували ефективність запланованих змін.

Початок російської агресії у 2014 році кардинально змінив завдання органів досудового розслідування. Необхідність розслідування воєнних злочинів, тероризму та державної зради вимагала нових підходів, що не завжди відповідали чинному законодавству.

Під час дослідження було виділено шляхи вирішення виявлених проблем: завершення реформи органів досудового розслідування; зміцнення незалежності слідчих; гармонізація українського законодавства з європейськими стандартами; розвиток спеціалізації в розслідуванні воєнних злочинів.

Пропонується створення об'єднаного органу досудового розслідування з чітко визначеними повноваженнями, що покликане позбутися дублювання функцій між різними слідчими органами, водночас із збереженням функції досудового розслідування в органах Національної поліції.

Важливим кроком є усунення надмірного впливу прокуратури на досудове розслідування та запровадження чітких механізмів судового контролю за слідчими діями.

Розробка нових нормативно-правових актів із врахуванням практики Європейського суду з прав людини та міжнародного досвіду дозволить підвищити якість кримінальних розслідувань.

В умовах збройного конфлікту необхідно вдосконалювати методи документування воєнних злочинів та розширювати повноваження спеціалізованих слідчих підрозділів.

Дисертаційне дослідження висвітлює історико-правові особливості розвитку органів досудового розслідування в Україні, аналізує ключові проблеми та пропонує науково обґрунтовані рекомендації щодо їх вирішення.

Робота має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки може бути використана для вдосконалення чинного законодавства, оптимізації структури та діяльності слідчих органів та подальшого реформування кримінальної юстиції в Україні.

Ключові слова: історико-правовий аналіз, органи досудового розслідування, Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Національна поліція України, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Служба безпеки України, прокуратура, правова система, права людини, юриспруденція, правотворчість, дізнання, слідчий.

ABSTRACT

Suprunchuk O.O. Pre-Trial Investigation Bodies in Ukraine (the 1990s – 2022): Historical and Legal Foundations of Formation and Development.

Qualification scientific work submitted as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2026.

The dissertation «Pre-Trial Investigation Bodies in Ukraine (the 1990s –2022): Historical and Legal Foundations of Formation and Development» constitutes a comprehensive study of the legal, organizational, and socio-historical aspects of the development of pre-trial investigation bodies in Ukraine during the period of independence. The research is aimed at analyzing transformational processes within the system of pre-trial investigation, including the evolution of the legislative framework, changes in structural elements, and the introduction of new approaches to the investigation of criminal offenses.

In the course of the study, the methodological foundations, historiography, and source base underlying the analysis of the problems of Ukraine’s pre-trial investigation bodies were thoroughly examined. Particular attention was paid to the analysis of scholarly works addressing the issues of formation, development, and functioning of the pre-trial investigation system. A comprehensive review of historical and legal studies was conducted, which made it possible to reveal the evolution of approaches to assessing the activities of investigative bodies and their transformation under conditions of political, social, and legal change.

The research is based on diverse methodological approaches intended to ensure a comprehensive examination of the subject matter. In particular, the historical and legal approach enabled the tracing of the genesis of pre-trial investigation bodies from the Soviet period to the present, taking into account the adaptation of Soviet legal heritage to the new socio-legal conditions of independent Ukraine. The comparative legal method facilitated the analysis of the Ukrainian model of pre-trial investigation in comparison with international practices, which allowed for the identification of both

positive achievements and shortcomings of the national system. The structural-functional approach ensured the assessment of the organizational structure of pre-trial investigation bodies, their interaction with one another and with other law enforcement agencies, thereby revealing dysfunctions in the mechanisms of criminal investigation. The sociological approach, in turn, contributed to the study of the impact of pre-trial investigation on the protection of citizens' rights, public trust in law enforcement agencies, and the overall effectiveness of criminal justice.

The research also covered the historical and legal aspects of the activities of pre-trial investigation bodies in Ukraine during the period from 1990 to 2014. Attention was focused on the transitional processes that took place in the sphere of criminal justice following the proclamation of Ukraine's independence, when the state gradually departed from the Soviet law enforcement system and formed its own model of pre-trial investigation. In this context, the evolution of the organizational structure of pre-trial investigation bodies was examined, including their activities within the framework of the Security Service of Ukraine, the militia, the prosecutor's office, and the tax police.

Particular attention was devoted to regulatory legal acts and archival documents that influenced the process of reforming pre-trial investigation. In particular, the role of the Constitution of Ukraine of 1996, which established new foundations for the functioning of the law enforcement system and facilitated the gradual reform of pre-trial investigation bodies, was analyzed. One of the most significant stages of transformation was the adoption of the new Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012, which introduced a number of fundamental changes in the activities of investigative bodies. It established new procedural rules for pre-trial investigation, introduced the institution of investigating judges, detailed the procedures of investigative actions, and laid the foundations for the establishment of the National Police and the State Bureau of Investigation as new institutions intended to ensure the effectiveness of criminal investigations.

The reform of pre-trial investigation bodies in Ukraine in the period from 2015 to 2022 has also been analyzed. This period was marked by large-scale changes in the

law enforcement system, driven by both internal challenges related to the need to improve criminal justice and external factors, including the armed conflict that began as a result of Russian aggression.

One of the key directions of reform was the establishment of new anti-corruption and investigative bodies aimed at increasing the effectiveness of combating crime, particularly corruption-related offenses, which had long remained a systemic problem in the law enforcement sphere. In this regard, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine (NABU), the State Bureau of Investigation (SBI), and the Bureau of Economic Security of Ukraine (BES) were established. These bodies were endowed with clearly defined competences in investigating corruption and economic crimes, as well as cases involving high-ranking officials and law enforcement officers. The introduction of these institutions aimed to create independent investigative bodies that would not be subordinated to the prosecutor's office and would possess their own investigative units.

A separate aspect of the research concerns the analysis of changes in the legal status of investigators and inquiry officers resulting from the reform of criminal procedural legislation. An important innovation was the introduction of a clear delineation of the functions of the investigator and the prosecutor, which was intended to optimize the criminal investigation process and reduce excessive prosecutorial influence over pre-trial investigation. At the same time, the legal status of inquiry officers was revised, which involved changes in the mechanisms of their work and the regulation of inquiry as a separate procedural stage, especially in the investigation of criminal misdemeanors.

Special attention was paid to the specific features of the functioning of pre-trial investigation bodies under conditions of armed conflict that began following Russian aggression in 2014. The introduction of martial law in certain territories of Ukraine and active hostilities necessitated the adaptation of pre-trial investigation mechanisms to new circumstances. Investigative bodies faced numerous challenges, including the investigation of war crimes, a sharp increase in cases related to treason, terrorism, and collaboration activities, as well as difficulties in conducting investigative actions in temporarily occupied territories.

The study of the aforementioned aspects made it possible to assess the effectiveness of reforms in the field of pre-trial investigation, identify persistent problems, and formulate recommendations for the further improvement of Ukraine's law enforcement system in accordance with European standards and the realities of wartime.

The main problematic issues addressed in the research include: the influence of the Soviet model of organizing pre-trial investigation on the development of investigative bodies in independent Ukraine; the fragmentation, inconsistency, and incompleteness of reforms; the complexity of implementing European standards; and changes in the activities of pre-trial investigation bodies caused by the outbreak of armed conflict and the full-scale war.

Despite the proclamation of independence, a significant part of the mechanisms and structures of Ukraine's law enforcement system remained inherited from the USSR. In particular, the prosecutor's office continued to combine investigative and supervisory functions, which created conflicts of interest and contradicted the principles of the rule of law.

Legislative changes aimed at reforming pre-trial investigation bodies often had a piecemeal character and failed to form a unified concept of systemic development. This significantly complicated coordination among the various bodies engaged in pre-trial investigation.

The adoption of the new Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012 was intended to adapt Ukrainian criminal procedure to European standards; however, its implementation encountered numerous difficulties, including insufficient personnel training, funding constraints, and the absence of effective mechanisms for monitoring reform implementation, which reduced the effectiveness of the planned changes.

The onset of Russian aggression in 2014 fundamentally altered the tasks of pre-trial investigation bodies. The necessity of investigating war crimes, terrorism, and treason required new approaches that did not always correspond to the existing legal framework.

The study identified key directions for addressing the detected problems, including the completion of the reform of pre-trial investigation bodies, strengthening the independence of investigators, harmonizing Ukrainian legislation with European standards, and developing specialization in the investigation of war crimes.

It is proposed to establish a unified pre-trial investigation body with clearly defined competences in order to eliminate the duplication of functions among various investigative agencies, while preserving the function of pre-trial investigation within the National Police.

An important step is the elimination of excessive prosecutorial influence over pre-trial investigation and the introduction of effective mechanisms of judicial control over investigative actions.

The development of new regulatory legal acts taking into account the case law of the European Court of Human Rights and international experience will enhance the quality of criminal investigations.

Under conditions of armed conflict, it is necessary to improve methods of documenting war crimes and expand the powers of specialized investigative units.

The dissertation highlights the historical and legal features of the development of pre-trial investigation bodies in Ukraine, analyzes key problems, and offers scientifically substantiated recommendations for their resolution. The research has both theoretical and practical significance, as it may be used to improve current legislation, optimize the structure and activities of investigative bodies, and further reform criminal justice in Ukraine.

Keywords: historical and legal analysis, pre-trial investigation bodies, Constitution of Ukraine, Criminal Procedure Code of Ukraine, National Police of Ukraine, National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, State Bureau of Investigation, Bureau of Economic Security of Ukraine, Security Service of Ukraine, Prosecutor's Office, legal system, human rights, jurisprudence, law-making, inquiry, investigator.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Супрунчук О.О. Аналіз процесуального статусу органів дізнання в Кримінально-процесуальних кодексах України 1960 та 2012 років (історико-правовий аспект). *Прикарпатський юридичний вісник* №3/2024 : Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 19–23 DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.4>

2. Супрунчук О.О. Підслідність Національного антикорупційного бюро України та Державного бюро розслідувань у контексті правотворчих змін 2014-2022 рр. (історико-правовий аналіз). *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 18. Право. Журнал / М-во освіти і науки України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова – Випуск 42. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 63–67. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2024.42.08>

3. Супрунчук О. О. Правові зміни підслідності органів досудового розслідування в 1990-2022 рр. (історико-правовий аналіз). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція», 2024, Міжнародний гуманітарний університет, 2024, випуск № 72, С. 19–22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.72.3>

4. Супрунчук О.О. Органи досудового розслідування Державної кримінально-виконавчої служби України: історико-правові засади діяльності. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 18. Право. Журнал / М-во освіти і науки України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова – Випуск 44. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 42–48. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2025.44.06>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Шкуратенко О.В., Супрунчук О.О. Роль органів досудового розслідування в умовах воєнного стану та повномасштабної російсько-української війни. *Українське військо: сучасність та історична*

ретроспектива : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 лист. 2022 р.). Київ, 2023. С. 95.

6. Шкуратенко О.В., Супрунчук О.О. Забезпечення діяльності органів Міністерства внутрішніх справ України з початку вторгнення РФ в Україну. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива*. : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28 лист. 2024 р.). Київ, 2024. С. 105.

7. Супрунчук О.О. Підрозділи економічної безпеки України в 1990-2022 роках (історико-правовий аналіз). *Передові досягнення у сфері права: погляд вітчизняних та зарубіжних вчених* : матер. Міжнар. наук. конф. (Латвійська Республіка, м. Рига, 3-4 жовт. 2024 р.). Латвійська Республіка, м. Рига, С. 27–30. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-5>

8. Супрунчук О.О. Історико-правовий аналіз створення органів досудового розслідування Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань та Бюро економічної безпеки України (2014-2021 роки). *Надбання сучасності у сфері юридичної науки та практики*. : матер. Міжнар. наук. конф. (Латвійська Республіка, м. Рига, 19-20 берез. 2025 р.). Латвійська Республіка, м. Рига, С. 14–18 DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-558-7-3>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ I.	28
ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ЗАСАД СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ... 28	
1.1 Стан вивчення та наукова розробка теми	28
1.2 Джерельна база, методологічні засади та історіографія дослідження....	44
Висновки до Розділу I.....	67
РОЗДІЛ II. ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ (ЛИПЕНЬ 1990 РІК– 2014 РІК).....	71
2.1 Органи досудового розслідування в Україні на початку становлення української правоохоронної системи (липень 1990 рік – серпень 1991 рік)	71
2.2 Основні напрями трансформації моделі правоохоронної системи України (1991 – 1996 роки)	80
2.3 Вплив законодавчих змін на діяльність органів досудового розслідування (1996 – 2014 роки)	86
Висновки до Розділу II	100
РОЗДІЛ III. ОРГАНИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ (2014 – 2022 РОКИ)	106
3.1 Правові реформи в Україні: законодавчі зміни в організації діяльності органів досудового розслідування (2014 – 2021 роки).....	106
3.2 Особливості правового регулювання діяльності органів досудового розслідування від початку російської агресії в Україні (2014 – 2022 роки)	130
3.3 Правовий статус слідчого та дізнавача в контексті правових змін	144
Висновки до Розділу III.....	154
ВИСНОВКИ	159
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	166
ДОДАТКИ.....	189

ДОДАТОК А.....	189
ДОДАТОК Б.....	190
ДОДАТОК В.....	191
ДОДАТОК Г.....	209

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АТО – антитерористична операція

БЕБ України – Бюро економічної безпеки України

ГУМВС України – Головне управління Міністерства внутрішніх справ України

ДБР – Державне бюро розслідувань

ДКВС України – Державна кримінально-виконавча служба України

ДКНС СРСР – Державний комітет з надзвичайного стану в СРСР

ДПА України – Державна податкова адміністрація України

ДПС України – Державна податкова служба України

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КДБ УРСР – Комітет державної безпеки Української РСР

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

МОГП – Міністерство охорони громадського порядку

НААУ – Національна асоціація адвокатів України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

ОВС – Органи внутрішніх справ

ПАРЄ – Парламентська асамблея Ради Європи

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

СБУ – Служба безпеки України

СІЗО – Слідчий ізолятор

СНБУ – Служба національної безпеки України

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

США – Сполучені Штати Америки

УМВС – Управління Міністерства внутрішніх справ України

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

ЦК КПРС – Центральний Комітет Комуністичної партії Радянського Союзу

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Процес становлення системи кримінальної юстиції в Україні, після проголошення незалежності, визначався достатньо складним та суперечливим характером. Тут діяли різновекторні тенденції, які відображали як вплив радянського минулого, так і прагнення до суттєвого реформування системи. Окремою складовою даних процесів була трансформація органів досудового слідства. У своїй сукупності розуміння взаємоспорідненості й тяглості даних процесів формує основу визначення актуальності теми дослідження.

Навіть зважаючи на суперечливість та непослідовність у реформуванні як правової, так і правоохоронної системи України, цілком очевидною є тенденція до імплементації норм європейської правової системи, що в цілому відповідає суспільному запиту. Проте, разом із позитивними тенденціями продовжує зберігатися ціла низка пострадянських норм, які у тій чи іншій мірі суперечили засадничим основам побудови правової держави. Однією із таких проблем є дотична до тематики даного дослідження проблема поєднання у діяльності прокуратури функції нагляду та функції досудового розслідування, що породжувало гострий конфлікт інтересів.

Спробою вирішення цієї, а також цілої низки інших проблем стала реформа Кримінального процесуального законодавства, зокрема, ухвалення чинного нині Кримінального процесуального кодексу України. Прийняття нового КПК України в 2012 році мало на меті створення сучасної системи досудового розслідування, але реалізація цієї концепції супроводжувалася цілою низкою проблем: неповна інституційна готовність органів слідства до переходу на нові процедури, зокрема відсутність належного матеріально-технічного забезпечення; кадровий дефіцит та недостатній рівень підготовки слідчих і прокурорів до роботи в умовах нових процесуальних стандартів; проблеми з процесуальним керівництвом прокуратури, що призвели до перевантаження прокурорів та нерівномірності контролю якості досудового розслідування;

конкуренція та дублювання повноважень між правоохоронними органами; відсутність єдиної методики документування, що спричиняло різну якість доказової бази та суперечності в практиці органів досудового розслідування; неналежна координація між слідчими, оперативними службами та прокурорами, що ускладнювало оперативність і результативність розслідувань.

Утворення нових органів, таких як Державне бюро розслідувань і Національне антикорупційне бюро України, стало важливим кроком у реформуванні системи, але ефективність їхньої діяльності залежала від чіткої нормативної бази та організаційної структури.

Проблеми ефективності досудового розслідування, включаючи взаємодію між різними правоохоронними органами, неврегульованість повноважень і процедур, зумовлюють потребу в подальших наукових дослідженнях. Аналіз попереднього досвіду дозволяє виявити недоліки сучасних реформ і запропонувати нові підходи, які сприятимуть удосконаленню нормативно-правового регулювання, забезпеченню прав та свобод громадян, а також підвищенню ефективності боротьби зі злочинністю.

Неабиякої актуальності тематика дисертаційного дослідження набула після початку збройного конфлікту, спричиненого російським вторгненням в Автономну Республіку Крим, Донецьку та Луганську області в 2014 році, та з початком повномасштабної війни у 2022 році. Органи досудового розслідування зіткнулися з безпрецедентними завданнями – розслідування воєнних злочинів, державної зради, терористичних та колабораційних дій, викриття корупційних схем, що вимагало адаптації правових механізмів до умов воєнного часу та відповідного реагування, обумовленого верховенством права та умовами процесу євроінтеграції.

Продовження процесу реформування правоохоронної системи у 2015 – 2022 роках ускладнювалося не тільки умовами зовнішньої збройної агресії, але й цілою низкою внутрішніх викликів, пов'язаних у першу чергу із необхідністю імплементації європейських стандартів у правоохоронній сфері та одночасово високим рівнем корупції, який стояв на заваді впровадженню європейських

норм. Саме в цей час було створено нові інституції – Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань та Бюро економічної безпеки України. Їх поява засвідчила прагнення держави сформувати незалежні слідчі органи, спроможні забезпечити ефективне розслідування корупційних та економічних злочинів, а також справ щодо високопосадовців.

Дослідженням питань становлення, діяльності та розвитку органів досудового розслідування в різні періоди займалися вітчизняні науковці, так як С.М. Гуліна, В.М. Чернишов, Л.І. Шаповалова, М.В. Джига, О.В. Баулін, С.І. Лук'янець, С.М. Стахівський, М.В. Костицький, А.В. Столітній, О.В. Шкуратенко, Д.І. Курас, І.Й. Бойко, В.В. Черней, С.С. Чернявський, Л.Д. Удалова, Б.В. Романюк, В.Я. Тацій, А.Й. Рогожин, О.А. Солдатенко, В.В. Павловський, А.В. Шевчишен, В.В. Кулаков, О.І. Пашинін, О.Ю. Татаров, А.С. Чайковський, Є.В. Зозуля, В.А. Довбня, О.М. Бандурка.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019). Узгоджується із Стратегією національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023), Стратегією розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021– 2025 роки (постанова загальних зборів НАПрН України від 26 березня 2021 року № 12-21). Робота також відповідає Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні (Постанова Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 року № 476), тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454)

та виконана відповідно до Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 25 жовтня 2022 року, протокол № 14. Розглянуто та схвалено координаційними бюро відділень Національної академії правових наук України.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є дослідження історико-правових засад становлення, розвитку та діяльності органів досудового розслідування в Україні протягом 1990 – 2022 років, аналіз впливу політичних і соціально-економічних змін на їх функціонування, а також розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання та організації досудового розслідування відповідно до сучасних викликів та міжнародних стандартів.

Досягнення поставленої мети передбачає постановку та виконання таких *завдань*:

- 1) з'ясувати стан дослідження теми, сформувати джерельну базу та визначити методологічні засади дослідження;
- 2) дослідити вплив організаційно-правових засад радянської правоохоронної системи на розвиток правоохоронної системи сучасної України;
- 3) проаналізувати початок процесу реформування органів досудового розслідування в Службі національної безпеки України (з 1992 року СБУ), органах внутрішніх справ, прокуратури та податковій міліції (1991 – 1996 роки);
- 4) опрацювати архівні документи щодо визначення повноважень органів прокуратури;
- 5) визначити вплив законодавчих змін на діяльність органів досудового розслідування (1996 – 2014 роки);
- 6) проаналізувати правові реформи, які спричинили законодавчі зміни в діяльності та підслідності органів досудового розслідування у зв'язку із

створенням Національної поліції, НАБУ, ДБР, БЕБ України, слідчих органів ДКВС України, реформування СБУ та органів прокуратури України (2014 – 2021 роки);

7) дослідити зміни у процесуальному статусі слідчого та дізнавача, які запроваджуються в контексті реформи правоохоронних органів України;

8) розглянути особливості правового регулювання діяльності органів досудового розслідування після початку російської агресії в Україні (2014 – 2022 роки).

Об'єкт дослідження – правоохоронна система України у тій її частині, яка дотична до організації та здійснення досудового розслідування як складової правоохоронної функції держави.

Предметом дослідження – органи досудового розслідування в Україні (1990-ті роки – 2022 рік): історико-правові засади становлення та розвитку.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема:

Нормативно-правовий метод був використаний для аналізу законодавчих актів, які регулювали діяльність органів досудового розслідування протягом зазначеного періоду, а також для виявлення змін у правовому регулюванні їхніх функцій і повноважень. Формально-юридичний (догматичний) метод сприяв точному розумінню юридичних норм і принципів, що стосуються організації та функціонування органів досудового розслідування.

Метод історіографічного аналізу та критики історіографічних джерел допомогли дослідити історіографію досліджуваної теми та сформувати її джерельну базу.

Діалектичний метод дозволив розглядати процеси розвитку органів досудового розслідування як динамічні явища, що відбувалися під впливом соціальних, політичних та правових факторів. Методи правового та логічного аналізу забезпечили можливість систематизованого дослідження правових норм, які регулюють діяльність органів досудового розслідування, а також оцінки їхньої ефективності в контексті сучасних викликів.

Логічний аналіз використовувався для формулювання аргументів, висновків та обґрунтування наукових положень, тоді як порівняльний аналіз дозволив провести зіставлення української моделі організації досудового розслідування з практиками інших держав, що сприяло виявленню переваг, недоліків та перспектив подальшого розвитку вітчизняної системи.

Емпіричну базу дослідження становлять результати узагальнення та аналізу матеріалів правозастосовної практики органів досудового розслідування України за період 1990 – 2022 років, зокрема архівні документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), офіційні видання нормативно-правових актів України та СРСР, збірники документів і матеріалів, монографічні видання, які безпосередньо чи дотично стосуються теми дослідження, матеріали конференцій, круглих столів тощо.

До емпіричної бази також включено матеріали судової практики, рішення Конституційного Суду України, практику Європейського суду з прав людини у справах, пов'язаних із діяльністю органів досудового розслідування.

Сукупність зазначених матеріалів дала змогу простежити еволюцію інституту досудового розслідування, виявити ключові проблеми його правового регулювання та практичної діяльності, а також сформулювати науково обґрунтовані висновки й пропозиції щодо вдосконалення організаційно-правових засад функціонування органів досудового розслідування в Україні.

Хронологічні межі дослідження: нижня межа охоплює період від 16 липня 1990 року, з моменту прийняття Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України, яка заклала підвалини державності та правової побудови незалежної України; верхня межа – грудень 2022 року – період закінчення першого року широкомасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, в якому фіксується завершення першого концентрованого циклу воєнних правових трансформацій, окреслюється цілісний та завершений нормативний блок, що визначив діяльність органів досудового розслідування в умовах воєнного стану, слугує природною межею між періодом становлення й

адаптації та наступним етапом глибокої модернізації кримінальної юстиції.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у комплексному вивченні історико-правових засад формування та розвитку органів досудового розслідування в Україні протягом 1990 – 2022 років. Зокрема, досліджено еволюцію цих органів через призму їх адаптації до нових політичних, соціальних та правових умов. Дисертація вперше систематизує та аналізує особливості процесу становлення сучасної системи досудового розслідування в Україні, окреслює протиріччя та проблеми, що виникали в процесі реформування, та пропонує шляхи їх вирішення, зокрема:

вперше:

- доведено, що система досудового розслідування України є історично обумовленим правовим інститутом, розвиток якого відбувався в контексті складної взаємодії між правовою спадщиною радянського періоду та запровадженням нових демократичних принципів побудови правоохоронної системи;
- проаналізовано архівні документи та стенограми засідань Верховної Ради України щодо підготовки та прийняття проекту Конституції України 1996 року в частині, що стосується органів прокуратури;
- сформульовано гіпотезу про те, що радянська модель, яка поєднувала слідчі та наглядові функції прокуратури, спричинила формування проблем в організації системи досудового розслідування, зокрема через збереження елементів старої системи;
- проведено історико-правовий аналіз ключових етапів реформування правоохоронних органів, що включали прийняття Конституції України 1996 року, Кримінального процесуального кодексу України 2012 року та створення нових інституцій, таких як: Державне бюро розслідувань, Національне антикорупційне бюро України та Бюро економічної безпеки України;

удосконалено:

- концептуальні підходи до аналізу періодизації становлення органів досудового розслідування, які враховують специфіку перехідного періоду;

- підходи до оцінки реформування досудового розслідування в умовах змін у політичному та соціально-правовому середовищі України. Зокрема, уточнено роль процесуального керівництва прокуратури та її взаємодії з іншими суб'єктами досудового розслідування;

- пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання діяльності органів досудового розслідування, які базуються на аналізі архівних документів, міжнародного досвіду та адаптації європейських стандартів прав людини.

дістали подальшого розвитку:

- усвідомлення складностей і суперечностей процесу адаптації радянських правових норм до нових політико-правових реалій функціонування системи кримінальної юстиції незалежної України;

- концептуальні підходи щодо вдосконалення взаємодії між різними органами досудового розслідування, зокрема в контексті створення об'єднаного органу, відповідального за досудове розслідування, що відповідає сучасним стандартам ефективності та прав людини;

- методологічні основи історико-правового аналізу розвитку органів досудового розслідування, що дають змогу оцінити вплив політичних, соціальних і правових факторів на еволюцію цього інституту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й викладені в роботі положення, висновки та пропозиції впроваджено у:

- *правотворчій діяльності* – для вдосконалення кримінального процесуального законодавства України, що стосується органів досудового розслідування (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук від 10 жовтня 2025 року; лист Голови Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності С.К. Іонушаса від 26 січня 2026 року № 04-27/12-2026/16722);

- *правозастосовну діяльність* – для вдосконалення діяльності органів досудового розслідування (акти впровадження: Подільського УП ГУНП у

м. Києві від 07 січня 2026 року № 1; Немишлянської окружної прокуратури м. Харкова від 02 лютого 2026 року № 1; листи Офісу Генерального прокурора від 17 лютого 2026 року № 31/4-32454-26 та Головного слідчого управління Національної поліції України від 17 лютого 2026 року № 22689-2026);

– *освітній процес* – під час викладання навчальних дисциплін з кримінального процесу, історії держави та права, актуальних питань українського права та державотворення, підготовки навчально-методичних праць (акт впровадження НАВС від 02 січня 2026 року № 3-ОП);

– *науково-дослідну діяльність* – для подальших досліджень проблем органів досудового розслідування в Україні (акт впровадження НАВС від 02 січня 2026 року № 4-НД).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Окремі положення дисертації викладено в тезах доповіді «Роль органів досудового розслідування в умовах воєнного стану та повномасштабної російсько-української війни» та «Забезпечення діяльності органів Міністерства внутрішніх справ України з початку вторгнення рф в Україну», підготовлених у співавторстві. Особистий внесок О.О. Супрунчука – 70 %.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення наукового дослідження оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях: III Міжнародна науково-практична конференція «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива», (Київ, 23 листопада 2022 року), V Міжнародна науково-практична конференція «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива» (м. Київ, 28 листопада 2024 року), Міжнародна наукова конференція «Передові досягнення у сфері права: погляд вітчизняних та зарубіжних вчених» (Латвійська Республіка, м. Рига, 3 – 4 жовтня 2024 року), Міжнародна наукова конференція «Надбання сучасності у сфері юридичної науки та практики» (Латвійська Республіка, м. Рига, 19 – 20 березня 2025 року).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у восьми наукових працях, серед яких чотири статті, опубліковані у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, а також у чотирьох тезах доповідей, опублікованих у збірниках науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів (поділених на вісім підрозділів), висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 210 сторінок, з них 148 сторінок — основний текст. Робота містить 1 рисунок, 1 таблицю і 4 додатки. Список використаних джерел налічує 182 найменування.

РОЗДІЛ І.

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ЗАСАД СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ

1.1 Стан вивчення та наукова розробка теми

Однією з основних цілей даного дослідження є заповнення прогалин у розумінні впливу законодавчих змін та історичних обставин на формування сучасної системи досудового розслідування в Україні. Проте подібний аналіз був би неможливий без ґрунтового опрацювання тієї наукової бази, яка складає основу дослідницької діяльності.

Аналіз праць дослідників нашої епохи наводить на твердження, що досудове розслідування як стадія кримінального провадження пройшло довгий та складний шлях формування. Професор А.В. Столітній у своєму дослідженні зазначав, що його витoki можна простежити ще за часів Афінської демократії (510 – 322 рр. до н.е.), де вперше почали структурувати кримінальний процес на окремі етапи, включаючи попереднє розслідування. У Римській державі також існувала стадія, схожа на сучасне досудове розслідування, відома як «попереднє провадження». Надалі, використовуючи напрацювання Римського права, європейські країни поступово запровадили досудове розслідування як окремий етап кримінального процесу [1, с. 151].

Досудове розслідування, будучи одним з етапів кримінально-процесуальної діяльності, є впорядкованою сукупністю врегульованих КПК України публічних правовідносин, що виникають при отриманні органами попереднього розслідування початкового повідомлення про скоєне правопорушення або підготовку кримінального правопорушення і завершуються направленням матеріалів кримінальної справи до суду або його припинення. Професор А.В. Столітній зазначає, що досудове провадження – це феномен, характерний для континентальної (романо-германської) правової доктрини та

властивий правовим системам більшості європейських держав, а також їхніх колишніх азіатських, африканських та латиноамериканських колоній [1, с. 153]. Прародителькою сучасного досудового провадження є класична французька концепція попереднього розслідування, що виникла трохи більше 200 років тому і знайшла відображення в так званому Наполеонівському кодексі – Кодексі кримінального слідства Французької імперії 1808 року [1, с. 152–153].

Потреба в досудовому розслідуванні була обумовлена інтеграцією публічного кримінального переслідування із змагальним характером сучасного правосуддя. Основне призначення цієї діяльності полягає у забезпеченні можливості формування позиції державного обвинувачення як предмета подальшого судового розгляду. У своїй праці професор В.І. Теремецький наголошує на тому, що розвинені буржуазні країни почали запроваджувати подібні механізми одночасно з переходом до змагальних форм реалізації судової влади. Саме тому досудові процедури, спрямовані на забезпечення можливості формування позиції обвинувачення, притаманні досьогодні будь-яким сучасним правоохоронним системам. Разом з тим залежно від традицій, що історично склалися, а також багатьох інших факторів, вони набувають різних форм і здійснюються шляхом використання різних правових засобів і методів [2, с. 21–25].

У своєму дослідженні доцент О.А. Вакулік зазначає, що у Великій Британії, США, Канаді, Австралії та інших державах, що входять до англосаксонської правової сім'ї та відповідно дотримуються класичного змагального типу судочинства, діяльність, спрямована на забезпечення можливості формування позиції звинувачення для майбутнього судового розгляду, взагалі не входить у предмет Кримінального процесуального регулювання. Подібна діяльність проводиться у формі непроцесуального поліцейського дізнання (investigation) та зводиться до реалізації адміністративно-правових та розшукових повноважень правоохоронних органів, врегульованих відомчими нормами та правилами. Проте засоби і методи, що застосовуються з цією метою, все ж таки поставлені у

певну залежність від заборон, встановлених кримінальним процесуальним законодавством через необхідність виключення потенційних ризиків подальшої негативної судової оцінки отриманої інформації та неможливості її використання у кримінальній справі [3, с. 135–136].

Зважаючи на непроцесуальний характер англосаксонського досудового розслідування, його результати ще не мають необхідної юридичної сили (не є доказами), а є не більш ніж корисними пізнавальними ресурсами (предметами, документами, відомостями), які мають для суду таке ж правове значення, як і пізнавальні ресурси, що накопичені адвокатом, обвинуваченим та іншими учасниками провадження у кримінальній справі. Повноцінними та готовими до використання кримінально-процесуальними доказами дані відомості має право визнати лише суд після належної перевірки, що проводиться, як правило, за допомогою допитів відповідних працівників правоохоронних органів та оцінки щодо юридичної доброякісності.

Професор В.І. Теремецький зазначає, що змішаний (романо-германський) тип кримінального процесу ґрунтується на принципово іншій парадигмі досудового провадження, зумовленої, як зазначалося вище, класичною французькою концепцією попереднього розслідування. На відміну від англосаксонського поліцейського дізнання, механізми попереднього розслідування в державах континентальної Європи та їх колишніх колоніях є частиною (етапом) кримінального судочинства і таким чином входять до сфери Кримінального процесуального регулювання. Щоправда, наразі різні країни вже досить сильно розійшлися у підходах до цієї діяльності. Сьогодні романо-германській моделі досудового провадження взагалі не властива однаковість. Вона розпадається на два досить автономні варіанти, які умовно можна назвати французьким та німецьким; кожен із новачків передбачає безліч підвидів, які характеризуються різними відтінками [2, с. 25].

Науковці А.М. Михайлюк, Є.М. Шумило розглядали французький варіант романо-германської моделі досудового розслідування (Франція, Іспанія, Бельгія, Греція та ін.), який загалом зберіг концепцію Наполеонівського кодексу, що

виражається в диференціації непроцесуального поліцейського дізнання та попереднього розслідування, яке перебуває у веденні представників судової влади (судових слідчих, тощо). Останні, поряд з іншими юрисдикційними повноваженнями, мають право провадження слідчих (судово-слідчих) дій, формування повноцінних кримінально-процесуальних доказів та їх депонування для подальшого судового розгляду. Зокрема, французький слідчий суддя (*juge d'instruction*), будучи повноправним членом суддівського корпусу, провадить необхідні слідчі дії, збирає докази, розглядає клопотання сторін, формує матеріали кримінальної справи, передає їх до суду для розгляду по суті. Іспанський слідчий суддя (*juez investigador*), також будучи членом суддівського співтовариства, повністю відповідає за розслідування обставин злочину, стежить за дотриманням закону під час збирання матеріалів так званої судової поліцією, прокурором тощо [4, с. 174–177].

Науковець М.Є. Шумило та кандидат юридичних наук П.М. Кубрак розглядають німецький варіант романо-германської моделі (Німеччина, Австрія, Італія, Польща, Швейцарія та ін.), якій властива простіша форма досудового розслідування, що частково нагадує англосаксонське поліцейське дізнання, але водночас входить до сфери Кримінального процесуального регулювання [5, с. 200].

Подібні механізми розглядали науковці В.О. Найда та О.В. Мартовицька, що передбачають здійснення попереднього розслідування поліцією (іншими правоохоронними органами поліцейського характеру) або під прямим керівництвом прокурора, або за умов сильної залежності від його наглядових повноважень. Іншими словами, прокурор є ніби господарем, головним розпорядником досудового розслідування (як кажуть німецькі процесуалісти, *Herr des Ermittlungsverfahren*). При цьому поліція збирає так звані вільні докази, які значно поступаються за юридичною силою жорстким доказам, сформованим у судовому засіданні [6, с. 241–242].

Визначаючи становлення і розвиток інституту досудового розслідування в Україні через історію взаємодії слідчого зі співробітниками оперативних

підрозділів, які до 2012 року переважно іменувалися органами дізнання, цю історію можна умовно поділити на три періоди (рис. 1.1).

Перший період, який вважають раннім або передісторією, охоплює час становлення інституту досудового слідства в Російській імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. Саме в цей час відбулося розмежування досудового розслідування на дві самостійні форми – слідство та дізнання. Даний етап є основоположним у формуванні системи, що передбачала різні функціональні ролі слідчих і органів дізнання у процесі боротьби зі злочинністю, закладаючи базу для подальшого розвитку механізмів взаємодії між ними.

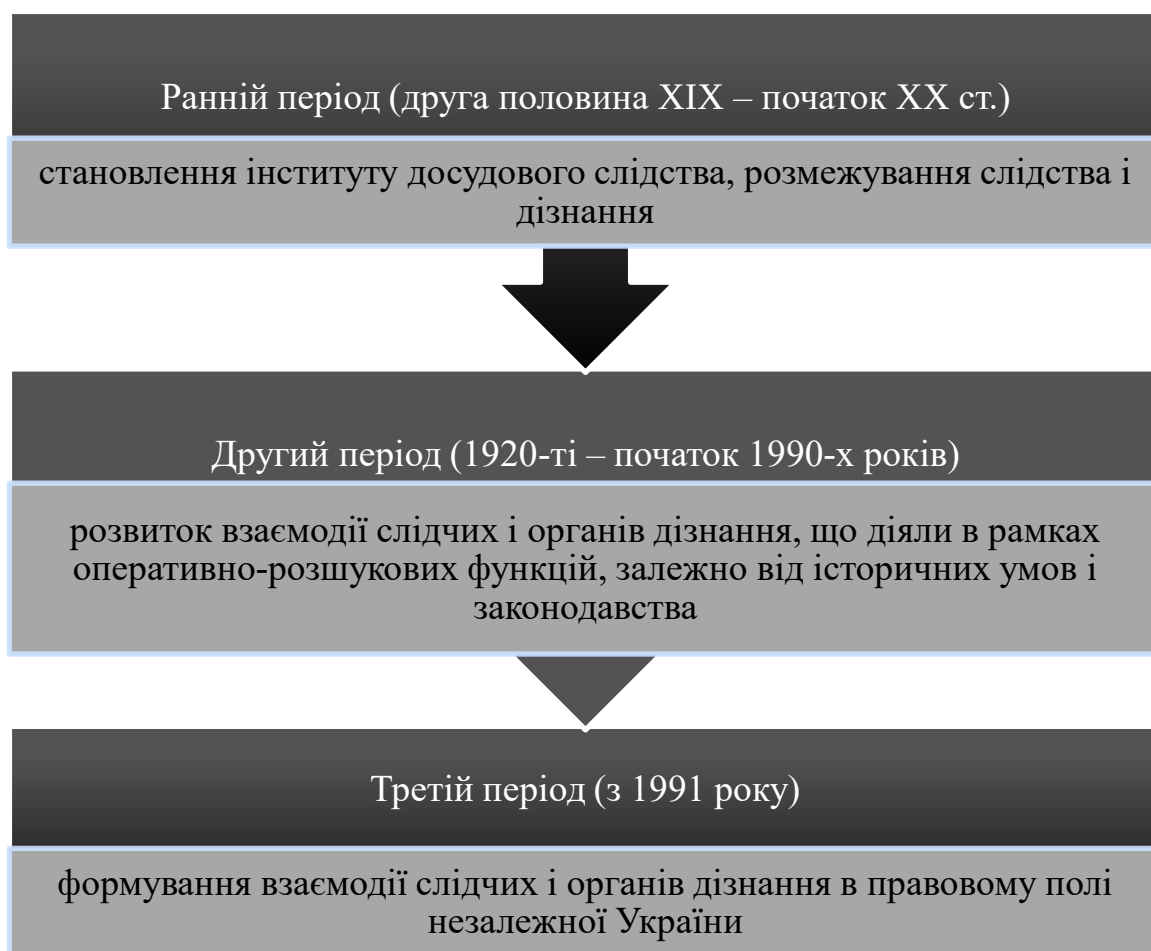


Рисунок 1.1 – Періодизація становлення інституту досудового розслідування
[7, с. 137–138]

Другий період триває з 1920-х до початку 1990-х років XX ст. Тут ми виділяємо значне розширення повноважень та функцій правоохоронних органів

у сфері досудового слідства. Низка правоохоронних органів отримала право провадження досудового слідства, що було зумовлено необхідністю формування нових форм та методів співпраці між слідчими та органами дізнання. Особливо важливим аспектом зазначеного нами періоду стало те, що діяльність дізнання для багатьох підрозділів була закономірним продовженням їхніх оперативно-розшукових функцій. Якість, характер і форми взаємодії між цими суб'єктами залежали від історичних умов, оперативної ситуації та змін Кримінального процесуального законодавства, яке регламентувало їхню діяльність [7, с. 137].

Останній період, на який пропонуємо звернути увагу, розпочинається з моменту здобуття Україною незалежності в 1991 році й триває до теперішнього часу. Тут ми розглядаємо розвиток взаємодії слідчих з органами дізнання в умовах правового поля незалежної держави. В. Малюга наголошує на формуванні власної національної системи кримінальної юстиції України супроводжувалося переглядом підходів до регулювання діяльності досудового розслідування, що вплинуло і на характер співпраці між слідчими та органами, які здійснюють дізнання. У цьому періоді взаємодія поступово набуває більш системного, чітко регламентованого характеру, що забезпечує дотримання принципів законності, прав і свобод людини [8, с. 163–164].

Розглянувши початкові історичні рамки пропонуємо визначити, що досудове розслідування можна розглядати у двох основних аспектах: організаційному та процесуальному (табл. 1.1) [9, с. 216–220].

Таблиця 1.1

Аспекти розуміння «досудового розслідування» [9, с. 216–220]

Найменування аспекту	Характеристика
Організаційний	діяльність уповноважених державних органів, спрямована на виявлення злочинів, встановлення осіб, які їх вчинили, а також збирання, перевірку, дослідження й оцінку доказів. Окрім цього, воно передбачає аналіз причин та умов, які сприяли вчиненню злочинів.

Процесуальний	Досудове розслідування в рамках кримінального провадження є етапом, який починається з внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і завершується або ухваленням рішення про закриття справи, або направленням обвинувального акту до суду, поданням клопотання щодо застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, або рішенням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.
---------------	--

Кандидат юридичних наук Е.Ф. Іскендеров визначає, що головною метою роботи органів досудового розслідування на етапі дізнання було з'ясування всіх обставин злочину, виявлення слідів, які могли б допомогти встановити особу, причетну до його вчинення. Також ключовим завданням було отримання інформації, яка б або підтвердила, або спростувала зв'язок підозрюваного з подією злочину. Зібрані дані мали стати основою для попереднього слідства, забезпечуючи можливість отримати докази, необхідні для встановлення вини чи доведення невинуватості підозрюваного [10, с. 40].

Перші згадки про дізнання як окрему форму розшукової діяльності датуються зародженням розшукового процесу в Західній Європі в XIII ст. Згідно з дослідженнями, ініціатива проведення розшуку належала представникам королівської влади. Як зазначають науковці Є.Д. Лук'янчиков та Б. Є. Лук'янчиков, певні ознаки цієї діяльності можна побачити у практиці щодо розгляду справ, пов'язаних із їхніми кріпаками. Основною метою розшуку було встановлення особи, причетної до злочину, та уточнення обставин, за яких він був вчинений. Найвищого розквіту дана форма процесу досягла за правління Людовика XIV [11, с. 425–426].

Дослідженню основних аспектів дізнання та діяльності органів, які його здійснюють, присвячена значна кількість наукових праць, у тому числі опублікованих після прийняття чинного КПК України. Історичний розвиток дізнання та досудового розслідування детально проаналізовано в роботах науковців А. С. Чайковського, С. В. Губаря та В. А. Довбні, опублікованих у 2004 році [12].

Також питання розвитку органів досудового розслідування, зокрема, та правоохоронної системи загалом, опубліковано в численних працях академіка М.В. Костицького, зокрема, в статті «Українська політико-правова доктрина як основа формування судових і правоохоронних органів» [13], професора І. Й. Бойка – навчальний посібник «Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (ІХ–ХХ ст.)» [14], професора В.В. Чернея в статті «Перспективи подальшого реформування органів досудового розслідування в системі Національної поліції України» [15], професорів В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, «Історія держави і права України у 2-х томах» [16], в навчальному посібнику «Історія держави та права України (схеми та таблиці)» (авторський колектив кафедри історії держави та права НАВС, керівник – доцент О.В. Шкуратенко) [17].

Важливим внеском у дослідження діяльності органів дізнання в системі внутрішніх справ стали навчальні посібники науковців С.М. Гуліної, В.М. Чернишова та Л.І. Шаповалової (2000 рік), а також навчально-практичний посібник авторства науковців М.В. Джиги, О.В. Бауліна, С.І. Лук'янця та С.М. Стахівського (1999 рік). Особливості процесуального статусу осіб, які проводять дізнання, розкрито у праці доктора юридичних наук В.В. Вапнярчука (2001 рік).

Аспекти формування та діяльності органів досудового розслідування України, а також перспективи їх розвитку, розглянуті в дисертаційному дослідженні кандидата юридичних наук О.А. Солдатенко на тему: «Досудове слідство в Україні: становлення та перспективи розвитку», в якому дослідниця наголошує на потребі створення єдиного слідчого органу, що в свою чергу забезпечить формування єдиної кримінальної політики, а також виключить втручання в слідчу діяльність не уповноважених законом осіб, таким чином забезпечивши незалежність та неупередженість в процесуальній діяльності слідчих [18].

Кандидат юридичних наук В.В. Павловський в дисертаційному дослідженні на тему: «Загальні положення досудового розслідування»,

здійснивши дослідження, сформував комплекс науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесу. Запропоновані зміни до статей 39, 110, 214, 217, 219, 220, 222 КПК України спрямовані на підвищення ефективності досудового розслідування, забезпечення його процесуальної послідовності, оптимізацію порядку об'єднання і виділення матеріалів провадження, а також дотримання розумних строків та принципу нерозголошення відомостей досудового розслідування [19].

Дослідник А.В. Шевчишен в дисертаційному дослідженні на тему: «Досудове провадження за кримінально-процесуальним законодавством України та зарубіжних країн (порівняльний аналіз)» зазначає, що законодавство країн англосаксонської правової сім'ї опирається на прецедентну судову практику, тоді як в інших країнах європейської континентальної правової системи регулювання здійснюється на основі нормативно-правових актів, що приймаються органами державної влади [20].

Доктор юридичних наук, професор О.Ю. Татаров в монографії на тему: «Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС)» стверджує, що підхід до реформування правоохоронної системи, удосконалення її окремих механізмів, повинно відбуватися на основі комплексного аналізу етапів становлення даного правового інституту [21].

Більшість досліджень зосереджено на дізнанні, що здійснюється органами внутрішніх справ, адже саме вони беруть на себе основний обсяг таких проваджень. Водночас важливим аспектом стало вивчення дізнання в органах прикордонної служби України, що знайшло відображення в роботах науковців Д. П. Письменного та О.В. Андрушка, опублікованих у 2009 році.

Варто зазначити, що прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» стало значним стимулом для активізації наукових досліджень інституту дізнання [22]. У цьому контексті значну увагу приділено криміналістичному забезпеченню дізнання,

застосуванню спеціальних знань та висновків фахівців у процесі розслідування, що знайшло відображення у працях Ю.І. Азарова, П.Є. Антонюка, В.В. Коваленка, А.В. Самодіна, Г.В. Федотової та інших. Разом з тим, потребують додаткового вивчення процесуальні засоби доказування, які використовуються під час дізнання як окремої форми досудового розслідування. Даний напрямок має важливе значення для вдосконалення правозастосовної практики та забезпечення ефективності діяльності органів дізнання [11, с. 425].

Протягом тривалого часу дізнання залишалося переважно звичаєвим процесом: його форма не була чітко врегульована, а результати не набували офіційного юридичного статусу. Для суду акти дізнання не мали доказової сили й виконували радше допоміжну функцію у встановленні обставин злочину.

Також хочемо наголосити на наступній проблемі, що суб'єкти, які беруть участь у досудовому розслідуванні, залишаються недостатньо вивченими у кримінально-процесуальній науці, що створює значний простір для дискусій та аналізу. Сутність їхніх повноважень, як серед посадових осіб, так і серед представників приватного сектору, які виконували функції досудового слідства, вимагає детального осмислення. Окремі історичні аналоги цих повноважень також досі залишаються поза належною увагою науковців, що ще більше актуалізує потребу вивчення даної теми на тлі сучасних змін у законодавстві та криміналістичній доктрині. Зазначене нами дозволяє краще зрозуміти сучасні наукові уявлення про суб'єктів досудового розслідування, особливо в контексті появи нових учасників цього процесу.

Відповідно актуальність історичного підходу до аналізу суб'єктів досудового розслідування підтверджується тим, що в теперішніх умовах певні аспекти їхніх повноважень виявляють схожість із практиками минулого. Попри те, що такі підходи не завжди отримували підтримку в попередніх дослідженнях, вони мають важливе значення для сучасного права. У наукових працях це питання дедалі більше привертає увагу дослідників, які поглиблюють вивчення історії розвитку досудового розслідування. Зокрема, наукові праці таких авторів, як О.М. Бандурка, М.А. Погорецький, О.Ю. Татаров та інші, які висвітлюють

окремі аспекти цієї тематики, але в умовах постійного оновлення кримінального процесуального законодавства багато аспектів залишаються невирішеними.

На основі здійсненого вище аналізу праць можемо стверджувати, що становлення органів досудового розслідування можна поділити на чотири періоди:

- досудове слідство в Російській імперії другої половини XIX – початку XX століття (1864 – 1917 роки);
- період Української Народної Республіки (1917 – 1921 роки)
- радянський період (1922 – 1991 роки);
- період незалежної України (з 1991 року по теперешній час) [15, с. 33].

Проте, доктор юридичних наук О.Ю. Татаров запропонував більш деталізовану періодизацію, виділивши п'ять етапів, починаючи з часів Київської Русі, а радянський період розділивши на два окремих етапи (1922 – 1958 і 1958 – 1991 рр.) [23, с. 104].

Цікаво зазначити, що звичаєве право, яке регулювало розслідування тяжких злочинів ще в добу Руської Правди, мало вагоме значення для розвитку сучасних норм досудового розслідування. Професор П.В. Берназ зазначає, що новели кримінального процесуального законодавства в період 2012–2015 років значно вплинули на структуру та функціонування даного інституту, зокрема через зміну повноважень слідчого й прокурора, запровадження судового слідчого та появу нових суб'єктів із правом на проведення досудового розслідування. Відповідно закладає основи для виділення нового етапу розвитку досудового розслідування, що підкреслює важливість аналізу сучасного стану та суб'єктів, які беруть участь у цьому процесі [24, с. 155 – 156].

У 1991 році, після здобуття незалежності, Україна почала формувати власну систему правоохоронних органів. Включало зміни в структурі органів досудового слідства (ст. 102 КПК України 1960 року), дізнання (ст. 101 КПК України), а також у нормативно-правовій базі, яка регулює взаємодію слідчого з органами дізнання. Порядок здійснення досудового розслідування, права і

обов'язки його суб'єктів регламентуються КПК України та іншими відповідними нормативними актами [25].

Питання історії становлення досудового розслідування також викликало значний інтерес серед науковців: Ю.П. Аленін, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, В.С. Зеленецький, М.Ч. Когамов, С.Л. Лимарченко, В.Т. Маляренко, В.Т. Нор, Б.В. Романюк, В.М. Тertiшник, Л.Д. Удалова, І.Я. Фойницький, А.С. Чайковський, С.С. Чернявський та інші.

У своїх працях вони аналізували різні періоди та аспекти розвитку досудового розслідування: від його зародження у давніх правових системах до формування сучасних процесуальних механізмів. Зокрема, дослідження включали вивчення організаційної структури слідчих органів, їхніх функцій, повноважень та взаємодії з іншими суб'єктами кримінального провадження. Однак, незважаючи на значний обсяг наукових напрацювань, окремі питання залишаються недостатньо вивченими. Особливу увагу слід звернути на розвиток слідчих підрозділів правоохоронних органів України в період існування СРСР. Даний період був ключовим для формування сучасної моделі досудового розслідування, адже саме тоді відбувалася систематизація підходів до розслідування злочинів, встановлення процедурних правил та створення структурних підрозділів, які продовжують функціонувати й нині. Наукові дослідження в даний період є вкрай важливими для розуміння сучасної організації досудового розслідування в Україні. Вивчення впливу радянської правової системи, її методів та організаційних принципів дозволяє визначити сильні та слабкі сторони цієї спадщини, що, у свою чергу, сприяє вдосконаленню національної системи кримінального правосуддя [26, с. 220].

Прийняття КПК України у 2012 році стало важливим етапом у розвитку кримінального процесу нашої держави, оскільки документ відкрив нову сторінку в юридичній практиці та регулюванні кримінальних справ. Кодекс не лише впровадив нові принципи та норми, а й сприяв суттєвим змінам у процесуальній сфері, відзначаючи перехід до змагальної системи судочинства. Внесення численних змін та доповнень до КПК в останні роки підтверджує, що реформи в

галузі кримінального процесу продовжуються, зокрема, в частині забезпечення більш ефективної протидії злочинності.

Однією з ключових причин змін є потреба в дієвій кримінальній юстиції, здатній не тільки гарантувати захист прав особи, суспільства та держави від злочинних посягань, але й забезпечити швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних справ, а також правосуддя. Зміни в законодавстві мають на меті створення ефективної системи, яка дозволяє більш оперативно реагувати на злочини, покращуючи правовий механізм забезпечення прав і свобод громадян. Проблема стає ще більш актуальною через розширення змагальності процесу, адаптацію національних норм до міжнародних стандартів, а також через інтеграцію нових правових дефініцій та інститутів у кримінальний процес. Зокрема, з'явилися нові поняття, такі як «сторони кримінального провадження», «процесуальне керівництво» та інші, що суттєво змінюють підходи до розслідування і судового процесу. Окрім того, введення таких інститутів, як «повідомлення про підозру», «судовий контроль», «угоди» тощо, безпосередньо вплинули на практику досудового розслідування.

У зв'язку з цим важливість ефективної реалізації завдань кримінального провадження, як зазначено в ст. 2 КПК України [25], стає надзвичайно високою. Необхідно забезпечити належну організацію і проведення досудового розслідування, адже від якості та своєчасності даної стадії залежить не лише розгляд справи по суті, але й правильне застосування правових норм щодо кожного учасника провадження. Без чітко відпрацьованої та ефективної процедури досудового розслідування неможливо досягти успіху в кримінальному процесі загалом, оскільки саме на цьому етапі формується доказова база для подальшого розгляду справи в суді [27, с. 5].

Проведений у ході дослідження аналіз історико-правових проблем виникнення та розвитку дізнання підтвердив висунуту нами гіпотезу про те, що воно є історично обумовленим правовим інститутом у вітчизняному кримінально-процесуальному праві та законодавстві.

Для забезпечення високої якості та ефективності кримінального провадження, зокрема для досягнення швидкого, повного та об'єктивного розслідування, необхідно забезпечити належну організацію та функціонування системи органів досудового розслідування в Україні. Така система повинна діяти у відповідності з чинним законодавством, гарантуючи високий рівень правової допомоги та прозорості в процесі розслідування кримінальних справ. Відповідно до кримінально-процесуальних норм, органи досудового розслідування зобов'язані вживати усіх передбачених законодавством заходів для ефективного виконання своїх обов'язків, що включає збір доказів, забезпечення прав обвинувачених та потерпілих, а також адекватну реакцію на правопорушення [10, с. 43].

Дане питання є предметом наукових досліджень, і увага до нього зростає у зв'язку з необхідністю реформування не лише правоохоронних органів, а й судової системи України в цілому. В умовах інтеграції до Європейського Союзу країнам важливо відповідати вимогам і стандартам, що сприяють ефективному правосуддю та забезпечені правам людини. Реформи в правоохоронній сфері мають на меті вдосконалення кримінального процесу, зокрема, покращення діяльності органів досудового розслідування, їх взаємодії між собою та з іншими суб'єктами кримінального провадження.

В Україні існують певні труднощі у застосуванні норм Кримінального процесуального кодексу щодо функціонування органів досудового розслідування. Однією з головних проблем є діяльність таких органів, як Державне бюро розслідувань, Національне антикорупційне бюро та слідчі підрозділи прокуратури, які досі здійснюють розслідування кримінальних правопорушень на основі «Перехідних положень» КПК [25]. Відповідно питання залишається актуальним та вимагає подальшого вдосконалення в умовах реформ, спрямованих на підвищення ефективності органів досудового розслідування та забезпечення справедливості в судочинстві.

Додатково хочемо відзначити, що робота органів досудового розслідування в межах дізнання поєднувала пошукові й розшукові елементи.

Дізнання інколи ототожнюють із розшуком, хоча останній є лише його частиною. У більш широкому сенсі дізнання охоплює всю початкову стадію провадження, включаючи розшук, тоді як у вузькому сенсі воно стосується збирання інформації про ознаки злочину без вказівки на конкретного підозрюваного. Під час дізнання отримуються лише базові відомості, що не мають судового значення. Діяльність зводиться до пошуку інформації, яка допомагає слідчому в подальшому розслідуванні, спрощує його та забезпечує додаткові дані. Дізнання, позбавлене судових процедур, не займається оцінкою фактів і не формулює жодних висновків щодо них.

Таким чином, дізнання створює базу для подальших етапів провадження, і від його результативності часто залежить розвиток всієї справи. Воно виконує функцію забезпечення кримінального переслідування доказами, необхідними для обґрунтованого висунення обвинувачення в суді. Дізнання має тісний зв'язок із попереднім слідством, адже саме на цьому етапі підтверджується факт вчинення кримінального правопорушення, формується основа для початку розслідування та визначаються напрямки дій слідчого щодо встановлення істини, а також взаємодія з учасниками справи. Однак за своїми завданнями, доступними засобами та структурою дізнання суттєво відрізняється від попереднього слідства і, на відміну від нього, не належить до судової діяльності [10, с. 43].

Отже, проблемне питання діяльності органів досудового розслідування в Україні, особливо у період 1990-х – 2022 років, є важливою складовою розвитку кримінального процесу в країні. Дослідження органів досудового розслідування у досліджувальний період охоплює еволюцію їх діяльності, правових основ, організаційних структур та функціонування в контексті змін в українському правовому полі. Науковиця Т. М. Барабаш наголошує, що з початку 1990-х років, після здобуття незалежності, Україна переживала період значних змін у сфері кримінального правосуддя, насамперед, в діяльності органів досудового розслідування. Важливим моментом стало прийняття нових нормативно-правових актів, які змінили підходи до організації досудового розслідування, а

також вдосконалення процедурних норм, що сприяло становленню більш ефективної системи кримінальної юстиції [28, с. 116].

Однією з основних особливостей розвитку органів досудового розслідування в Україні було перехід до змагальної системи судочинства, запровадження нових норм КПК у 2012 році, що змінило не лише роль органів досудового розслідування, а й визначило їх взаємодію з іншими суб'єктами кримінального процесу. Прийняття КПК України стало важливим кроком у розвитку кримінального процесу, оскільки нові норми дозволили закласти основи для змагальності в судовому процесі, що створило передумови для більш справедливого та ефективного розслідування кримінальних справ. Проте зміни супроводжувалися численними викликами, такими як: необхідність вдосконалення системи органів досудового розслідування, реформування правоохоронних органів та адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів [28, с. 117].

Наукові дослідження історико-правових засад розвитку органів досудового розслідування в Україні відзначають важливість аналізу радянської правової спадщини, що мала значний вплив на організацію досудового розслідування в Україні в період 1990-х років. Після розпаду СРСР в Україні збереглися деякі елементи старої правової системи, що потребували кардинальних змін та адаптації до нових умов. Відповідно, особливу увагу слід приділити етапу становлення досудового розслідування, коли виникла потреба в реорганізації слідчих підрозділів, удосконаленні їх функцій та повноважень. Можемо виділити важливі кроки у розвитку кримінального процесу, зокрема створення Державного бюро розслідувань та Національного антикорупційного бюро України, що стали ключовими інститутами в сучасній системі органів досудового розслідування. Також важливими аспектами наукового вивчення є проблеми функціонування органів досудового розслідування, зокрема слідчих підрозділів прокуратури та поліції, а також питання ефективності роботи цих органів у рамках змін, що відбуваються в Україні в період реформ. Проблеми правозастосування норм КПК України в частині діяльності органів досудового

розслідування вказують на необхідність подальших реформ і вдосконалення їх взаємодії. Питання реформування правоохоронних органів є особливо актуальним на тлі інтеграційних процесів України до Європейського Союзу, що вимагає адаптації національних норм до європейських стандартів прав людини та правосуддя [28, с. 118].

Отже, наукові студії з досліджуваної теми охоплюють лише окремі її аспекти. Нині відсутня праця підсумкового характеру, що надає дисертаційній роботі актуальності, наукової новизни та практичного значення.

Водночас, аналіз досліджень, які тією чи іншою мірою торкаються нашої досліджуваної теми, дає змогу твердити, що становлення органів досудового розслідування в Україні та їх діяльність є результатом складних процесів реформування правової системи, вони потребують постійного вдосконалення.

Також є очевидним, що розвиток кримінального процесу в Україні має за мету не лише забезпечення прав та свобод громадян, а й створення ефективної, оперативної системи боротьби зі злочинністю.

1.2 Джерельна база, методологічні засади та історіографія дослідження

Мета даного дисертаційного дослідження може бути досягнута за умови розв'язання поставлених в роботі завдань на основі комплексного аналізу джерельної бази – фактичного наявного і використаного матеріалу. Важливу групу в цьому комплексі займають матеріали архівів, які вводяться до наукового обігу вперше, а також нормативно-правові акти, котрі раніше не були опубліковані в наукових працях, або були доступні та вивчені не в повному обсязі.

Джерельну базу дослідження на основі використаних у роботі сукупності різноманітних матеріалів, можна виокремити за видовим принципом у такі групи:

- 1) документи архівів України;
- 2) офіційні видання нормативно-правових актів України та СРСР;

- 3) збірники документів і матеріалів;
- 4) міжнародні правові акти та рекомендації;
- 5) монографічні видання, які безпосередньо чи дотично стосуються теми дослідження;
- 6) наукові публікації теми яких стосуються означеної дисертаційної проблематики чи суміжних з нею тем;
- 7) навчальні видання (підручники, посібники, курси лекцій);
- 8) матеріали конференцій, круглих столів тощо.

Вагомими для вивчення проблематики теми стали матеріали справ з фондів Центрального державного архіву органів влади та управління (ЦДАВО України), а саме опрацьовано фонд № 1, опис № 35, справа № 219 «Документи та доопрацювання проекту Конституції України (пропозиції народних депутатів України)» та фонд № 1-Р, опис № 16, справа № 5467-А «Додаткові матеріали до тексту Конституції». Ознайомлення з даними, науково цінними, матеріалами надало нам змогу проаналізувати позицію законодавців з приводу розподілу владних повноважень та формуванні системи органів державної влади, зокрема Уряду України та прокуратури. Наявні матеріали дозволили зрозуміти засади на яких було сформовано, на той час, правоохоронну систему держави, а також ознайомитися з кардинально протилежними пропозиціями народних депутатів, які не були враховані при підготовці та голосуванні проекту Основного Закону, проте є актуальними сьогодні [29, 30].

У ході дослідження здійснено аналіз стенограм Верховної Ради України, зокрема Бюлотень № 107_1 Засідання ВРУ № 107, частина 1, Бюлотень № 107_5 Засідання ВРУ № 107, частина 5, що містять в собі інформацію про обговорення та голосування проекту Конституції України щодо Кабінету Міністрів України та прокуратури. Дані стенограми дали змогу встановити, що зазначені положення Основного Закону голосувалися в найбільш компромісних варіантах, які могли бути підтримані конституційною більшістю народних депутатів [31].

Наявні архівні документи та нормативно-правові акти дозволили нам здійснити комплексний історико-правовий аналіз становлення та розвитку

системи органів досудового розслідування, визначити досягнення, прогалини та надати пропозиції щодо перспектив розвитку системи слідства.

Разом із архівними матеріалами важливу складову джерельної бази становлять нормативно-правові акти України та колишнього СРСР, міжнародних організацій, членом яких є Україна:

1. Нормативно-правові акти радянського періоду:

- Указ Президії Верховної Ради СРСР № 1237-VI від 6 квітня 1963 року;
- Конституція СРСР 1977 року;
- Конституція УРСР 1978 року;
- Закон СРСР «Про прокуратуру СРСР»;
- Кримінальний процесуальний кодекс УРСР 1960 року.

Дані документи дозволили простежити радянську модель організації досудового розслідування та визначити, наскільки її інститути й підходи були успадковані Україною в перші роки незалежності.

2. Нормативні акти незалежної України:

- Конституція України 1996 року;
- рішення Конституційного Суду України;
- Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року;
- закони України «Про міліцію», «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про Державну податкову службу України», «Про Національну поліцію», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Державне бюро розслідувань», «Про Бюро економічної безпеки України», «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»;
- постанови Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України;
- накази Міністерства внутрішніх справ України.

В сукупності дані джерела дали змогу простежити еволюцію правового регулювання органів досудового розслідування, виокремити основні етапи реформ та виявити прогалини у правовому регулюванні.

3. Міжнародно-правові документи:

- рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи та інших міжнародних інституцій;
- рішення Європейського суду з прав людини.

Європейський суд з прав людини в рішеннях по справах «Нечай проти України» [32], «Бандура проти України» [33], «Дудник проти України» [34], «Ритіков проти України» [35], «Луценко проти України» [36], «Нечипорук і Йонкало проти України» [37], «Єлоєв проти України» [38], «Харченко проти України» [39], «Євдокімов проти України» [40], «Басенко проти України» [41], «Суслов та Батікян проти України» [42], «Денисюк та інші проти України» [43], «Белей проти України» [44], «Фельдман проти України» [45], «Корнієць та інші проти України» [46], «Меріт проти України» [47], «Орловський проти України» [48], «Огороднік проти України» [49], «Малик проти України» [50], «Лазаренко та інші проти України» [51], «Орлик проти України» [52] вказує про системні порушення Україною прав людини на свободу, недоторканність, приватне життя та справедливий суд, що гарантовано статтями 5, 6 та 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Також ЄСПЛ зазначає, що органи досудового розслідування повинні діяти з особливою ретельністю, забезпечувати оперативність та ефективність в здійсненні процесуальних дій. Необхідне здійснення судового контролю за діями органів досудового розслідування, гарантування реального доступу до правосуддя, додержання розумних строків та забезпечення рівності сторін.

Дані рішення стали важливим орієнтиром для оцінки українського законодавства у світлі міжнародних стандартів забезпечення прав людини та незалежності органів слідства.

Проте пріоритетне місце серед джерел посіли наукові дослідження з означеної теми, яким належить основна роль у дослідженні наукової проблеми.

Перелік усієї означеної вище і сформованої за видовим принципом джерельної бази дослідження відтворено у списку джерел та літератури дисертації.

Визначаючи стан наукового осягнення теми звернемо увагу на історико-правові засади становлення та розвитку органів досудового розслідування в Україні, що на них зосередили увагу дослідники, результати спостережень доповними своїми роздумами. Так, вчені у своїх дослідженнях переважно зосереджуються на аналізі історико-правового підходу як самостійного методологічного інструменту, тоді як питання особливостей методології в історико-правових дослідженнях залишаються менш вивченими. На підтримку даного твердження наведемо думку кандидата юридичних наук К. Долгорученко, яка підкреслює, що вивчення проблем історико-правової реальності як складової правової дійсності потребує розробки нового ефективного підходу до методології дослідження [53, с. 162].

Криміналіст В. Копча зазначає, що історико-правовий підхід охоплює широкий спектр досліджень – від аналізу локальних соціальних аспектів до глобальної інтелектуальної історії. Він трансформував правовий дискурс, вийшовши за межі традиційних національних чи релігійних рамок, набувши міжнародного та порівняльного характеру як за змістом, так і за спрямованістю [54, с. 56].

Методологія (від грец. *methodos* – метод + *logos* – наука) – вчення про науковий метод пізнання. Під методологією, розуміється система знань про основи та структуру педагогічної теорії, про принципи підходу та способи пізнання. Так, кандидат юридичних наук Н.В. Мельник в цьому контексті зазначає, що система знань відображає певну дійсність, а також діяльність з отримання таких знань та обґрунтування програм, логіки та методів, оцінювання якості спеціально-наукових досліджень [55, с. 79 – 80].

Методологія дисертаційного дослідження представляє науково обґрунтований підхід до організації дослідницької діяльності на основі авторської концепції, що дозволяє досліднику отримати необхідну глибину та обґрунтованість науковий (теоретичний) та практичний прогнозований результат. Методологія включає доцільний процес (послідовність) та зміст (сукупність методів) діяльності, що дозволяють перевірити достовірність

отриманого результату в пізнанні та цілеспрямованому перетворенні, представленого в авторській концептуальній позиції та способі її реалізації.

Метод, слід розуміти, як сукупність операцій, здійснення яких призводить до досягнення результатів. Так можна трактувати і методики, що мають вузьке, локальне значення, приватні прийоми та конкретні способи дослідження. В контексті розуміння «методології», слід звернути увагу, що кандидат юридичних наук Р.М. Шевчук зазначає, що це поняття інтегративне, що включає низку складових: науковий світогляд, фундаментальні філософські та науково-теоретичні категорії, принципи та закони, загально- та приватно-наукові методи. Тому методологію не можна зводити до одного з названих компонентів, зокрема методу. Методологія, нерідко трактована як сукупність методів, що дозволяє як дізнатися той чи інший бік досліджуваного явища, так й пізнати сутність об'єкта [56, с. 35–37].

Отже, «метод» і «методологію», незважаючи на співзвучність і тісний взаємозв'язок, не можна ототожнювати та вживати як синоніми: «Подібний підхід призводить до розмивання кордонів цих категорій, ускладнює сприйняття, напускаючи туман наукоподібності».

Останнім часом в наукових дослідженнях все більше використовується історико-правовий порівняльний метод, який і ми використовували під час проведення дослідження за темою нашої дисертації. Він ґрунтується на застосуванні порівняльно-історичного та порівняльно-правового підходів, які дозволили здійснити в роботі глибоке спеціалізоване пізнання теми. Метод є важливим інструментом для вирішення низки завдань, які виникають під час історико-правових досліджень. Основною метою історико-правового порівняльного методу є здобуття нових знань через порівняння історико-правових джерел. У даному контексті важливим завданням є з'ясування, які умови покладені в основі теоретичних принципів методу наукового пізнання. Для досягнення цього необхідні основні елементи: порівняння (а в деяких випадках – аналогія), що є загальноприйнятою логічною операцією в науці. Відповідно дані складові утворюють основну проблему теорії методу та

визначають відповідні вимоги до підходів та принципів, які повинні бути застосовані для його реалізації [54, с. 55].

Якщо одна з умов постановки проблеми, що є предметом історико-правового порівняльного дослідження, відсутня, це не тільки ускладнює отримання достовірних висновків, але й унеможлиблює використання цього методу в науковій роботі. Без порівняльного елементу дослідження можна обмежитися лише порівняльно-правовим методом, тоді як відсутність правового аспекту дозволяє зосередитися на порівняльно-історичному методі. Однак, доктор історичних наук В.М. Пекарчук логічно відзначає, що для повноцінного дослідження потрібна інтеграція «історичного» та «правового» підходів, оскільки для аналізу історико-правової проблематики недостатньо лише застосування одного з цих методів [57, с. 42–44].

Правильна постановка проблеми визначає шляхи її вирішення, що є основою для вибору підходів у дослідженні. Серед традиційних підходів можна виділити логічний, історичний, абстрактний і конкретний, аналітичний і синтетичний, індуктивний і дедуктивний, генетичний, типологічний, порівняльний тощо. До нових загальнонаукових підходів відносяться системний, структурний, функціональний, інформаційний і модельний. У разі використання інтегративного методу, який поєднує кілька підходів, він визначає стратегію вирішення проблеми. Зокрема, для порівняльного методу в загальнонауковій теорії основним підходом є порівняльний, тоді як для спеціально-наукової модифікації, такої як порівняльно-історичний метод, використовуються два підходи: порівняльний та історичний [58, с. 10–11].

В цьому контексті серед спеціальних методів важливим є метод історіографічного аналізу та критики. Якщо історичний метод у науковому пізнанні орієнтований на вивчення минулого через призму сучасності та використовується для реконструкції фактів, інтерпретації їхніх значень та аналізу й наслідків, то метод історіографічного аналізу та критики сприяє перевірці достовірності інформації, що міститься в джерелі, відокремленню достовірної інформації від недостовірної, допомагає здійснити аналіз джерел.

Зокрема останній метод і був використаний нами в роботі для визначення стану дослідження теми та оцінки вкладу вчених у дослідження окремих аспектів теми дисертаційного дослідження.

Водночас, якщо історичне пізнання є опосередкованим через відстань між дослідником і об'єктом вивчення, що позбавляє безпосереднього контакту з фактами минулого і накладає особливі вимоги на роботу з історичними джерелами, які стають не лише засобами пізнання, а й його об'єктами, то історіографічне пізнання – збирає ці джерела, аналізує їх і на основі останнього здійснює узагальнення та висновки. Історико-правовий метод є важливим інструментом для вивчення етапів розвитку органів досудового розслідування в Україні. Він дозволяє прослідкувати зміни в організаційно-правовій структурі цих органів на різних етапах історії, а також аналізувати правові норми разом із соціально-політичними умовами, в яких вони були створені [59, с. 80–87].

Професор Г.Г. Кривчик наголошує, що застосування історико-правового методу передбачає детальне вивчення історичного контексту, що передувало формуванню органів досудового розслідування в Україні, а також змін, які відбувалися в процесі розвитку правових інститутів, що регулюють їх діяльність. Початок цього процесу можна віднести до періоду, коли Україна була частиною Російської імперії, і до перших нормативно-правових актів, які регулювали кримінальний процес. Уже на той час існували органи, які виконували функції розслідування, але вони були підпорядковані іншим органам, зокрема, поліцейським структурам та судам, а сам процес розслідування був значно залежний від вищих державних структур [60, с. 56].

Важливим етапом розвитку органів досудового розслідування є період після проголошення незалежності України в 1991 році. Історико-правовий метод дозволяє з'ясувати, як змінювалися функції та структура органів, що здійснюють досудове розслідування, на тлі політичних та правових трансформацій. Після здобуття незалежності України, в умовах пострадянської реальності, почалася розробка нових правових норм та інститутів, які відповідали б потребам незалежної держави. Сюди можемо віднести реформування органів досудового

розслідування та їхню адаптацію до нових умов, зокрема, до європейських стандартів прав людини та демократичного правопорядку. Одним з важливих аспектів застосування історико-правового методу є вивчення впливу соціально-політичних процесів на функціонування органів досудового розслідування.

Наприклад, період 1990-х років в Україні був відзначений значною політичною нестабільністю, економічною кризою та соціальними трансформаціями, що безпосередньо впливало на правову систему країни та її інститути. Зокрема, в цей час були сформовані основні органи, які взяли на себе функції досудового розслідування, такі як прокуратура, міліція (на той час) та Служба безпеки України, однак вони все ще не відповідали сучасним вимогам правової держави. Вивчення зазначеного періоду через історико-правову призму дає змогу проаналізувати, як радянська правова спадщина впливала на формування органів досудового розслідування в Україні, а також, які проблеми та протиріччя виникали в процесі адаптації до нових умов. Наприклад, система кримінального судочинства та органів розслідування залишалася під впливом старих радянських традицій, що значною мірою обмежувало ефективність реформ. Тому одним із важливих завдань дослідження є вивчення змін, які відбувалися у правовому регулюванні досудового розслідування в Україні, включаючи прийняття нових кримінально-процесуальних кодексів і інших нормативно-правових актів. Через історико-правовий метод можна також простежити вплив європейських стандартів на організацію та діяльність органів досудового розслідування в Україні. Процес європейської інтеграції став важливим фактором, що сприяв модернізації правової системи та реформуванню правоохоронних органів. На цьому етапі важливо вивчити, як міжнародні угоди, конвенції, а також рекомендації Європейського суду з прав людини впливали на законодавчі зміни, які стосуються діяльності органів досудового розслідування [60, с. 56].

При дисертаційному дослідженні нами було використано історико-правовий метод. Загалом, історико-правовий метод дозволяє не лише детально проаналізувати зміни в організації та функціонуванні органів досудового

розслідування, а й глибше зрозуміти соціально-політичні та правові умови, в яких органи діяли протягом різних етапів історії незалежної України. Завдяки історико-правовому методу можна сформулювати висновки про еволюцію правової системи країни, визначити проблеми, які виникали на різних етапах, та розробити рекомендації для подальшого вдосконалення органів досудового розслідування.

Історико-правовий метод відіграв ключову роль у відтворенні хронологічної послідовності становлення органів досудового розслідування, дозволивши простежити їх трансформацію від радянської моделі до сучасної системи Національної поліції України. Завдяки цьому підходу вдалося детально проаналізувати, яким чином у перші роки незалежності Україна поступово відмовлялася від репресивних принципів радянської міліції й починала формувати власну систему кримінальної юстиції. Наприклад, у дослідженні глибоко розглянуто діяльність слідчих підрозділів прокуратури, органів внутрішніх справ та Служби безпеки України у 1990–1996 роках. Дослідження архівних документів пов'язаних з підготовкою проєкту Конституції України дало змогу проаналізувати засади формування державної правової політики щодо поділу повноважень та організації діяльності органів прокуратури. Аналізуючи тодішні нормативно-правові акти, ми простежили, як із розпадом СРСР почалося розмежування функцій між правоохоронними органами, спостерігалось поступове переосмислення функції слідства, а також початки створення незалежної української моделі досудового розслідування.

Переходячи безпосередньо до вибору методологічного підходу вивчення систематизації законодавства під час аналізу дисертаційних досліджень, у яких розглядалось це правове явище, було встановлено широке застосування діалектичного і формально-логічного методів дослідження як універсальних.

Застосування загального філософського діалектичного методу у дослідженні права докладно розглянуто та схвалено багатьма вченими. Зауважимо, що в останні десятиліття стали висуватися та активно впроваджуватись інші методи дослідження з метою пошуку заміни єдиної

діалектичної методології як універсальної методології. Зокрема, стали активно використовуватися синергетичний, герменевтичний, феноменологічний, аксіологічний, цивілізаційний, генетичний та інші методи та підходи. Проте в даний час немає чітко виробленої методики застосування зазначених методів і підходів як універсальних, а об'єктивність і повнота отриманих з їх допомогою наукових результатів часто піддається сумніву з боку наукової спільноти. Разом з тим, оскільки перспектива використання зазначених методів і підходів безпосередньо не заперечується, це дає додаткові можливості для їхнього подальшого дослідження, на що потрібен певний час [60, с. 57].

Слід зазначити, що у стиснутому вигляді діалектичний метод містить елементи зазначених вище методів, і лише з позицій діалектики можна зрозуміти та дослідити вказані нові наукові підходи.

Діалектичний метод з урахуванням вищезазначених особливостей методології його застосування, як показує практичний аналіз вивчених робіт із систематизації законодавства, широко та успішно застосовується у дослідженні цього правового явища спільно з іншими методами. Діалектичний метод допомагає отримати більш повне і точне уявлення про систематизацію законодавства, оскільки розглядає її в процесі розвитку, в конкретний історичний період та у взаємозв'язку з іншими правовими явищами. З його допомогою також можна виявити відмінні особливості та властивості конкретної сфери, що систематизується, або галузі законодавства, протиріччя наукових поглядів та тверджень, виявити проблемні питання і знайти шляхи їх вирішення. Крім діалектичного методу найбільш широке застосування отримав, як було зазначено вище, загальнонауковий формально-логічний метод.

Діалектичного методу дозволило розкрити складну, суперечливу природу правових змін і реформ у цій галузі, показавши, що процес формування інститутів досудового розслідування не був лінійним. Метод дав змогу дослідити взаємодію протилежних тенденцій – збереження елементів минулого правового режиму та впровадження нових, демократичних принципів у правоохоронну систему. Особливо яскраво це виявляється в аналізі змін, які відбувалися у 2014–

2022 роках у зв'язку з політичними та безпековими викликами: Революція Гідності, російська збройна агресія, потреба у боротьбі з системною корупцією та відновлення довіри до правоохоронної системи з боку суспільства. Саме в цей період створюються нові інституції – Державне бюро розслідувань, Національне антикорупційне бюро, Бюро економічної безпеки України, які частково перебирають функції старих органів. Таким чином, за допомогою діалектичного підходу автор розкрив закономірності переходу від міліцейської моделі до сучасної поліцейської структури, показавши, як реформування проходило крізь опір, суперечності й зовнішні виклики.

Науковець І. Андрусяк зазначає, що на логічний метод спираються і вчені, що досліджують державно-правові явища, та законодавці, які розробляють тексти нових законів. Дане твердження дозволяє припустити успішне застосування формально-логічного методу щодо систематизації законодавства як правового явища, оскільки систематизація законодавства передбачає ще й широку правотворчу діяльність. Характеру формально-логічної методології найбільше відповідає розгляд проблем теорії права, так чи інакше пов'язаних із систематизацією законодавства. Відповідне підтверджується концептуальними ідеями необхідності узгодженості законодавства з його дієвістю, і навіть ідеєю у тому, що у правильно побудованому, з погляду юридичної техніки, нормативному правовому акті закладено механізм його реалізації. Зазначені концептуальні ідеї діють у межах пізнавальних парадигм формально-логічної методології про системність, зрозумілість та усунення формальних протиріч між окремими нормами права [61, с. 22–27].

Логічний метод дав змогу побудувати внутрішньо послідовну систему висновків, вивести причинно-наслідкові зв'язки між змінами в законодавстві та їх впливом на організацію і функціонування органів досудового розслідування. Особливо ефективно цей підхід було застосовано при узагальненні наслідків впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України 2012 року. У дослідженні детально розкрито, як запровадження змагальної моделі кримінального провадження, зміна ролі слідчого, процесуального керівника,

слідчого судді вплинули на підвищення гарантій дотримання прав людини в ході розслідування. Автор логічно обґрунтовує як переваги цих змін – прозорість, підконтрольність дій слідчого, розподіл повноважень, – так і проблеми, що виникли внаслідок неврегульованості окремих процесуальних процедур, перевантаження слідчих суддів або дублювання повноважень між органами.

Анітрохи не применшуючи і допускаючи широке застосування загальних філософських і загальнонаукових методів, перейдемо до розгляду можливості застосування спеціальних методів аналізу правових явищ.

Формально-юридичний (догматичний) метод сформувався завдяки догматичній романо-германській юриспруденції, на сьогодні, незважаючи на справедливу критику, позиціонується як основний спеціально-юридичний метод пізнання. На нашу думку, цей метод дозволяє виявити юридичні колізії та невідповідність чинних правових норм реаліям суспільного життя. Факт ще раз наголошує на прийнятності догматичного методу у вивченні систематизації законодавства, оскільки названі вище негативні правові явища (юридичні колізії, невідповідність правових норм сформованій суспільній практиці та ін.) можна усунути за допомогою систематизації правових норм. Вищезазначений метод застосовано при аналізі понять «досудове розслідування», «повноваження слідчого», «підслідність», зокрема у межах новел КПК України 2012 року.

Формально-юридичний метод використовується для розуміння змісту нормативно-правової бази, створеної та систематизованої законодавцем для врегулювання суспільних відносин. Порівняльно-правовий підхід у дослідженнях має часте застосування, оскільки допомагає вирішити виниклі питання у дослідженні при порівнянні результатів практичної діяльності з систематизації законодавства в різних сферах, а також дає позитивні результати в порівнянні з досвідом систематизації законодавства розвинених країн та пошуком адекватних правових рішень. При вивченні норм законодавства часто використовуються методи системного та структурно-функціонального аналізу, які, у свою чергу, допомагають досліднику зрозуміти способи організації та особливості структури законодавства та визначити фактори його систематизації.

Метод правового моделювання за допомогою логічного прийому за аналогією з діяльністю із систематизації законодавства різних сфер та зарубіжного досвіду застосовується при вивченні різних особливостей систематизації законодавства і може дозволити виробити низку прогностичних оцінок.

Застосування формально-юридичного (догматичного) методу дало змогу здійснити точне, термінологічно вивірене тлумачення правових норм, зокрема у сфері кримінального процесуального законодавства. У рамках підходу аналізувалися норми як логічно цілісні конструкції із визначеним змістом, обсягом і структурою. Наприклад, дослідник детально розглянув зміст понять «досудове розслідування», «слідчий», «дізнавач», «підслідність» у контексті новел Кримінального процесуального кодексу України 2012 року. Було з'ясовано, як зміни законодавчої дефініції вплинули на реальну компетенцію працівників органів досудового розслідування, а також на процесуальний статус учасників кримінального провадження. Такий аналіз дозволив побачити, наскільки важливою є точність формулювання в законі, оскільки навіть незначна зміна у правовій конструкції може мати значний вплив на практику правозастосування.

Нормативно-правовий метод є надзвичайно важливим у дослідженні органів досудового розслідування в Україні, оскільки він спрямований на вивчення змін у законодавчій та нормативно-правовій базі, яка регулює діяльність органів. За допомогою нормативно-правового методу можна виявити, як правові акти змінювалися під впливом політичних, соціальних та економічних процесів, а також як це відображалось на функціонуванні органів досудового розслідування. Зокрема, КПК України, прийнятий у 2012 році, став ключовим документом, який регламентує діяльність органів досудового розслідування, визначаючи їхні повноваження, процесуальні дії та відповідальність за порушення законодавства.

Не менш важливу роль відіграв нормативно-правовий метод, який забезпечив системний підхід до вивчення всього комплексу законодавчих і підзаконних актів, що регулюють функціонування слідчих органів. Метод

дозволив дослідити еволюцію нормативної бази – від правового регулювання діяльності міліції у 1990-х роках до сучасної моделі, у якій ключову роль відіграють нові інституції – Національне антикорупційне бюро України (створене у 2014 році), Державне бюро розслідувань (2015 році), Бюро економічної безпеки (2021 році). На основі цього підходу автор проаналізував закони «Про Національну поліцію», «Про Державне бюро розслідувань», «Про Національне антикорупційне бюро України», КПК України, а також відповідні накази МВС, положення про СБУ, податкову міліцію тощо. Особливу увагу приділено зміні повноважень органів, розмежуванню компетенцій, підслідності кримінальних проваджень, що дозволило виявити недоліки законодавчої техніки й запропонувати напрями її вдосконалення. Також здійснено порівняння формальної норми з її фактичним застосуванням у практиці органів досудового розслідування, що дало змогу оцінити ефективність правового регулювання.

Наступним важливим методом пропонуємо визначити порівняльно-правовий аналіз, який дозволяє порівняти національну практику з міжнародними стандартами та досвідом інших країн. Завдяки цьому методу можна оцінити рівень відповідності українських органів досудового розслідування європейським та міжнародним вимогам у сфері прав людини та правосуддя. Порівняльний аналіз допомагає виявити недоліки в національній системі та розробити рекомендації щодо покращення її ефективності з урахуванням досвіду інших країн. Порівняльно-правовий метод дозволяє визначити, наскільки українська правова система відповідає міжнародним вимогам щодо забезпечення прав людини, що є важливою частиною інтеграційних процесів України в Європейський Союз. Вивчення практики інших країн може бути корисним не лише для реформування органів досудового розслідування, а й для загальної модернізації правової системи України [58, с. 9].

Використання порівняльно-правового методу дозволило вийти за межі виключно національного контексту та зіставити українську модель досудового розслідування з підходами, реалізованими в зарубіжних країнах. Зокрема, у межах дослідження було проведено аналіз інституту слідчого судді в Україні та

порівняння його функцій з французьким суддею-інструктором (juge d'instruction), а також із німецькою моделлю прокурорського контролю. У французькій системі суддя відіграє активну роль на досудовій стадії, здійснюючи частину слідчих дій, у той час як в Німеччині прокурор здійснює керівництво розслідуванням, а суд контролює процесуальні межі. У ході такого порівняння автор визначив ступінь незалежності процесуального контролю в різних системах, що дало підстави оцінити, наскільки ефективною є українська модель з огляду на баланс між оперативністю розслідування та дотриманням прав людини. Водночас було акцентовано на можливості запозичення окремих елементів зарубіжного досвіду, зокрема, уніфікації стандартів досудового розслідування або підвищення автономності органів, які займаються розслідуванням корупційних злочинів.

Методи правового та логічного аналізу є невід'ємною частиною дослідження органів досудового розслідування, оскільки вони дозволяють глибше зрозуміти правові норми та процедури, які регулюють їх діяльність. Правовий аналіз передбачає детальне вивчення чинного законодавства та інших нормативно-правових актів, що стосуються функціонування органів досудового розслідування. За допомогою даного методу можна не лише виявити відповідність нормативно-правових актів сучасним вимогам, але й оцінити їхню ефективність у реальних умовах.

Логічний аналіз, у свою чергу, дозволяє розглянути внутрішню логіку правових норм, з'ясувати, як конкретні положення нормативно-правових актів взаємодіють між собою, і чи не виникають між ними колізії, що можуть негативно впливати на діяльність органів досудового розслідування. Наприклад, розгляд певних норм може виявити неузгодженість між ними, що призводить до труднощів у їх застосуванні в практиці або до помилок у правозастосуванні. Відповідно дозволяє визначити ті слабкі місця в правовому регулюванні, які можуть знижувати ефективність роботи органів досудового розслідування, ускладнювати процес прийняття рішень і завдавати шкоди правам осіб, що беруть участь у кримінальному процесі.

Завдяки використанню правового та логічного аналізу, можна глибше дослідити не лише історичний розвиток органів досудового розслідування, але й визначити сучасні проблеми, що виникають у зв'язку з реформами кримінальної юстиції в Україні. Дозволяє врахувати існуючі суперечності в правовій системі та пропонувати шляхи їх усунення, сприяючи удосконаленню нормативно-правової бази. Аналізуючи правові акти через призму вищезазначених нами методів, можна оцінити, як зміни в законодавстві впливають на реальну практику роботи органів досудового розслідування, і чи є ці зміни ефективними для досягнення головної мети – забезпечення правосуддя та прав людини [47, с. 10].

Таким чином, вбачається, що дослідження органів досудового розслідування в Україні повинно включати як аналіз історичного розвитку правових норм і процедур, так і їх оцінку з точки зору сучасних викликів. Оцінка ефективності діяльності органів досудового розслідування є важливим елементом виявлення напрямів для їх подальшого розвитку та вдосконалення.

Огляд сучасної юридичної літератури вказує на існування ряду питань, що стосуються як визначення поняття органу дізнання, так і практичних аспектів його діяльності, зокрема взаємодії з органами, які виконують оперативно-розшукові функції. Для усунення правової невизначеності, що виникає навколо цього поняття, необхідно розробити новий підхід до законодавчого тлумачення терміну «орган дізнання», який би відображав реальне місце цих органів у кримінальному процесі, з урахуванням думок науковців, що займаються цією проблематикою.

У цьому контексті пропонується провести порівняльний аналіз процесуального статусу органів дізнання в контексті змін, що відбулися в КПК у 1960 та 2012 роках.

Аналізуючи положення Кримінального процесуального кодексу України 1960 року, варто відзначити, що кодекс не містить норми, яка зобов'язує слідчого вживати заходи щодо запобігання кримінальним правопорушенням, зокрема через подання органів досудового розслідування або прокурора щодо усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів. Водночас ст. 23 КПК 1960 року

чітко передбачала обов'язок органів дізнання, слідчого та прокурора виявляти причини та умови, які сприяли злочинній діяльності. За умов виявлення таких причин і умов, відповідно до ст. 23-1 КПК 1960 року, органи дізнання, слідчий або прокурор повинні були направляти подання до державних органів, громадських організацій чи посадових осіб для вжиття заходів щодо їх усунення. Відсутність такої норми в КПК України обмежує можливості ефективної профілактики злочинів. Закріплена в КПК 1960 року норма не лише сприяла розслідуванню злочинів, але й забезпечувала систематичний аналіз факторів, що призводили до їх скоєння, що дозволяло не лише карати винних, але й запобігати подібним правопорушенням у майбутньому.

Відсутність такої норми в КПК України могла б призвести до того, що органи досудового розслідування та прокуратура зосереджувалися б виключно на розслідуванні злочинів та покаранні винних осіб, не враховуючи важливість усунення причин і умов, що сприяють їх скоєнню. Це, в свою чергу, могло б сприяти повторенню правопорушень, оскільки системні проблеми, які призводять до злочинності, залишаються без уваги. Введення норми, що зобов'язує слідчих і прокурорів виявляти та усувати такі причини і умови, могло б значно підвищити ефективність профілактики злочинності, вимагаючи більш тісної співпраці між різними державними органами, громадськими структурами та суспільством, що сприяло б формуванню безпечнішого й правового середовища.

Відновлення відповідної норми в КПК України 1960 року могло б забезпечити більш всебічний підхід до боротьби зі злочинністю, підвищуючи ефективність профілактичних заходів і сприяючи зниженню рівня правопорушень у суспільстві [62, с. 23–24]. Згідно із Законом України № 3351-ХІІ від 30.06.1993 року «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України для вдосконалення попереднього розслідування» [63], було внесено зміни до КПК України 1960 року, зокрема, було виключено ч. 3 ст. 103.

Закон визначав дізнання як діяльність, що проводилася лише на початковій стадії досудового розслідування суб'єктами, зазначеними в ст. 101 КПК України

1960 року. Згідно з ч. 1 ст. 103 КПК України 1960 року, органи дізнання повинні були здійснювати необхідні оперативно-розшукові заходи для виявлення ознак злочину та осіб, які його вчинили [25]. Тривалість дізнання становила 10 днів, після чого кримінальне провадження передавалося до слідчого підрозділу для початку досудового слідства. Закон не передбачав завершення дізнання винесенням кінцевого рішення на стадії досудового розслідування. Після змін 1993 року дізнання завершувалося складанням постанови про передачу справи слідчому, яка затверджувалася прокурором [64, с. 25].

З урахуванням змін, що відбулися в законодавстві в 1993 році, концепція дізнання зазнала значних змін. Доктор юридичних наук В.В. Вапнярчук зазначав, що дізнання слід розглядати як перший етап досудового розслідування кримінальних справ, що включає діяльність органів дізнання та осіб, які здійснюють ці функції в межах Кримінального процесуального законодавства. Основною метою дізнання є встановлення особи, що вчинила злочин, що не є тяжким, а також виконання невідкладних слідчих дій у разі розслідування тяжких злочинів. Забезпечує комплексність, об'єктивність і повноту попереднього слідства, а також сприяє попередженню, припиненню та розкриттю злочинів. Дослідники вважали дізнання формою досудового розслідування, яка передбачає проведення процесуальних дій для з'ясування обставин злочину і осіб, що його вчинили, а також ухвалення відповідних рішень з метою досягнення завдань кримінального судочинства. Проте поєднання процесуальних функцій дізнання з виконанням органами дізнання їх основних функцій викликало ряд труднощів.

У Міністерстві внутрішніх справ України було видано низку наказів, що визначали штатного дізнавача як особу, відповідальну за проведення дізнання. Їхні обов'язки обмежувалися лише процесуальною діяльністю, тобто розслідуванням у рамках дізнання. Після 1993 року КПК України 1960 року не передбачав можливості завершення дізнання ухваленням кінцевого рішення на стадії досудового розслідування. Проте штатні дізнавачі мали право ухвалювати такі рішення, виконуючи обов'язки слідчого, що було передбачено відомчими

наказами. Зі збільшенням навантаження на слідчі підрозділи керівництво вирішило залучати штатних дізнавачів до повного розслідування кримінальних проваджень. На практиці всі штатні дізнавачі за наказом керівника слідчого управління обласного рівня призначалися виконуючими обов'язки слідчого та фактично проводили досудове слідство, ухвалюючи кінцеві процесуальні рішення. Така практика залучення штатних дізнавачів до проведення досудового слідства показала свою ефективність до 2012 року.

Дізнання, яке проводилося на початковому етапі досудового розслідування посадовими особами, для яких процесуальна діяльність не була основною, виявило свої недоліки. Насправді, така форма дізнання часто не здійснювалась або проводилась лише для виконання базових процесуальних дій, коли слідчий був відсутній, а це, у свою чергу, призводило до виникнення ряду проблем у правоохоронній системі. Практика показала, що штатні дізнавачі, які виконували обов'язки слідчого, могли ефективніше виконувати свої функції завдяки чітко визначеним обов'язкам і акцентуванню уваги на досудовому розслідуванні. Такий підхід дозволяв забезпечити оперативність та високу якість розслідування, оскільки штатні дізнавачі могли повністю зосередитись на процесуальних діях без необхідності займатися іншими службовими обов'язками [65, с. 51 – 52].

Перш за все, у вітчизняній історико-правовій науці накопичено чимало досліджень, присвячених розвитку дізнання, досудового слідства, діяльності органів внутрішніх справ, прокуратури та Служби безпеки. До числа таких робіт належать праці істориків В.О. Боняк, В.Г. Гриценко, В.М. Іванов, В.С. Кульчицький, С.В. Губаря, А.С. Чайковського, В.А. Довбні, які ще у 2000-х роках досліджували становлення інститутів слідства в контексті пострадянських змін. Значний внесок у дослідження специфіки діяльності органів досудового розслідування внесли також Л. І. Шаповалова, С. М. Гуліна, В. М. Чернишов, які у своїх посібниках висвітлювали організаційно-правові основи дізнання в органах внутрішніх справ. Їхні напрацювання стали важливою основою для розуміння функціонування міліцейської моделі правопорядку в 1990-х і на початку 2000-х років.

Особливе значення має розробка методологічного підґрунтя історико-правових досліджень. У цьому контексті заслуговують на увагу праці кандидата юридичних наук К.О. Долгорученка, яка підкреслювала міждисциплінарний характер історико-правового аналізу, та доцента В. Копчі, який розглядав правову еволюцію як результат складної взаємодії соціальних, правових та ідеологічних факторів. Підходи дозволили сформуванню сучасного бачення історико-правової науки як аналітичного інструменту, що поєднує юридичну та історичну методологію.

Істотний доробок у вивченні періодизації розвитку досудового розслідування представлений у роботах науковців О.Ю. Татарова, А.В. Мельника та А.В. Столітнього. Наприклад, доцент А.В. Мельник запропонував розглядати історію становлення органів досудового слідства у три етапи: дореволюційний, радянський та пострадянський. Доктор юридичних наук О. Ю. Татаров доповнив цю періодизацію ще двома етапами, включивши період Київської Русі та досвід Гетьманщини, що свідчить про прагнення відшукати глибинні національні традиції у сфері судочинства та слідства. Професор А. В. Столітній, у свою чергу, розглядав європейський контекст формування інститутів досудового розслідування, аналізуючи еволюцію цих органів від античності до сучасності.

До 2012 року система залучення штатних дізнавачів для розслідування нетяжких злочинів показала свою ефективність. Штатні дізнавачі, виконуючи функції слідчого, змогли забезпечити належний рівень розслідування, що позитивно позначилося на загальній ефективності роботи слідчих підрозділів. Це дозволяло зосередитись на важливих етапах розслідування, таких як збір доказів, допити свідків і підозрюваних, проведення експертиз та підготовка необхідних процесуальних документів. Однак така система мала і свої недоліки. Призначення штатних дізнавачів виконуючими обов'язки слідчого створювало правову невизначеність, оскільки їхній статус був тимчасовим і не завжди визнавався повністю. Могло призводити до юридичних труднощів і оскаржень в

судовому процесі. Для ефективного виконання обов'язків слідчого від штатних дізнавачів вимагався високий рівень професіоналізму та досвіду.

Загалом практика залучення штатних дізнавачів до виконання обов'язків слідчого показала свою ефективність, хоча й потребувала певних коригувань та вдосконалень. Вона дозволяла підвищити оперативність та якість досудового розслідування, що сприяло покращенню роботи правоохоронних органів і підвищенню ефективності боротьби зі злочинністю [66, с. 33–35].

Прийняття КПК України 13 квітня 2012 року стало важливим кроком у розвитку інституту дізнання в Україні. Згідно з ч. 4 ст. 3 цього Кодексу, дізнання було визначено як форму досудового розслідування, що здійснюється у випадках кримінальних проступків. Важливим нововведенням стало введення терміну «кримінальне правопорушення», який об'єднує злочини та кримінальні проступки, відповідно до ст. 215 Кодексу [25]. Розслідування злочинів відбувається у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання. Однак Кодекс не робив чіткого розмежування між досудовим слідством та дізнанням, покладаючи загальні функції досудового розслідування на слідчі підрозділи органів внутрішніх справ, безпеки, Державного бюро розслідувань та органів, що контролюють виконання податкового законодавства. Водночас, на етапі становлення дізнання в Україні існували проблеми, пов'язані з неясністю ознак кримінального проступку, відсутністю конкретних органів та механізмів для здійснення досудового розслідування кримінальних проступків.

Впровадження інституту дізнання вимагало тривалого часу та розробки нового підходу до норм матеріального права. Законопроекти щодо проступків неодноразово відхилялися, оскільки фахівці не могли дійти згоди щодо визначення категорій кримінальних правопорушень, які підпадатимуть під кримінальні проступки. Внесення нового Кримінального процесуального кодексу України в 2012 році стало важливим етапом реформування правової системи [67, с. 299].

Проте, потреба в подальшому вдосконаленні та чіткому визначенні механізмів дізнання залишається актуальною. Для ефективного функціонування

правової системи та забезпечення справедливості в суспільстві необхідна подальше історіографічне осмислення теми, тісна співпраця між науковцями, практиками та законодавцями, щоб адаптувати нові правові норми.

Висновки до Розділу I

Отже, наявні в історіографії наукові студії з досліджуваної теми охоплюють окремі її аспекти. Нині відсутня праця підсумкового характеру, що надає дисертаційній роботі актуальності, наукової новизни та практичного значення.

Аналіз досліджень, що торкаються нашої досліджуваної теми, дає змогу твердити, що розвиток органів досудового розслідування є закономірним в контексті еволюції правової системи, забезпечення верховенства права, законних інтересів та свобод людини.

Джерельна база дослідження, що охоплює архівні документи, стенографічні матеріали засідань Верховної Ради України, нормативно-правові акти радянського періоду, законодавчі матеріали незалежної України, міжнародні документи, а також – монографічні видання, які безпосередньо чи дотично стосуються теми дослідження, наукові публікації теми яких стосуються означеної дисертаційної проблематики чи суміжних з нею тем, навчальні видання, матеріали конференцій, круглих столів тощо створює умови для всебічного і комплексного вивчення проблематики становлення та розвитку системи органів досудового розслідування.

Зокрема, архівні матеріали ЦДАВО України дозволили реконструювати процес підготовки та доопрацювання проекту Конституції України, виявити як враховані, так і відхилені пропозиції народних депутатів щодо організації системи державної влади, у тому числі місця прокуратури та Уряду України. Це надало змогу відтворити не лише офіційно зафіксовану модель державного устрою, а й альтернативні концепції, які з різних причин не знайшли відображення у тексті Основного Закону, проте залишаються цінними з наукової та практичної точок зору.

Стенограми парламентських засідань показали реальний перебіг дискусій та компромісів при ухваленні Конституції 1996 року. Вони виявили, що ключові положення прокуратури були прийняті в узгоджених редакціях, які могли

отримати підтримку конституційної більшості. Це свідчить про значну роль політичного консенсусу в процесі інституційного становлення держави та підтверджує, що окремі положення Конституції мають характер компромісу, а не результату єдиної доктринальної концепції.

Нормативно-правові акти радянського та українського періодів дали змогу простежити еволюцію правового регулювання органів досудового розслідування: від радянської централізованої моделі, побудованої на підпорядкуванні прокуратурі, до сучасної багатoproфільної системи органів із розмежованими повноваженнями. Особливу увагу заслуговує поступове відходження від радянських підходів та впровадження нових органів (НАБУ, ДБР, БЕБ України), що відображає прагнення України до побудови незалежної та ефективної системи слідчих інституцій.

Міжнародні документи, зокрема рекомендації ПАРЕ та рішення ЄСПЛ стали важливим орієнтиром для порівняння українського законодавства зі стандартами Ради Європи. Вони дозволили визначити, наскільки правові реформи у сфері досудового розслідування відповідають європейським практикам, та виявити ті напрями, де Україна ще має адаптувати своє законодавство й інституційні механізми.

Зазначені вище групи джерел разом із науковими дослідженнями, що стосуються означеної дисертаційної проблематики чи суміжних з нею тем, та навчальними виданнями у сукупності створили ґрунтовну основу (джерельну базу) для аналізу досягнень і виявлення проблем у сфері організації органів досудового розслідування, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо їх подальшого розвитку. Вони забезпечують можливість не лише історико-правового аналізу, а й оцінки перспектив реформування системи в контексті як внутрішніх потреб держави, так і міжнародних зобов'язань України.

Важливим внеском у дослідження діяльності органів дізнання в системі внутрішніх справ стали навчальні посібники науковців С.М. Гуліної, В.М. Чернишова та Л.І. Шаповалової (2000 рік), а також навчально-практичний

посібник авторства науковців М.В. Джиги, О.В. Бауліна, С.І. Лук'янця та С.М. Стахівського (1999 рік), численні наукові праці академіка М.В. Костицького, професорів І.Й. Бойка, В.В. Чернєя, В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, доцентів О.В. Шкурятенко та Д.І. Кураса.

Аспекти формування та діяльності органів досудового розслідування України, а також перспектив їх розвитку розглянуті в дисертаційних дослідженнях О.А. Солдатенко, В.В. Павловського А. В. Шевчишена, монографії О.В. Татарова.

Історичний розвиток дізнання та досудового розслідування детально проаналізовано в роботах науковців А. С. Чайковського, С.В. Губаря. та В.А. Довбні., опублікованих у 2004 році. Особливості процесуального статусу осіб, які проводять дізнання, розкрито у праці доктора юридичних наук В.В. Вапнярчука (2001 рік). Кандидат юридичних наук К.О. Долгорученко підкреслила необхідність розробки ефективної методології для вивчення історико-правової реальності. Кандидат юридичних наук В.С. Копча визначив історико-правовий підхід як ключовий для аналізу локальних і глобальних соціальних аспектів розвитку органів. Професор А.В. Столітній дослідив витoki досудового розслідування, пов'язуючи його із французькою та римською правовими традиціями. Професор В.І. Теремецький акцентував на залежності досудових процедур від історичних традицій і специфіки правової системи.

Кандидат юридичних наук О.А. Вакулік порівняв досудове розслідування в англосаксонській і романо-германській правових системах. Науковці Є.М. Шумило та П.М. Кубрак детально розглянули французький і німецький варіанти романо-германської моделі досудового розслідування. Доцент О.В. Мартовицька дослідила роль прокурора в системі досудового розслідування Німеччини. Професор М.Є. Шумило висвітлив функціональні особливості досудового розслідування в різних європейських країнах.

Процеси реформування цих органів, зокрема прийняття нового КПК України в 2012 році, стали важливими кроками на шляху до змагальної системи судочинства та забезпечення більш ефективного та справедливого розслідування

кримінальних справ. Незважаючи на значні досягнення, зміни супроводжувались численними викликами, серед яких потреба в адаптації старих радянських правових норм до нових реалій, реформування правоохоронних органів та їх взаємодія з іншими учасниками кримінального процесу. Створення нових інститутів, таких як Державне бюро розслідувань та Національне антикорупційне бюро України, сприяло зміцненню системи досудового розслідування, однак все ще залишаються актуальними питання вдосконалення правозастосування та адаптації українського законодавства до європейських стандартів прав людини та правосуддя. Тому подальші реформи в галузі органів досудового розслідування є необхідними для забезпечення ефективної боротьби зі злочинністю та захисту прав громадян.

Зміни в законодавстві, що відбулися у 1993 році, суттєво вплинули на поняття дізнання, визначивши його як перший етап досудового розслідування, що забезпечує встановлення винної особи і виконання невідкладних слідчих дій. Практика залучення штатних дізнавачів до розслідування нетяжких злочинів показала свою ефективність, оскільки дозволяла забезпечити оперативність і якість розслідування. Однак, така система мала свої недоліки, зокрема правовий вакуум через тимчасовий статус дізнавачів. Важливим етапом розвитку стало введення нового КПК України в 2012 році, який чітко визначив поняття кримінального правопорушення та встановив окремі форми досудового розслідування для злочинів та кримінальних проступків. Однак для ефективного функціонування інституту дізнання залишається потреба в подальшому вдосконаленні законодавства та механізмів досудового розслідування.

РОЗДІЛ II. ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ (ЛИПЕНЬ 1990 РІК– 2014 РІК)

2.1 Органи досудового розслідування в Україні на початку становлення української правоохоронної системи (липень 1990 рік – серпень 1991 рік)

Завершальний етап існування Союзу Радянських Соціалістичних Республік, як суб'єкта міжнародного права, почався з приходом на посаду Генерального секретаря ЦК КПРС М.С. Горбачова у 1985 році. Політика «гласності», свободи слова та «нового політичного мислення» зумовила зростання активності національних рухів та політичних партій в усіх республіках. Невдачі в економічній політиці, зубожіння населення, дефіцит товарів, підняття питання про самостійність республік призвело до перерозподілу владних повноважень між Москвою та республіками, а також піднімалися питання трансформації СРСР на фоні послаблення влади КПРС, як наслідок розпочалася «війна законів» між Кремлем та республіками. Радянські республіки одна за одною почали проголошувати декларації про державний суверенітет, винятком не стала і УРСР.

16 липня 1990 року Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України [68], що визначала основні засади організації державної влади в країні. Окрім цього, за наполягання Першого заступника Голови Верховної Ради УРСР Івана Плюща була прийнята Постанова Верховної Ради УРСР «Про День Незалежності України», в якій зазначено: «Зважаючи на волю українського народу та його одвічне прагнення до незалежності,

підтверджуючи історичну вагомість прийняття Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року,

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки постановляє:

Вважати день 16 липня Днем проголошення незалежності України і щорічно відзначати його як державне загальнонародне свято України». [69], таким чином розпочалася ера правотворення України та закінчувався майже 70-річний період радянського права.

Спроби зберегти СРСР та оновити Союзний договір 1922 року зазнали невдачі. Демократизацію та децентралізацію державної влади гостро не сприймала значна частина партійного керівництва, що призвело до спроби зупинити політику «перебудови» під керівництвом Михайла Горбачова, який з 1990 року обіймав виборну посаду Президента СРСР. Державний переворот в СРСР під керівництвом віце-президента СРСР Геннадія Янаєва 19–23 серпня 1991 року мав на меті зберегти подальшу керівну роль партії і повноту влади Кремля, однак через бездіяльність та не змогу прийняття радикальних рішень членами Державного комітету з надзвичайного стану переворот провалився.

В ті дні, в Києві, депутати Верховної Ради УРСР вичікували, оскільки більшість була членами КПРС, проте Народний Рух України вимагав негайно зібрати позачергову сесію та проголосувати лише одне питання – про Незалежність. З огляду на те, що 23 серпня в Москві вже почалися арешти членів ДКНС і в Києві прихильники заколотників боялися, що арешти дійдуть до них, тому погодились голосувати за Незалежність.

24 серпня 1991 року Верховна Рада України проголосила : «...незалежність України та створення самостійної української держави –України. Територія України є неподільною і недоторканною. Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.»[70].

Радянське законодавство понад двадцять п'ять років було базою для подальшого правотворення та правозастосування вже самостійної Української держави.

Станом на липень 1990 року чинними на території УРСР були Основи кримінального судочинства Союзу РСР, прийняті 25 грудня 1958 року, і Кримінальний процесуальний кодекс УРСР, затверджений 28 грудня 1960 року

(зі змінами). Таким чином, загалом правову основу діяльності складали нормативно-правові акти прийняті в 1958 – 1963 роках.

Реформування органів досудового розслідування потребує ретельного аналізу етапів їх становлення та розвитку. У радянський період організація слідчих органів базувалася на принципі розподілу їх функцій між різними міністерствами та відомствами [71].

Історико-правові засади діяльності дізнання за радянським кримінально-процесуальним законом можна поділити на види:

1) особливий вид досудового провадження у кримінальній справі, що передує попередньому слідству, що отримав назву «провадження невідкладних слідчих дій»;

2) форму попереднього розслідування у кримінальних справах, за якими попереднє слідство не обов'язково;

3) форму попереднього розслідування у кримінальних справах, за якими попереднє слідство обов'язково;

4) особливий вид досудового провадження, що характеризується запитаним порядком та мінімальним строком розслідування;

5) дізнання за письмовим дорученням особи, яка розслідує злочин [71, с. 51].

Питання утворення позавідомчого слідчого органу вперше активно обговорювалося ще в 1956 році під час роботи над проектом «Основ кримінального судочинства СРСР». Було запропоновано передати функції слідства новоствореному органу або одному з уже існуючих, аргументуючи це необхідністю підвищення ефективності досудового розслідування. Хоча ця пропозиція не була реалізована в радянський період, дискусія навколо цієї ідеї тривала й надалі, зберігаючи актуальність у сучасних умовах.

По-перше, буде усунута відомча залежність слідчих від наглядового прокурора, що створює умови для об'єктивного та неупередженого проведення розслідувань. У свою чергу буде уникнуто тиску на слідчих з метою покращення

статистичних показників, які нерідко штучно нарощуються в різних формах правоохоронної діяльності.

По-друге, збереження та використання інтелектуального потенціалу працівників слідчих підрозділів з урахуванням їхньої спеціалізації сприятиме підвищенню професійності та ефективності роботи нового органу. Зокрема, спеціалізовані знання та досвід слідчих, які працюють у різних сферах (наприклад, економічні злочини, боротьба з тероризмом чи корупцією), можуть бути інтегровані в єдину систему, що дозволить уникнути дублювання функцій та підвищити результативність розслідувань [72, с. 50–58].

У 1957 році в СРСР пройшла широка дискусія з питання реформування органів попереднього розслідування. На шостій сесії Верховної Ради СРСР вносилися пропозиція про злиття слідчих органів прокуратури та міліції в єдиному прокурорському (виключаючи слідчий апарат держбезпеки).

Після прийняття у 1958 році «Основ кримінального судочинства СРСР та союзних республік» в Україні 28 грудня 1960 року було прийнято новий КПК (набув чинності з 1 квітня 1961 року), до якого органи попереднього слідства визначалися у складі прокуратури. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 6 квітня 1963 року право провадження попереднього слідства надавалося і органам охорони громадського порядку (з 1968 року – знову органи внутрішніх справ).

У радянський період неодноразово обговорювалися різні думки про місце органів попереднього слідства. Деякі з пропозицій наведено у роботі професора Професора П.І. Люблінського, який висловлювався щодо злиття дізнання та слідства в єдину форму попереднього провадження – «прокурорське дізнання». Можна зазначити, що існувала пропозиція об'єднати слідство та дізнання у єдиний Слідчий комітет (без уточнення його відомчої належності). Множинність органів розслідування виправдовувалася можливістю спеціалізації в розслідуванні різних категорій кримінальних справ. Неодноразово відстоювалася необхідність самостійного існування органів попереднього слідства в прокуратурі та дізнання в міліції.

Обговорювалося питання скасування інституту слідчих у прокуратурі, зосередивши слідство в Міністерстві внутрішніх справ (далі – МВС). Пізніше пропозиція про виділення слідчого апарату в самостійний державний орган (далі – Слідчий комітет СРСР). Усі пропозиції зводилися в основному до двох: створення самостійного слідчого апарату, незалежного від інших органів держави (прокуратури, суду, МВС), та організації єдиного слідчого апарату в системі органів МВС. Пропозиція про передачу слідчих підрозділів судам відкидалася з причини, що суди покликані здійснювати правосуддя, а надання їм права розслідування означає злиття цих двох функцій щодо одного органу. Прокуратура має завдання нагляд за дотриманням законів, а тому функція розслідування їй невластива. Передачу слідчої роботи до органів внутрішніх справ вважали недоцільною на тій підставі, що головне призначення зазначених органів – охорона суспільного порядку та оперативно-розшукова діяльність.

Водночас від місця та ролі слідчого апарату у правоохоронній системі держави багато в чому залежить стан справ у боротьбі зі злочинністю та реальний захист прав тих, хто постраждав від злочину.

6 квітня 1963 року Указом Президії Верховної Ради СРСР № 1237-VI у складі Міністерства охорони громадського порядку (далі – МОГП), яке пізніше було перейменовано на МВС, було створено слідчий підрозділ. Даний крок мав на меті посилення ефективності попереднього слідства та впорядкування роботи слідчих органів. На виконання зазначеного Указу Президії Верховної Ради СРСР, Президія Верховної Ради УРСР ухвалила Указ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу Української РСР». Згідно з цими змінами, до органів попереднього слідства було віднесено три категорії органів: слідчі прокуратури, слідчі органів охорони громадського порядку (внутрішніх справ) і слідчі органів державної безпеки, що було закріплено у ст. 102 Кримінального процесуального кодексу Української РСР [71].

Суттєві законодавчі зміни в кримінальній юстиції відбулися після прийняття Конституції СРСР 1977 року та Конституції УРСР 1978 року, яка була чинна на території України до 28 червня 1996 року, проте після проголошення

Незалежності з неї були виключені положення про керівну роль партії, соціалістичні цінності. Конституція Радянської України закріплювала основні принципи процесуального права такі, як здійснення правосуддя тільки судом на засадах рівності усіх громадян перед законом; участь у суді першої інстанції народних засідателів; колегіальність розгляду цивільних і кримінальних справ у всіх судах; незалежність суддів та народних засідателів та підкорення їх тільки законові; гласність судового розгляду; право осіб, які беруть участь у справі, виступати в суді рідною мовою, а також знайомитися зі справою через перекладача, право обвинуваченого на захист. Конституційне закріплення одержав і такий принцип, як участь громадських організацій і трудових колективів у судочинстві в цивільних і кримінальних справах [16, с. 487].

Централізація і формування структури органів прокуратури СРСР було завершено в 1936 році після утворення Народного комісаріату юстиції СРСР (далі - Нарком юстиції СРСР). Прокурорсько-слідчі органи виокремили із системи зазначеного комісаріату союзних республік та були підпорядковані прокуратурі СРСР. У такому форматі органи прокуратури здійснювали свою діяльність протягом декількох десятиліть [73, с. 47].

У зв'язку з прийняттям 7 жовтня 1977 року Конституції СРСР був прийнятий Закон СРСР «Про прокуратуру СРСР», яким повноваження органів прокуратури щодо захисту інтересів держави та прав громадян було значно розширено [74, с. 15].

Отже, для України актуальним і водночас проблемним є питання щодо реформування органів попереднього слідства. Положення одного з проектів КПК з цього питання викладено на початку даного підрозділу. Існувала пропозиція щодо створення єдиного слідчого апарату в системі судових органів і навіть, поряд з іншими відомствами, – за Верховної Ради України. Питання про роль і місце органів досудового слідства не є риторичним, що має лише теоретичне значення. Від його вирішення багато в чому залежить стан справ у боротьбі зі

злочинністю. Побудова правової держави, реформування судової системи, створення нових правових інститутів (суд присяжних, апеляційне провадження та ін.) неможливі без відповідних змін у системі органів досудового слідства та правовому статусі слідчого. Разом з тим створення нових відомчих слідчих апаратів неминуче веде до розмивання професійного ядра вже існуючих органів внутрішніх справ, і в першу чергу – слідства.

З розпадом СРСР держави, які утворилися на його теренах, зіткнулися з низкою викликів, серед яких стрімке зростання злочинності стало однією з ключових проблем, звісно Україна не є виключенням. Забезпечення безпеки громадян від злочинних посягань стало нагальним завданням для новостворених незалежних держав, що обумовило пошук нових підходів до протидії злочинності та вдосконалення національного судочинства. У деяких країнах пострадянського простору для цього були створені позавідомчі слідчі органи, які отримали окремі функції досудового розслідування.

До 1991 року слідчі підрозділи органів внутрішніх справ, як і сам правоохоронний орган, були складовою частиною правоохоронної системи СРСР. Проголошення незалежності стало початком трансформації системи органів внутрішніх справ УРСР. Спеціальним законом, що регулював діяльність органів внутрішніх справ був Закон України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року [75]. Прийняття даного Закону було зумовлено насамперед встановленням верховенства закону в діяльності ОВС на початок становлення правоохоронного органу вже суверенної держави.

Процес руйнування СРСР, як суб'єкта міжнародного права, став безповоротним кроком на шляху трансформації органів внутрішніх справ УРСР. Нормативно-правову базу діяльності ОВС складали акти Верховної Ради УРСР, Ради Міністрів УРСР, що змінили підходи в питаннях проходження служби, матеріально-технічного забезпечення, соціального захисту. Зокрема, Постанова Ради Міністрів УРСР № 114 від 29 липня 1991 року визначила порядок проходження служби особами рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, їх права і обов'язки [76].

Формування незалежної української держави спричинило потребу в нормативно-правовому врегулюванні статусу цих органів. Процес отримав подальший розвиток після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року, [77] коли Верховна Рада прийняла низку постанов, спрямованих на забезпечення суверенітету та національної безпеки. Серед них варто виділити постанови «Про політичну обстановку в Україні та негайні дії Верховної Ради України по створенню умов неповторення надалі військового перевороту» [78], «Про департизацію державних органів, установ та організацій» [79] та «Про військові формування в Україні» [80].

Згідно з документами, усі військові формування, які дислокувалися на території України, включно з КДБ УРСР та його військовими підрозділами, переходили в підпорядкування Верховної Ради України. У межах департизації державного апарату співробітники органів державної безпеки протягом 10 днів мали припинити своє членство в будь-яких політичних партіях та рухах. Крім того, до 1 листопада 1991 року на розгляд Верховної Ради мав бути внесений проєкт Закону «Про органи державної безпеки України» [81].

Важливим кроком стало ухвалення Верховною Радою України постанови «Про створення Служби національної безпеки України» 20 вересня 1991 року [82]. Відповідно до цієї постанови, КДБ УРСР було ліквідовано. Його матеріально-технічну базу, за винятком засобів шифрувального зв'язку та підрозділів служби охорони, було передано новоствореній Службі національної безпеки України (далі – СНБУ).

Ліквідація КДБ УРСР базувалася на необхідності повного реформування колишньої союзної та республіканської системи органів державної безпеки, що стало об'єктивною вимогою після проголошення незалежності України. Одним із ключових завдань було усунення відомчого монополізму у сфері державної безпеки. Зокрема, органи, що відповідали за шифрувальний зв'язок, підпорядковувалися безпосередньо Верховній Раді України, а функції охорони вищих посадових осіб держави передавалися до новоствореної Республіканської гвардії України. Тому, ліквідація КДБ та створення СБНУ були спрямовані на

захист національних інтересів і формування системи безпеки, яка відповідала б потребам незалежної української держави [83, с. 28–37].

Особливу увагу слід звернути на трансформацію завдань правоохоронних органів, які тепер спрямовані на забезпечення законності, гуманізму, поваги до прав людини, соціальної справедливості, рівності, гласності та політичної нейтральності. Принципи відображають сучасний підхід до правоохоронної діяльності в незалежній державі.

Загалом, правоохоронні органи як механізм забезпечення правопорядку існують ще з давніх часів. Проте значні політичні, соціальні та економічні зміни, які відбулися на території України, істотно вплинули на їхню структуру, завдання та принципи роботи. Зміни торкнулися всіх аспектів суспільного життя, зумовивши адаптацію правоохоронної діяльності до нових умов. Попри реформування, злочинність залишається серйозною загрозою для національної безпеки України. Її поширення негативно впливає на ефективність роботи органів державної влади, дестабілізує систему правопорядку та підриває захищеність прав і свобод громадян. Злочинність є одним із ключових викликів, що вимагає від правоохоронної системи нових підходів до її подолання [84, с. 216–222].

Отже, історико-правові засади радянського Кримінального процесуального права розглядалися у декількох формах: як попередній етап слідства, як самостійна форма розслідування у справах із необов'язковим попереднім слідством та як окремий вид досудового провадження із спрощеними процедурами. Ідея створення позавідомчого слідчого органу, вперше обговорена в 1956 році, залишалася актуальною і в подальші роки. Еволюція радянського законодавства покращувала діяльність органів попереднього слідства, проте ідеологічна складова та неповноцінне дотримання прав людини нівелювало досягнення таких реформ. Упродовж радянського періоду тривали дискусії щодо оптимальної структури слідчих органів: від злиття дізнання та слідства до створення самостійного слідчого комітету. Водночас наголошувалося на необхідності збереження спеціалізації слідчих, що мало забезпечити ефективну

боротьбу зі злочинністю та захист прав постраждалих. У 1963 році слідчий апарат було включено до складу МВС, що мало на меті підвищення ефективності досудового розслідування. Сформована система попереднього слідства в СРСР у період «відлиги» зі змінами в 1978 році, у зв'язку з прийняттям Конституції УРСР, практично беззмінно стала системою досудового слідства молодій Українській державі.

2.2 Основні напрями трансформації моделі правоохоронної системи України (1991 – 1996 роки)

Проголошення незалежності та державного суверенітету викликало необхідність створення власної законодавчої бази для регулювання суспільних відносин, зокрема в правоохоронній сфері. Виникла необхідність в прийнятті нормативно-правових актів, що будуть спрямовані на забезпечення прав і свобод людини, а також їх захисту.

Вплив засад діяльності радянської правоохоронної системи в правоохоронну систему України є складним і багатограним процесом, який відображає поступовий перехід від радянської моделі до створення власної, національної системи правоохоронних органів. Даний процес розпочався з моменту проголошення незалежності України у 1991 році [66] та тривав протягом наступних десятиліть, супроводжуючись значними трансформаціями у сфері права, державного управління та правозастосовної практики.

Радянська правоохоронна система, на якій базувалися інститути правоохоронних органів України у перші роки незалежності, характеризувалася централізованим управлінням, сильним впливом партійної ідеології та пріоритетом захисту інтересів держави над правами і свободами громадян. Основними завданнями правоохоронних органів у СРСР були боротьба з «ворогами народу», забезпечення громадського порядку та виконання рішень партійного керівництва. У цій системі правосуддя мало радше інструментальний

характер, що обмежувало незалежність судової гілки влади та сприяло політизації правоохоронної діяльності.

Після здобуття незалежності Україна успадкувала структурну модель радянської правоохоронної системи, яка включала органи прокуратури, органів внутрішніх справ, державної безпеки, судів та пенітенціарної системи. Однак із часом стало очевидно, що така модель не відповідає вимогам демократичної правової держави, що прагне інтеграції у європейське співтовариство.

Процес впливу засад радянської правоохоронної моделі на формування української правоохоронної системи включав кілька основних етапів (додаток А).

Однак даний процес не був позбавлений труднощів. Однією з основних проблем стала стійкість радянського мислення серед працівників правоохоронних органів, низький рівень правової культури та корупція, що зберігалася як спадок тоталітарного режиму. Значний вплив мала політична нестабільність, яка перешкоджала проведенню послідовних реформ.

Від моменту здобуття незалежності Україна перебувала у процесі трансформації системи державного управління та місцевого самоврядування, модернізації їхніх структур, методів функціонування та територіальної організації влади. Основним пріоритетом залишався пошук ефективних механізмів для забезпечення прав і свобод громадян. Одним із найактуальніших викликів для молодої Української держави було завершення реформи правоохоронної системи. Досягнення цієї мети вимагало глибокого наукового аналізу природи та ключових характеристик правоохоронної діяльності, а також механізмів її реалізації. Важливим було врахування як вітчизняного історичного досвіду, так і світових практик реформування цього напрямку, з урахуванням потреб українського суспільства та його очікувань [85, с. 208–214].

До 1991 року органи внутрішніх справ України функціонували на законних підставах визначених нормативно-правовими актами СРСР. Хоча і завдання, які покладалися на ОВС були притаманні подібному правоохоронному органу будь-якої іншої держави (забезпечення громадського порядку, боротьба зі

злочинністю), однак основу діяльності ОВС УРСР все-таки складала комуністична ідеологія і партійна діяльність.

Із здобуттям незалежності державний апарат молодій державі на основі прийнятого законодавства про діяльність міліції здійснив спробу вирішення проблеми надмірного навантаження на слідчих. Так, наказом МВС України від 6 лютого 1991 року № 38 було створено підрозділи контролю за дізнанням на рівні Міністерства, а також у складі ГУМВС та УМВС, оскільки працівники підрозділів дізнання повністю проводили досудове розслідування за певними категоріями злочинів, включаючи підготовку обвинувальних висновків та передачу справ до суду через прокурора, незадовго до цього відповідно наказу МВС УРСР від 28 січня 1991 року на базі Управління кадрів і Політуправління було створено Головне управління про роботі з особовим складом, таким чином зменшувалась роль КППС в роботі органів МВС [15, с. 6–10].

Слідча діяльність значно розвинулася в процесі судово-правової реформи, яка була започаткована в 1990-х років. Особливого значення для розвитку інституту досудового розслідування набув Закон України від 30 червня 1993 року «Про внесення в деякі законодавчі акти України змін і доповнень по удосконаленню досудового слідства». Закон встановив, що дізнання отримало статус первинної форми досудового розслідування. Воно стало обов'язковим для практично всіх кримінальних справ, що забезпечило більш якісний та всебічний підхід до розслідування злочинів.

Зазначені зміни були обумовлені необхідністю адаптації законодавства до нових реалій незалежної України, побудови демократичної правової держави та гармонізації правової системи з міжнародними стандартами. У результаті, досудове слідство набуло більш системного характеру, що дозволило забезпечити більш ефективне розслідування злочинів, захист прав і свобод учасників кримінального провадження та посилення ролі судового контролю за діяльністю органів досудового розслідування [86, с. 23–28].

Початок і середина 1990-х років стали часом різкого зростання злочинності, яка набула жорстоких, корисливих форм. Організована

злочинність, корупція, тіньова економіка, контрабанда зброї та наркотиків – усе це стало серйозним викликом для суспільства. Водночас політична нестабільність і соціальна напруга вимагали від прокуратури перегляду її пріоритетів і перебудови діяльності. У даний період вся правоохоронна система держави, зокрема прокуратура, зіткнулася з безпрецедентним тиском з боку різних політичних сил, які намагалися використати її у власних інтересах. Звучали заклики до обмеження повноважень прокуратури, скорочення її функцій і передачі частини повноважень органам виконавчої влади. Такі пропозиції часто аргументувалися посиланням на міжнародний досвід.

Відповідно зазначені виклики поставили перед прокуратурою завдання адаптації до нових умов і вироблення ефективних підходів до виконання покладених на неї функцій у період реформування державного управління.

Після проголошення Верховною Радою Української РСР незалежності України розпочався процес формування правової основи нової державності. Прийнятий 5 листопада 1991 року Закон України «Про прокуратуру» визначив основні завдання, функції та повноваження органів прокуратури, які стали важливою частиною державного механізму [87].

Разом з тим, 28 квітня 1992 року Верховною Радою України було прийнято Постанову «Про Концепцію судово-правової реформи в Україні», що визначала необхідність зміни кримінально-процесуального та цивільно-процесуального законодавства, а також формування системи судоустрію та адвокатури. Прийняття даної концепції було зумовлено необхідністю приведення судово-правової системи у відповідність із соціально-економічними та політичними змінами, що відбулись у суспільстві. Протягом 1991 року вчинено 405500 злочинів, що на 9,7% більше, ніж у 1990 році. З них розкрито всього 52,3%. З числа розкритих справи тільки про кожен другий злочин передані на розгляд судів. Таким чином майже 3/4 вчинених злочинів не були предметом розгляду суду. Щорічно судами розглядалося близько одного мільйона цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення. Кожен слідчий МВС щорічно вів розслідування не менше 80 справ [88].

Служба національної безпеки України (далі – СНБУ) була створена згідно з постановою Верховної Ради України «Про створення Служби національної безпеки України» від 20 вересня 1991 року [82]. У її розпорядження передали матеріально-технічну базу ліквідованого згідно з тією ж постановою Комітету державної безпеки УРСР, за винятком обладнання підрозділів шифрувального зв'язку та служби охорони. З моменту ухвалення Закону України «Про Службу безпеки України» 25 березня 1992 року, орган отримав офіційну назву – Служба безпеки України.

Ключові напрями діяльності СБУ включали:

- захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, законних інтересів України та забезпечення безпеки громадян від розвідувальної діяльності іноземних спецслужб;
- сприяння органам державної влади у формуванні та реалізації зовнішньої та внутрішньої політики;
- виявлення та запобігання терористичній діяльності, корупції та організованій злочинності у ключових сферах;
- посилення обороноздатності країни, забезпечення економічної стабільності та підтримка стратегічного потенціалу.

До компетенції Служби безпеки України входили запобігання, виявлення, припинення та розслідування злочинів, що загрожують миру, безпеці людства, державним інтересам України, включаючи тероризм, корупцію та організовану злочинність у сфері управління й економіки. Основні завдання СБУ визначені ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки України», яка передбачає проведення досудового розслідування злочинів, віднесених до її компетенції, а також розшук осіб, які ухиляються від відповідальності за ці правопорушення. Центральне управління СБУ, відповідальне за координацію та контроль діяльності інших підрозділів, включає слідчий відділ, як це зазначено у ст. 10 цього Закону [89].

Метою досудового розслідування є захист прав і свобод громадян, суспільства та держави, а також забезпечення повного й неупередженого

розслідування, щоб кожен, хто вчинив злочин, поніс відповідальність, а невинуваті не зазнали переслідувань. Слідчі органи СБУ зобов'язані ефективно розкривати злочини, забезпечувати дотримання прав учасників кримінального провадження та дотримання правових процедур. Їх діяльність спрямовувалась, щоб жодна особа не зазнала необґрунтованого процесуального примусу, а принцип невідворотності покарання за злочини реалізовувався повною мірою [90, с. 32–39].

Одним із специфічних поліцейських завдань СБУ було визначено здійснення оперативно-розшукової діяльності. Служба безпеки України входить до системи органів досудового розслідування та має право затримувати підозрюваних, утримувати їх у місцях тимчасового тримання (аналогах СІЗО), проводити обшуки, допити та інші слідчі дії. У свою чергу це суперечить Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи №1402 (1999) «Контроль над внутрішніми службами безпеки в країнах – членах Ради Європи» від 26 квітня 1999 року, де зазначено, що єдиною функцією служб безпеки має бути захист національної безпеки [91]. СБУ у багатьох аспектах не відповідає вимогам цієї рекомендації. У своїх резолюціях щодо України ПАРЄ неодноразово наголошувала на необхідності реформування СБУ, зокрема позбавлення її повноважень щодо затримання осіб та проведення досудового розслідування.

Під час реформування СБУ неодноразово порушувалося питання про виключення функції досудового розслідування з її компетенції. Однією з пропозицій було повне передання повноважень з досудового розслідування прокуратурі, залишивши цю функцію поза межами силових структур. Водночас існувала інша точка зору: розосередження слідчих підрозділів у структурі декількох правоохоронних органів відповідає національним традиціям та сприяє підвищенню ефективності роботи за рахунок спеціалізації кожного органу відповідно до його профілю. Подібні суперечності характерні для загальної дискусії щодо реформування досудового слідства в Україні. Проте виведення функції досудового розслідування зі складу повноважень СБУ узгоджується з європейськими стандартами.

На державному рівні спроби позбавити СБУ функції досудового слідства здійснювалися під час ініціатив зі створення Національного бюро розслідувань у 1997 та 2005 роках. Однак такі ініціативи не були реалізовані, оскільки зазначений орган так і не розпочав свою діяльність [92, с. 57–62].

Отже, вплив радянської правоохоронної системи на правоохоронну систему України після здобуття незалежності став складним процесом, що поєднав збереження успадкованих структур із поступовими реформами. Радянська модель характеризувалася централізованістю, партійним впливом і пріоритетом інтересів держави над правами громадян. Перші роки незалежності супроводжувалися використанням старого законодавства та підходів, що обумовлювалося кадровою спадковістю і браком альтернативних моделей.

2.3 Вплив законодавчих змін на діяльність органів досудового розслідування (1996 – 2014 роки)

Перші роки незалежності Україна пройшла зі складнощами: політична криза, соціально-економічне падіння, зростання злочинності та широкі прояви корупційних злочинів. Однак, незважаючи на це, країна продовжила крокувати вперед та здійснювати, насамперед, нормативно-правову розбудову. 28 червня 1996 року Верховна Рада України ухвалила Основний Закон України, який став базовим для всієї правової системи. У ній, зокрема, в розділі VII, було закріплено положення про прокуратуру як єдину систему, що виконує самостійний вид державної діяльності. Рішення мало ключове значення для визначення статусу прокуратури в системі державної влади. З моменту здобуття незалежності розпочався новий етап в історії прокуратури України. Даний період припав на складний час глобальних змін, позначених економічною кризою, політичною нестабільністю, соціальними проблемами та поширенням правового нігілізму. У суспільстві знижувався рівень довіри до права як регулятора суспільних відносин, а авторитет правових, моральних і культурних норм опинився під загрозою [93].

Відповідно до аналізу стенограм засідань Верховної Ради України, положення, щодо діяльності прокуратури, ухвалювались без широких дискусій, оскільки не було суперечливих питань. Комісією з підготовки проєкту Конституції України було враховано, що в «Перехідних положеннях» у частині, яка стосується діяльності прокуратури, передбачалося збереження нею своїх функцій не протягом одного року, а впродовж п'яти років. Разом з тим, концептуальне реформування органів кримінальної юстиції тоді було не на часі, тому було вирішено залишити за прокуратурою вже наявні повноваження, в тому числі загальний нагляд. Враховуючи, складну соціально-економічну ситуацію в державі, владі потрібно було зберегти контроль над всіма сферами життя суспільства, чим і було обумовлено збереження загального нагляду. Як виявилось з часом, основною проблемою стало позбавлення органів прокуратури функції слідства, яка їй неприємна і є пережитком радянського рудименту. З одного боку, процес позбавлення прокуратури цієї функції був повільним, а з іншого – їй непомітно нав'язали виконання цієї функції [31].

Підчас підготовки проєкту Конституції низка народних депутатів, зокрема Ю.А. Карамазін, Г.І. Найда, С.Л. Кузьменко, В.І. Понеділко пропонували надати прокуратурі право санкціонувати проникнення до житла чи іншого домоволодіння особи, отримання інформації щодо таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також відповідно до рішення прокурора здійснювати арешт особи [29 с. 14 – 25, с. 58 – 62, с. 74 – 85].

Народний депутат України Ю.А. Карамазін пропонував закріпити в статті 121 Конституції України структуру органів прокуратури, що включала в себе Генеральну прокуратуру України, прокуратуру Автономної Республіки Крим, областей, міста Києва та Севастополя, спеціальні та транспортні (на правах обласних), міські, районні, міжрайонні, інші, прирівняні до них прокуратури, а також військові прокуратури регіонів, Військово-Морських Сил України, та Чорноморського флоту, військові прокуратури гарнізонів.

Разом з тим, Ю.А. Карамазін пропонував в статті 122 Основного Закону закріпити вичерпний перелік повноважень прокуратури:

«Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор, який призначається на посаду та звільняється з посади Народною Радою України за поданням Президента України на п'ятирічний термін.

На Генерального прокурора та підпорядкованих йому прокурорів покладається:

- 1) здійснення державного нагляду за додержанням Конституції та законів України, Указів Президента України органами та посадовими особами державної виконавчої влади, представницькими органами та органами місцевого самоврядування;
 - 2) нагляд за додержанням законодавства в соціально-економічній сфері;
 - 3) нагляд за додержанням законодавства з питань прав і свобод громадян та захист їх інтересів, юридичних осіб і держави передбаченим законом засобами;
 - 4) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство;
 - 5) підтримання державного обвинувачення у суді в випадках, визначених законом;
 - 6) розслідування злочинів у справах, віднесених законом до компетенції органів прокуратури, всіх злочинів, вчинених Президентом України, народними депутатами України, посадовими особами виконавчої влади, військовослужбовцями органів, що ведуть боротьбу із злочинністю;
 - 7) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженнями особистої свободи громадян;
 - 8) координація дій правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю.»
- [29, с. 20 – 21].

Таким чином за прокуратурою пропонувалося закріпити широкі повноваження на рівні Основного Закону, а також частиною 6 даної статті

передбачалося залишення функції досудового слідства відносно певної категорії посадових осіб.

Частину 1 статті 9 Розділу XV про те, що прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів та функцію попереднього слідства до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів, та до сформування системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування пропонувалось виключити [29, с. 25].

Парламентська асамблея Ради Європи в своєму висновку від 26 вересня 1995 року щодо заявки України на вступ до Ради Європи підкреслила необхідність ліквідації прокурорської функції досудового слідства [94]. Обґрунтовувалося тим, що поєднання слідчих повноважень і нагляду за їх виконанням в одному органі неможливе, оскільки нагляд не може бути об'єктивним. Проте зміни в Конституції України, що стосуються функцій прокуратури, відбувалися кілька разів з 1996 року. Незалежно від змін, жодна редакція Основного Закону не покладала на прокуратуру функцію досудового розслідування. Однак, законодавчі акти, такі як Закон України «Про прокуратуру» та Кримінальний процесуальний кодекс України, передбачали в структурі прокуратури посади слідчих, що давало їм повноваження розслідувати певні злочини, що суперечило положенням Конституції.

Для легітимізації слідчої діяльності прокуратури в Конституцію було введено суперечливе положення в розділі XV «Перехідні положення», згідно з яким прокуратура повинна була продовжувати виконувати функцію нагляду за дотриманням законів і функцію попереднього слідства до введення в дію законів, що регулюють діяльність органів, відповідальних за контроль за виконанням законів. Положення було свідомо включене до перехідних норм, попри суперечність з іншими статтями Конституції, і було проявом небажання влади відмовитися від радянської системи контролю за суспільством [95].

У результаті розслідування кримінальної справи слідчий зобов'язаний забезпечити рівні можливості реалізації усіма учасниками кримінального процесу наданих їм законом прав. Однак відновлення та захист законних, але порушених прав покладено багато в чому не на потерпілого, а на захисника для підозрюваного (обвинуваченого) у зазначених у ч. 1 ст. 47 КПК 1960 року випадках зобов'язаний забезпечити (призначити) слідчий [96]. Така двоїста роль слідчого (обвинувача та захисника) нічого, крім негативних явищ, не приносить. Забезпечення права на захист підозрюваного та обвинуваченого відповідно до ч. 2 ст. 59 Конституції [93] має бути покладено на адвокатські об'єднання та адвокатів, які займаються адвокатською діяльністю індивідуально. Вирішення проблеми «адвокат за призначенням» вбачається в тому, щоб за програмою надання безоплатної правової допомоги кожен адвокат зі стажом до трьох років брав участь як захисник, не менше ніж в одній кримінальній справі на місяць, а зі стажом понад три роки – у двох справах. Необхідно також законодавчо дозволити брати участь як захисник у кримінальних справах викладачам правових дисциплін юридичних закладів, які мають вищу юридичну освіту та стаж викладання не менше трьох років.

24 квітня 1997 року було створено Національне бюро розслідувань згідно з Указом Президента України. Структура мала виконувати досудове слідство та оперативно-розшукові заходи у найбільш складних кримінальних справах, пов'язаних зі злочинами, що становлять значну суспільну небезпеку. До її завдань також входили інформаційно-аналітична діяльність для прогнозування тенденцій злочинності, виявлення та усунення причин і умов, які сприяють корупції та вчиненню тяжких і особливо тяжких злочинів [97].

Попри створення органу, призначення керівника та виділення службового приміщення, діяльність Національного бюро розслідувань так і не була реалізована. У 1999 році орган було ліквідовано за рішенням Конституційного Суду України, який визнав Указ Президента про його створення таким, що суперечить Конституції України [98; 99; 100].

Різке зростання злочинності в пострадянських країнах, яке було зумовлено насамперед падінням економік незалежних республік, змусило шукати нові підходи до боротьби з цим явищем і вдосконалення системи правосуддя. У деяких країнах були створені незалежні відомства, які спеціалізуються на досудовому розслідуванні [101, с. 82–83].

5 лютого 1997 року була запроваджена протокольна форма досудової підготовки матеріалів про злочини, передбачені ч. 1 ст. 148-2 Кримінального кодексу Української РСР 1960 року, яка регулювала ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів [96]. Згідно зі ст. 426 Кримінального процесуального кодексу УРСР 1960 року, матеріали для протокольної форми досудової підготовки готувалися органом дізнання, яким на той час була міліція. Однак функції міліції в цьому аспекті фактично виконувала податкова поліція. Зумовило необхідність законодавчого врегулювання, і лише у 1998 році податкову поліцію було офіційно включено до переліку органів дізнання шляхом внесення відповідних змін до КПК 1960 року [102].

У 1998 році були вирішені питання адміністративно-правового регулювання діяльності оперативних підрозділів податкової міліції в складі Державної податкової служби України. У січні 1999 року процес формування адміністративного законодавства продовжився, і постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 1999 року № 116 було завершено заміну терміну «податкова поліція» на «податкова міліція» в нормативних актах [103].

Таким чином, становлення адміністративно-правового регулювання діяльності податкової міліції у цей період завершилося, створивши правову основу для її функціонування як органу досудового розслідування. Визначено завдання, структуру, повноваження та права податкової міліції, а також порядок прийняття на службу. Законодавець також заповнив прогалину щодо статусу податкової міліції як органу дізнання, доповнивши ст. 101 КПК 1960 року пунктом, який передбачав її участь у справах про ухилення від сплати податків, зборів, а також приховування валютної виручки. Ст. 102 КПК 1960 року було

доповнено слідчими податкової міліції як органами досудового слідства. Інші нормативні акти уточнювали процедури дізнання та попереднього слідства [96].

Державна податкова адміністрація України в той час прийняла низку внутрішніх актів, які регулювали діяльність податкової міліції. Наприклад, наказом від 24 червня 1998 року було затверджено інструкцію про порядок приймання, реєстрації, обліку та розгляду заяв і повідомлень про злочини в підрозділах податкової міліції. Постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 1998 року № 1716 було врегульовано порядок проходження служби особами начальницького складу податкової міліції, а також обчислення їм вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги [104].

У лютому 1998 року до Закону України «Про державну податкову службу в Україні» були внесені зміни, згідно з якими в структурі Державної податкової служби України було створено новий слідчий орган – слідчий апарат податкової міліції, який доповнив уже існуючі три слідчі підрозділи [105].

Суттєвий прорив у реформуванні кримінального процесуального законодавства України розпочався у 2001 році, коли в межах так званої «малої судової реформи» було впроваджено судовий контроль на стадії досудового розслідування.

У 2006 році, коли вже виповнилося десять років з моменту прийняття Конституції України, питання формування системи досудового слідства так і не було вирішене. Замість того, щоб розв'язувати це питання, законодавець вніс до Конституції зміни, що на певний час змістили акценти. Так, із 1 січня 2006 року, згідно із Законом України № 2222-IV від 08.12.2004 року, до ст. 122 Основного Закону було додано п. 5, який покладав на прокурорів нову додаткову функцію. Відповідно до цієї норми, прокурори почали здійснювати нагляд за дотриманням прав і свобод людини та громадянина, а також за додержанням законів у цих питаннях органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та їх посадовими особами [106]. Проте закон не пройшов перевірку на відповідність Конституції. Конституційний Суд України у своєму рішенні № 20-рп/2010 від 30

вересня 2010 року визнав Закон № 2222-IV неконституційним через порушення конституційної процедури його розгляду та прийняття [107].

У 2008 році на розгляді Конституційного Суду України знаходилося питання що стосувалася повноважень прокуратури відповідно до п. 9 Розділу XV «Перехідні положення» Конституції України. Відбулося це на підставі конституційного подання 46 народних депутатів. Суд 10 вересня 2008 року визнав положення ст. 17 Закону України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року № 1789-XII, що стосувалися продовження виконання прокуратурою функції попереднього слідства, конституційними, принаймні на час дії п. 9 Розділу XV. Згідно з даним пунктом, прокуратура мала продовжувати виконувати функцію попереднього слідства до моменту формування системи досудового слідства та введення в дію законів, що регулюють її діяльність. Висновок став важливим кроком для визначення меж повноважень прокуратури в рамках чинної Конституції.

Однак у своєму окремому суддівському висновку суддя М.А. Маркуш висловила точку зору, що повноваження прокуратури повинні чітко відповідати функціям, закріпленим у ст. 121 Конституції України [93]. В іншому випадку такі повноваження виходили б за межі конституційних функцій цього органу, що суперечило б ч. 2 ст. 19, ст. 121, а також п. 1 Розділу XV «Перехідні положення» Конституції [93]. Суддя зазначала, що Конституція України має прямий нормативний ефект, а тому будь-який закон має відповідати її вимогам, відповідно до ст. 8 Конституції України [93]. Оскаржувані положення Закону були розглянуті як такі, що можуть стати підставою для обмеження прав і свобод людини і громадянина, що також викликало серйозні зауваження щодо їх відповідності основним принципам Конституції.

У 2008 році була затверджена Концепція реформування кримінальної юстиції України, яка задала напрямок для подальших змін. Доктор юридичних наук Ю.М. Грошовий наголошував на важливості створення науково обґрунтованих методологічних засад, усунення непослідовності рішень та врахування позитивного досвіду інших країн. Центральною подією цієї реформи

мало стати прийняття нового Кримінального процесуального кодексу, що повинен базуватися на міжнародних стандартах захисту прав людини, перевірених практикою процедур, та забезпечувати баланс між суспільними й приватними інтересами [108, с. 107].

Питання позбавлення прокуратури повноважень щодо здійснення досудового розслідування набуло особливої актуальності. У 2008 році була зроблена спроба визнати неконституційними положення Закону України «Про прокуратуру», які надавали слідчим прокуратури право проводити досудове слідство у кримінальних справах. Основним аргументом виступала необхідність чіткого розмежування функцій нагляду та слідства в межах прокуратури, що узгоджувалося з європейськими стандартами та рекомендаціями міжнародних організацій. Кінцевим результатом цих процесів стало остаточне вилучення функції досудового слідства з компетенції прокуратури у КПК України 2012 року.

Пізніше в Україні активізувалися процеси реформування судової та правоохоронної систем. У березні 2010 року президент створив робочу групу з питань судової реформи, що дало початок новим обговоренням проєктів КПК. Проте запропоновані проєкти суттєво відрізнялися у регулюванні досудового розслідування, структури органів та порядку збирання доказів. У результаті аналізу змін виявлено низку недоліків, зокрема відсутність стратегічного бачення реформ, запозичення положень з інших правових систем, а також створення неоднорідної нормативної бази [109, с. 177–179].

Академік М.В. Костицький зазначав, що, попри шляхетну мету реформ, відсутність чіткої концепції залишає незрозумілим майбутнє системи досудового розслідування: чи вона буде ближчою до континентальної моделі (романської або німецької), чи до англо-американської. Запозичення положень із західних моделей мають несистемний характер, що створює враження незавершеності та непослідовності реформ [110, с. 185–186].

У 1995 році Україна, вступаючи в Раду Європи, взяла на себе зобов'язання прийняти новий КПК України, який впершу чергу забезпечив би дотримання

прав особи, яка притягається до відповідальності, гарантував прозорий та справедливий порядок організації досудового розслідування та судового процесу. Прийняття КПК України відбулося у 2012 році після тривалої критики глав іноземних держав та європейського співтовариства на адресу політичного керівництва України щодо заполітизованих судових процесів та недотримання прав і свобод учасників кримінального процесу.

Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України 2012 року було запроваджено поділ кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки. Передбачалося, що розслідування кримінальних проступків здійснюватиметься у спрощеній формі дізнання (ст. 215, глава 25 КПК) [18]. Однак запропонована в Кодексі диференціація кримінально караних діянь, яка виглядала прогресивною, викликала сумніви з точки зору її відповідності Конституції України та науковій доктрині права.

Зміни, внесені Кодексом у порядок здійснення кримінального провадження, можна назвати значними, але вони не торкнулися діяльності прокуратури в сфері кримінального процесу. На відміну від старого Кримінального процесуального кодексу УРСР 1960 року, новий кодекс більше не включає слідчих прокуратури до списку органів, що займаються досудовим розслідуванням. Натомість, до цієї системи були додані органи Державного бюро розслідувань, а також пізніше планувався створення підрозділів детективів та внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України. Згідно з ч. 4 та 5 ст. 216 КПК [25], ці органи повинні були проводити досудове розслідування у справах, пов'язаних з високопосадовцями, суддями, правоохоронцями та військовими злочинами. Проте процес створення зазначених органів відставав через чинність п. 9 Розділу XV «Перехідних положень» Конституції України. Навіть після формування ДБР та НАБУ, прокуратура продовжила виконувати функції досудового розслідування в кримінальних справах.

Конституція України визначає кримінально караними лише злочини. Відповідно до п. 22 ст. 92 Основного Закону [93], відповідальність за злочини,

адміністративні чи дисциплінарні правопорушення регламентується виключно законами України. Термін «злочин» згадується в низці статей Конституції (зокрема, ст. 30, 31, 34, 39, 60, 62, 76, 111) [93], тоді як поняття «кримінальні правопорушення» та «кримінальні проступки» в Основному Законі відсутні.

У прикінцевих положеннях КПК України зазначено, що норми, які регулюють кримінальне провадження щодо кримінальних проступків, набувають чинності одночасно з ухваленням відповідного закону.

Слід зазначити, що запровадження поняття «кримінальні проступки» є недоцільним. Наявна класифікація злочинів за ступенем тяжкості: невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі (ст. 12 КК України) [25] дозволяє впровадити спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання щодо злочинів невеликої тяжкості. Можна врегулювати в окремій статті КПК (ст. 298) [25]. Повноваження з розслідування таких злочинів доцільно делегувати працівникам базового рівня – оперативним працівникам, превентивних служб, дільничним офіцерам (ч. 3 ст. 38 КПК України) [25] та слідчим-початківцям зі стажем роботи до одного року.

Реформа кримінального процесуального законодавства 2012 року докорінно змінила як концепцію здійснення кримінального провадження, так і нормативну структуру процесуального закону. У зв'язку з цим особливого значення набуває аналіз загальних положень досудового розслідування, враховуючи сучасний контекст процесуальної діяльності учасників кримінального провадження [100, с. 89-98].

Попри те, що у кримінальному процесуальному законодавстві України у період до 2012 року відсутнє чітке нормативне визначення загальних положень досудового розслідування, у теорії кримінального процесу під цим поняттям зазвичай розуміють закріплені законом правила та принципи, які відображають ключові риси й особливості цієї стадії [112, с. 142]. Основні положення досудового розслідування викладені в КПК України, зокрема в Главі 19 «Загальні положення досудового слідства» [25].

Ефективність розкриття, розслідування та судового розгляду кримінального правопорушення значною мірою залежить від належного процесуального оформлення його початкового етапу, а також від виконання завдань кримінального провадження, характерних для цього етапу. Фахівці справедливо підкреслюють важливість професійного підходу на старті досудового розслідування [113, с. 93–103].

Запровадження так званого «автоматичного» початку досудового розслідування, який передбачає внесення інформації про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) замість винесення постанови про порушення кримінальної справи, стало однією з ключових новел КПК 2012 року [25]. Однією з основних причин таких змін була необхідність протидії практиці приховування фактів кримінальних правопорушень. Підхід відображає принцип публічності, закріплений у п. 18 ч. 1 ст. 7 КПК [25].

Науковець Л. Карабут порівнює принцип публічності та поняття «офіційність», стверджуючи, що вони є тотожними. Реєстрація відомостей у ЄРДР є офіційним початком досудового розслідування, і хоча до цієї реєстрації можуть проводитись слідчі дії, їхній перелік залежить від характеру правопорушення [114, с. 180–184].

Науковець Т.М. Мирошніченко зазначає, що на початковому етапі кримінального провадження принцип публічності проявляється у зобов'язанні слідчого чи прокурора зареєструвати заяву про правопорушення. За чинним КПК України 24-годинний термін стосується не перевірки заяв, а лише внесення відомостей до ЄРДР. До цього моменту можуть проводитись лише невідкладні дії, як огляд місця події. Після внесення відомостей у ЄРДР дозволяється проводити повний комплекс процесуальних заходів, зокрема слідчі та розшукові дії. Однак існують ситуації, коли, за умовами криміналістичної тактики, необхідно провести невідкладний допит свідка до реєстрації відомостей у ЄРДР, що може бути ускладнено відсутністю повноважень [115, с. 286–291].

Через надмірне навантаження та недостатній рівень практичних навичок у слідчих щодо організації та проведення одночасно відкритих і прихованих слідчих (розшукових) дій, органи досудового розслідування виявлялися неспроможними повноцінно виконувати свої функції. Наразі їх діяльність здебільшого обмежується внесенням відомостей про кримінальні правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та проведенням заходів відкритого характеру. У той же час виконання негласних слідчих (розшукових) дій, які потребують спеціальних процедур і тактичних прийомів, практично припинено. Як наслідок, не завжди забезпечувалася своєчасна реакція на злочини, а завдання кримінального провадження виконуються лише частково. У контексті таких проблем дедалі частіше в засобах масової інформації обговорюється впровадження інституту детективів, зокрема з огляду на європейський досвід. «Універсальні поліцейські» мають повноваження здійснювати весь комплекс процесуальних дій – як відкритих, так і прихованих, – з метою виявлення (від англ. «detect» – виявляти) та розслідування кримінальних правопорушень.

У своїх дослідженнях кандидат юридичних наук Ю.І. Кицан аналізував проблематику визначення підслідності у кримінальному провадженні (ст. 216 КПК України), акцентуючи увагу на компетенції органів досудового розслідування щодо окремих категорій кримінальних правопорушень. Він зазначав, що КПК України 1960 року не містив чіткого розмежування повноважень між слідчими органами, унаслідок чого розслідування здійснював той орган, який першим розпочинав провадження. Такий підхід зумовлював дублювання процесуальних дій і створював проблеми для учасників провадження. Прийняття нового КПК України було спрямоване на усунення цих недоліків шляхом законодавчого визначення підслідності та закріплення за кожним органом досудового розслідування чітко переліку кримінальних правопорушень, що будуть ним розслідуватися [116, с. 88–93].

Водночас запровадження персональної підслідності замість альтернативної не вирішило питання, чому саме той чи інший орган досудового

розслідування отримує повноваження розслідувати конкретні кримінальні правопорушення. Моніторинговий звіт про реалізацію положень КПК за 2013 рік під керівництвом політиків О.А. Банчука, І.О. Дмитрієвої, З.М. Садової та М.І. Хавронюка також не надає відповіді на це питання. Законопроект № 2253а від 06.06.2013 року, ініційований депутатом Ступаком І.І., який передбачав розширення підслідності СБУ за рахунок кримінальних правопорушень, пов'язаних із легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом (ст. 209 КК України). Було зазначено, що така ініціатива суперечить рекомендаціям Ради Європи, яка закликає обмежити функції спецслужб питаннями національної безпеки, позбавивши їх права на розслідування кримінальних справ.

Отже, законодавчі зміни у період з 1996 року суттєво вплинули на функціонування органів досудового розслідування в Україні. Незважаючи на проголошену необхідність реформування прокуратури, її функції залишалися неврегульованими на конституційному рівні. Поєднання функцій слідства та нагляду призводило до конфлікту інтересів, що суперечило принципам правової держави. Проте прийняття Конституції України 1996 року стало важливим етапом, що закріпив основи демократизації, зокрема, верховенство права. Незважаючи на це, прокуратура продовжувала здійснювати слідчі функції на основі законодавчих актів, таких як Закон України «Про прокуратуру». Введення перехідних положень у Конституцію відобразило небажання влади повністю відмовитися від радянських підходів до управління. У той самий час створення нових правоохоронних органів, зокрема Державного бюро розслідувань, свідчило про спроби модернізувати правоохоронну систему відповідно до європейських стандартів. Але ефективність цих змін залишалася недостатньою через неврегульованість багатьох процедурних питань та відсутність чіткого бачення майбутнього розвитку системи.

Висновки до Розділу II

Отже, досліджено історико-правові засади функціонування органів досудового розслідування України в період із липня 1990 року по 2014 рік. З'ясовано, що даний період був критичним для становлення національної системи досудового розслідування, оскільки він охоплював як завершальний етап існування правоохоронної системи УРСР, так і перші роки незалежності України.

Перший етап (липень 1990 рік – серпень 1991 рік) характеризувався впливом радянської правоохоронної системи, яка базувалася на централізованій структурі, спрямованій переважно на виконання політичних функцій. Після здобуття незалежності у 1991 році система досудового розслідування була адаптована до нових умов, однак зберігала багато рис радянської моделі.

З'ясовано, що правову основу діяльності органів попереднього слідства та організаційну систему становили нормативно-правові акти, прийняті в період 50-60 років XX століття: Основи кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік, прийнятих 25 грудня 1958 року, і Кримінальний процесуальний кодекс УРСР, затверджений 28 грудня 1960 року.

За означений період питання реформування органів попереднього слідства порушувалося неодноразово:

- у 1957 році існувала пропозиція про об'єднання слідчих органів прокуратури та міліції в єдиний прокурорський апарат, проте слідчий апарат органів безпеки залишався самостійним;
- 28 грудня 1960 року було прийнято новий КПК (набув чинності з 1 квітня 1961 року), до якого органи попереднього слідства визначалися у складі прокуратури;
- Указом Президії Верховної Ради СРСР від 6 квітня 1963 року право провадження попереднього слідства надавалося і органам охорони громадського порядку (з 1968 року – знову органи внутрішніх справ);

- 6 квітня 1963 року Указом Президії Верховної Ради СРСР у складі Міністерства охорони громадського порядку (далі – МОГП), яке пізніше було перейменовано на МВС, було створено слідчий підрозділ.

Таким чином, станом на 1963 рік в СРСР було сформовано систему попереднього слідства, яка діяла до припинення існування СРСР, як суб'єкта міжнародного права, до якої входили слідчі підрозділи органів безпеки, прокуратури та міліції (ст. 102 КПК УРСР).

Подальші правові зміни, які в більшій мірі стосувалися діяльності органів прокуратури, відбулися після прийняття Конституції УРСР 1978 року.

Завершальний етап існування СРСР та діяльності її правоохоронної системи припав на період 1985–1991 років. Політика «перебудови» породила низку соціально-економічних проблем, що в свою чергу призвело до сплеску злочинності в низці республік. Нездатність влади стабілізувати економіку, зупинити зубожіння в країні, а також підняття національних рухів в СРСР призвело до його розпаду.

З прийняттям Декларації про державний суверенітет 1990 року та проголошенням Акту про Незалежність України 1991 року почався новий етап діяльності демократичної, правової та справедливої правоохоронної системи.

Радянська правоохоронна система, на якій базувалися інститути правоохоронних органів України у перші роки незалежності, характеризувалася централізованим управлінням, сильним впливом партійної ідеології та пріоритетом захисту інтересів держави над правами і свободами громадян. Основними завданнями правоохоронних органів у СРСР були боротьба з «ворогами народу», забезпечення громадського порядку та виконання рішень партійного керівництва. У цій системі правосуддя мало радше інструментальний характер, що обмежувало незалежність судової гілки влади та сприяло політизації правоохоронної діяльності. У 1991 році молода держава отримала у спадок від СРСР правоохоронний комуністичний апарат

Особливу увагу приділено періоду рецепції радянського законодавства щодо організації досудового розслідування (1991–1996 років). У цей час функції

досудового розслідування були розподілені між кількома структурами: органами внутрішніх справ, Службою безпеки України, податковою міліцією та прокуратурою. Ця роздробленість спричиняла дублювання функцій, що знижувало ефективність розслідування.

В День проголошення Незалежності, Верховна Рада УРСР ухвалила постанову про підпорядкування всіх військових формувань на території України Верховній Раді УРСР, таким чином КДБ УРСР перейшло від підпорядкування парламенту. Менше ніж через місяць, 20 вересня 1991 року Верховна Рада України прийняла постанову «Про створення Служби національної безпеки України», відповідно до якої все матеріально-технічне майно КДБ УРСР було передано новоствореному органу. З моменту ухвалення Закону України «Про Службу безпеки України» 25 березня 1992 року, орган отримав офіційну назву – Служба безпеки України, підзвітну і підконтрольну Президенту України. Слідчі підрозділи СБУ також успадкувало від попередника – КДБ УРСР. До підслідності СБУ були віднесені злочини вчинені проти національної безпеки України. Однак, наявність слідчих підрозділів в СБУ суперечить Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи № 1402 (1999) «Контроль над внутрішніми службами безпеки в країнах – членах Ради Європи», де зазначено, що єдиною функцією служб безпеки має бути захист національної безпеки.

Найбільший слідчий апарат, що перебував під керівництвом МВС УРСР також став частиною системи досудового розслідування в Україні. Найбільшою проблемою слідчих міліції було і залишилося питання навантаження на слідчих, оскільки кількість кримінальних справ на одного слідчого не дозволяла забезпечити ефективне та швидке розслідування.

Прийнятий 5 листопада 1991 року Закон України «Про прокуратуру» визначав широке коло повноважень даного органу (у тому числі «загальний нагляд»). Закон в такій редакції не відповідав загальним принципам діяльності органів прокуратури. Після прийняття Конституції України 1996 року Конституційний Суд України неодноразово визнавав певні положення Закону неконституційними.

Прийняття нової Конституції України було одним із завдань парламенту України. В зв'язку з соціально-економічною ситуацією в державі, позачерговими парламентськими та президентськими виборами у 1994 році, політичною кризою в 1995 році, конфліктом між Президентом та Верховною Радою України питання прийняття Конституції відкладалося. Станом на 1996 році було розроблено три проєкти Основного Закону. Враховуючи поспіх, з яким вона ухвалювалась, в Конституції було закладено низку суперечливих положень: статус російської мови, необмеженість прав та свобод людини і громадянина, статус Криму, як адміністративно-територіальної одиниці, питання діяльності прокуратури. Під час прийняття Конституції вирішили залишити ту структуру кримінальної юстиції, яка вже фактично існувала, проте заклали і необхідність позбавлення прокуратури функції слідства шляхом створення Національного бюро розслідувань України. Спроби створення даного бюро у 1997 році не увінчалися успіхом, оскільки політична ситуація в країні була далекою від питань реформування правоохоронної системи і стала працююча система відповідала вимогам того часу.

Перша зміна системи досудового слідства відбулась у 1996 році вже в незалежній Україні. Ухилення від сплати податків, перебування економіки в тіні та виведення капіталу з держави потребувало створення спеціального органу, який буде ефективно розслідувати дані злочини. Указом Президента України від 30 жовтня 1996 року № 1013/96 «Питання державних податкових адміністрацій», у складі Державної податкової адміністрації України було утворено податкову поліцію, що з лютого 1998 року стала податковою міліцією. Податкову поліцію створили на базі підрозділів боротьби з кримінальним приховуванням прибутків від оподаткування Міністерства внутрішніх справ України та працівників підрозділів податкових розслідувань, таким чином Україна отримала правоохоронний орган з чітким профільним спрямуванням діяльності. 5 лютого 1998 року Верховна Рада України внесла зміни до Закону України «Про державну податкову службу в Україні», закріпивши повноваження, права, структуру та завдання податкової міліції, окрім цього були внесені зміни до

Кримінального процесуального кодексу України. Створення нового органу досудового розслідувань неабияк поліпшило ситуацію з надходженням коштів до Державного бюджету України. Однак, слід відмітити, що були неабиякі проблеми з розмежуванням підслідності між даними органами в даний час.

Вплив законодавчих змін у період з 1996 року визначався прийняттям Конституції України 1996 року, яка закріпила основи демократизації, а також реформами в кримінальному процесі, спрямованими на зменшення впливу прокуратури на стадії досудового розслідування. Водночас, поєднання функцій нагляду та розслідування у прокуратурі породжувало конфлікт інтересів і суперечило принципам верховенства права.

Слід зазначити, що система органів досудового розслідування в Україні з 1998 по 2014 роки залишалася сталою. Знаковими моментами в цей період стало затвердження Концепції реформування кримінальної юстиції України у 2008 році, а також розробка і прийняття нового КПК України у 2012 році. Основним досягненням при прийнятті КПК України стало запровадження Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Разом з тим, революційні події 2013–2014 років зумовили істотні реформи в правоохоронній сфері. Нарешті держава змогла виконати конституційні положення про позбавлення прокуратури функції досудового розслідування та створила Державне бюро розслідувань. Окрім того, в рамках євроінтеграційних процесів Україна взяла на себе зобов'язання в боротьбі з корупцією, наслідком яких стало створення Національного антикорупційного бюро України. Таким чином ст. 216 КПК України було доповнено ще двома органами досудового розслідування. Проте з моменту створення даних органів є проблема в розмежуванні підслідності між ними.

Визначення місця та правового статусу досудового слідства багато в чому залежить від тих завдань, які на нього покладає держава. Водночас у вирішенні проблеми необхідно виходити не лише з реалій в Україні сьогодні, важливо врахувати й прогнози на майбутнє. Потрібний пошук та вибір нових організаційних форм, що забезпечують вирішення завдань боротьби зі

злочинністю у ХХІ ст. Однак зрозуміло, що більшість із зазначених причин і факторів, що впливають на розслідування, не залежать і не можуть бути усунуті самотійно будь-яким міністерством. Відсутність відомчої залежності звільнить слідчих від роботи тільки «на показники» і дозволить спрямувати зусилля, знання та досвід на розкриття злочинів, своєчасне та якісне розслідування кримінальних справ, забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального судочинства та особливо тих, хто застраждав від злочину.

Важливим етапом стали реформаторські зусилля, які включали створення нових органів, таких як Державне бюро розслідувань, що мало взяти на себе функції досудового розслідування від прокуратури. Проте реалізація цих реформ залишалася неповною через відсутність чіткої координації між новоствореними органами, а також через неврегульованість процедурних питань, що негативно впливало на ефективність розслідування.

Також підкреслюється важливість історичного аналізу розвитку органів досудового розслідування для виявлення проблем, пов'язаних із реформуванням правоохоронної системи, та формування пропозицій для подальшого вдосконалення їхньої діяльності. Зокрема, акцент зроблено на необхідності створення об'єднаного органу з чітко визначеними функціями, повноваженнями та прозорими процедурами взаємодії між учасниками досудового розслідування, що відповідало б європейським стандартам прав людини та верховенства права.

РОЗДІЛ III. ОРГАНИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ (2014 – 2022 РОКИ)

3.1 Правові реформи в Україні: законодавчі зміни в організації діяльності органів досудового розслідування (2014 – 2021 роки)

Запит Українського народу на справедливість став рушійною силою в суспільно-політичній ситуації в державі у 2013 – 2014 роках. Револьюційні події даних часів зумовили повну зміну політичної влади. Окрім цього, враховуючи євроінтеграційні процеси, Україна, як держава, взяла на себе міжнародні зобов'язання по боротьбі з корупцією, з тероризмом, зі злочинністю, з відмиванням коштів, отриманих нелегальним шляхом, незаконним обігом наркотиків, як наслідок були необхідні ґрунтовні реформи в правоохоронній сфері.

Система органів досудового розслідування з 1998 року залишалася сталою та зазнавала змін лише в частині прийняття нормативно-правових актів, що вносили зміни до кримінального процесу, проте ніяк не вдосконалювали правоохоронну систему. Держава, на рівні законодавчого органу – Верховної Ради України здійснила прийняття законопроектів, що призвели до реформи міліції, створення Державного бюро розслідувань, як того вимагала Конституція України та КПК України, а також для боротьби з корупцією утворила окремий орган – Національне антикорупційне бюро України.

Питання реформування органів досудового розслідування упродовж тривалого часу перебуває у полі зору науковців і практиків у галузі права. Водночас за сучасних умов, з урахуванням суспільного запиту на системні зміни у сфері державного управління та правосуддя, актуальність цієї проблематики істотно зростає.

Важливе значення у функціонуванні системи досудового розслідування має інститут підслідності, основним призначенням якого є унеможливлення

одночасного розслідування одного кримінального правопорушення кількома органами досудового розслідування. Подібна практика є неефективною з погляду раціонального використання фінансових, матеріальних і кадрових ресурсів, що особливо відчутно в умовах воєнного стану. Крім того, вона створює загрозу порушення прав і свобод людини, адже особа не повинна зазнавати негативних наслідків через неузгодженість дій або недостатню професійну підготовку посадових осіб і державних органів. Відсутність чіткої координації та належного рівня компетентності під час розслідування завдає шкоди ефективності кримінального провадження загалом.

Проблеми визначення підслідності можуть виникати на будь-якому етапі кримінального процесу. Так, відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України 1960 року, вони поставали вже на початковій стадії — під час вирішення питання про порушення кримінальної справи. Як зазначають М.А. Погорецький та В.О. Гринюк, у переважній більшості випадків питання підслідності актуалізується саме на стадії досудового розслідування та може проявлятися на різних його етапах. Водночас його значення не виключається і на судовій стадії, зокрема під час оцінки допустимості доказів, отриманих з порушенням правил підслідності у ході досудового розслідування [117, с. 63].

Після прийняття Кримінального процесуального кодексу України 1960 року основу системи органів досудового слідства становили слідчі підрозділи органів внутрішніх справ, прокуратури, органів державної безпеки, а з 1998 року — органів податкової міліції. Протягом тривалого періоду ця система залишалася відносно стабільною, хоча потреба в її вдосконаленні неодноразово порушувалася у наукових і практичних дискусіях.

Чинна модель організації органів досудового розслідування не отримує однозначної підтримки ні серед теоретиків права, ні серед практичних працівників. Зокрема, Р.І. Благута обґрунтовує доцільність створення єдиного незалежного слідчого органу шляхом об'єднання слідчих підрозділів

прокуратури, Міністерства внутрішніх справ та Служби безпеки України в межах слідчого комітету [118, с. 278].

Натомість Ю.В. Гуцуляк та О.М. Дуфенюк пропонують концепцію розгляду досудового розслідування як самостійної функції судової влади, що може передбачати запровадження інституту слідчих суддів, наділених не лише контрольними, а й безпосередніми процесуальними повноваженнями у справах про злочини, вчинені організованими злочинними групами та організаціями [118, с. 279–280].

Беззаперечним є те, що належне виконання завдань кримінального провадження та досягнення цілей кримінального судочинства в Україні неможливі без ефективної організації та стабільного функціонування системи судових і правоохоронних органів, зокрема органів досудового розслідування. Кримінальне процесуальне законодавство покладає на них обов'язок вживати всіх передбачених законом заходів для забезпечення своєчасного, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень.

Важливим складником якісного реформування кримінального судочинства є також оновлення кадрового потенціалу органів досудового розслідування. Значний досвід роботи у правоохоронній системі та глибоке знання корупційних механізмів не завжди свідчать про здатність відповідних осіб ефективно впроваджувати нові управлінські підходи та реалізовувати інноваційні ідеї.

Реформа системи органів досудового розслідування передбачала не лише зміни якісного характеру, а й перегляд кількісного розподілу ресурсів. Так, виключення зі сфери підслідності Служби безпеки України економічних і корупційних злочинів зумовило необхідність оптимізації чисельності її слідчих підрозділів. Водночас зберігаються інші проблеми, зокрема дублювання функцій протидії злочинності між різними відомствами та фрагментація відповідних повноважень у межах окремих структурних підрозділів правоохоронних органів. Крім того, витрати Державного бюджету на утримання правоохоронної системи значно перевищують обґрунтовані межі.

Ініціативи щодо вдосконалення кримінального судочинства та системи органів досудового розслідування мають важливе значення, однак чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не повною мірою враховує об'єктивні умови, необхідні для реалізації комплексної реформи. Серед основних проблем слід виокремити відсутність системного підходу та логічної послідовності у створенні нових органів досудового розслідування, що значною мірою зумовлено політичними чинниками. Відсутність чітко визначеної стратегії та поетапного плану дій породжує сумніви щодо ефективності новостворених інституцій.

Окремою проблемою залишається недостатній рівень взаємодії та координації між органами досудового розслідування. Брак узгоджених механізмів спільної діяльності призводить до зниження результативності боротьби зі злочинністю та дублювання зусиль різних суб'єктів. Крім того, невизначеність у розподілі повноважень новостворених органів спричиняє конфлікти щодо підслідності кримінальних проваджень, що негативно впливає на прозорість і ефективність функціонування системи загалом.

Аналіз діяльності органів досудового розслідування, який ґрунтується виключно на кількісних показниках, зареєстрованих і переданих до суду кримінальних проваджень не відображає повною мірою специфіку та складність їх роботи. Це зумовлює необхідність розроблення більш об'єктивних і комплексних критеріїв оцінювання ефективності їх діяльності з метою забезпечення належної якості реформування відповідної системи.

Суттєві трансформації у сфері досудового розслідування відбулися у 2014–2021 роках, упродовж яких було створено чотири нові органи досудового розслідування (додаток Б).

У зазначений період держава задекларувала курс на підвищення якості правотворчої діяльності, оскільки будь-які помилки або прогалини у законодавстві могли мати серйозні негативні наслідки. Саме тому було запроваджено чіткі та однозначні процесуальні норми, спрямовані на мінімізацію можливостей їх неоднозначного тлумачення. Особливу увагу

приділено інституту підслідності в межах досудового розслідування, який набув значення не лише інструмента узгодження норм матеріального та процесуального права, а й важливого елемента ефективної управлінської діяльності, що забезпечує належний розподіл повноважень і координацію взаємодії між органами внутрішніх справ, Державним бюро розслідувань, податковими органами та органами безпеки.

Реформа прокуратури в Україні суттєво вплинула на її зовнішні та внутрішні процеси. Після проведених інституційних і функціональних змін, а також коригування конституційних повноважень, прокуратура позбулася функції нагляду за дотриманням законів відповідно до міжнародних стандартів прокурорської діяльності та статусу прокурорів. З моментом започаткування роботи Державного бюро розслідувань прокуратура більше не виконує функцію досудового розслідування [119].

Ухвалення у 2014 році Закону України «Про прокуратуру» стало значним етапом у реформуванні прокурорської системи та вплинуло на переосмислення її функцій і призначення в суспільстві. Закон забезпечив зміну концептуального підходу до ролі прокуратури, орієнтуючи її на дотримання принципів законності, правової визначеності та незалежності. Одним із важливих аспектів закону стало посилення гарантій незалежності прокурорів. Включало закріплення прозорих процедур призначення, звільнення, дисциплінарної відповідальності прокурорів і забезпечення належного фінансування органів прокуратури [87].

Закон також заклав основу для поділу посад в органах прокуратури на адміністративні посади та посади прокурорів. Такий підхід дозволив більш чітко визначити функціональні обов'язки кожної категорії посадових осіб і уникнути дублювання функцій. Ще однією ключовою реформою, передбаченою законом, стала ліквідація функції загального нагляду, що була остаточно реалізована у 2015 році. Рішення мало на меті усунути конфлікт інтересів у діяльності прокуратури та обмежити її втручання у діяльність інших органів. Реформування прокуратури передбачало поступове виведення функцій досудового розслідування з компетенції прокурорів. Реформа була реалізована у 2019 році,

коли досудове розслідування кримінальних правопорушень остаточно перейшло до компетенції інших органів, зокрема, Державного бюро розслідувань і Національного антикорупційного бюро України.

Значну увагу було приділено створенню органів прокурорського самоврядування, що мало на меті забезпечити незалежність прокурорів від впливу виконавчої чи законодавчої влади. Фундамент для цих органів був закладений Законом 2014 року, а їх функціонування стало реальністю у 2017 році. Створення таких органів сприяло посиленню внутрішнього контролю та відповідальності в системі прокуратури.

Не менш важливим кроком стали зміни до Конституції України щодо правосуддя, ухвалені у 2016 році, які остаточно визначили функції прокуратури. Зокрема, ці зміни закріпили три основні функції прокуратури: підтримання публічного обвинувачення в суді, організація й процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, а також представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Зміни до Конституції України мали вагоме значення, оскільки вони утвердили роль прокуратури в системі правосуддя, фактично віднесли її до судової гілки влади. Водночас розмежування між «організацією» та «процесуальним керівництвом» досудовим розслідуванням стало предметом численних дискусій, оскільки їхній зміст не був чітко визначений на рівні законодавства. На практиці ці функції часто перетинаються з повноваженнями керівників органів досудового розслідування [120].

Залишаються спірними питання, що стосуються ролі прокурора в кримінальному процесі, а саме того, хто є головним у кримінальному провадженні і хто ухвалює ключові рішення та несе за них відповідальність. Дане питання залишається предметом дебатів у суспільстві. За радянською традицією, багато хто вважає, що слідчі органів внутрішніх справ є головними в процесі кримінального переслідування, а прокурор лише в кінці розслідування бере справу до суду. Однак це хибне уявлення. Насправді, прокурор завжди присутній з першої хвилини розслідування і не тільки санкціонує важливі

процесуальні рішення, але й визначає стратегію розслідування, обсяг доказів, які мають бути зібрані, і ресурси, які повинні бути на це витрачені. Тобто прокурор має стратегічне керівництво розслідуванням і координує роботу слідчих або детективів, які займаються збором доказів. Відповідно суперечить уявленню, що слідчі є головними і несуть відповідальність за весь процес до моменту передачі справи до суду.

Фактично, конкуренція між «процесуальним керівництвом» і «організацією досудового розслідування» мала б завершитись після внесення конституційних змін, однак вона триває досі. Відбувається не лише через правові та організаційні причини, а й через змішане сприйняття цих ролей в суспільстві, яке ще зберігає старі стереотипи і не зовсім розуміє нову концепцію функціонування органів досудового розслідування та прокуратури в умовах сучасних реформ [120].

У кримінальному провадженні прокурор здійснював нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, а також представляє інтереси держави в суді в певних виключних випадках і відповідно до закону. Відповідно до ч. 3 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» № 1697-VII від 14 жовтня 2014 року, прокуратура не може виконувати функції, не визначені Конституцією України [121]. Однак, відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, прокурор наділений певними правами та обов'язками для виконання покладених на нього функцій. Зокрема, засади кримінального провадження та інші норми КПК передбачають, що прокурор має здійснювати досудове розслідування у кримінальних справах. Це фактично перетворює прокурора на слідчого, а слідчого на його помічника.

Згідно з положеннями п.1 Розділу X «Прикінцеві положення» КПК (редакція станом на 18.05.2020 року), положення частини четвертої статті 216 цього Кодексу вступають в дію з дня початку діяльності Державного бюро розслідувань, але не пізніше п'яти років з дня набрання чинності цим Кодексом (20 листопада 2017 року). Положення частини п'ятої статті 216 вступають в дію з дня початку діяльності Національного антикорупційного бюро України, але не

пізніше трьох років з дня набрання чинності цим Кодексом (20 листопада 2015 року). П. 1 розділу XI «Перехідних положень» встановлює, що до введення в дію положень частини четвертої статті 216, повноваження щодо досудового розслідування здійснюють слідчі органів прокуратури [25]. У разі неможливості завершити досудове розслідування до спливу дворічного строку або за інших передбачених законом підстав, питання про доручення його здійснення іншим органам вирішується відповідно до цього Кодексу. Передача кримінальних проваджень до Державного бюро розслідувань здійснювалось з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про Державне бюро розслідувань» [122]. До дня введення в дію частини п'ятої статті 216, повноваження щодо досудового розслідування здійснюють слідчі органів прокуратури, а після введення в дію цієї частини кримінальні провадження, розпочаті слідчими прокуратури, продовжують здійснюватися до закінчення досудового розслідування, але не пізніше дня початку діяльності Офісу Генерального прокурора, обласних прокуратур.

Однак дані положення КПК не відповідали принципу правової визначеності, оскільки дата остаточного вивільнення прокурорів від функції досудового розслідування була не визначена і залежала від початку діяльності Офісу Генерального прокурора та обласних прокуратур. Закон № 113-IX від 19.09.2019 року встановлював, що день початку роботи цих органів визначався рішенням Генерального прокурора і публікувався в газеті «Голос України» [123]. Офіс Генерального прокурора розпочав свою діяльність 2 січня 2020 року, але обласні прокуратури до того часу ще не були сформовані.

Згідно з чинним КПК, для прокурора визначено функцію здійснення нагляду за виконанням законів органами дізнання та досудового слідства, участь у провадженні дізнання та досудового слідства і, в необхідних випадках, особисто проводить окремі слідчі дії або розслідування в повному обсязі. Прокурор, здійснюючи нагляд за досудовим розслідуванням, має право проводити слідчі дії, розслідування або процесуальні дії відповідно до КПК. Закон також покладає на прокурора обов'язок здійснювати досудове

розслідування, що виявляється у виконанні засад кримінального провадження, таких як законність, змагальність сторін, публічність і розумність строків розслідування. Прокурор зобов'язаний всебічно досліджувати обставини кримінального провадження, виявляючи, як обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого [124, с. 234–239].

З 20 листопада 2019 року прокуратура припинила виконання функцій досудового розслідування, але продовжує здійснювати процесуальне керівництво, тобто організацію та координацію слідчих дій. Незавершені провадження були передані до відповідних органів залежно від їхньої підслідності, таких як ДБР, НАБУ, СБУ тощо. При цьому прокурори зберегли свої повноваження виконувати процесуальні дії в межах розслідувань, що забезпечило безперервність слідчих процесів.

З утворенням у ДБР спеціалізованого управління та переходом до нього слідчих матеріали проваджень передавалися для подальшого розслідування.

У Генеральній прокуратурі України зазначали, що виконання функцій досудового розслідування було тимчасовим заходом. Дана діяльність не є притаманною прокуратурі згідно з Конституцією України та Законом «Про прокуратуру». У перехідних положеннях Конституції та Кримінального процесуального кодексу зазначалося, що до створення Державного бюро розслідувань функції досудового розслідування тимчасово здійснювали слідчі прокуратури. Після початку роботи ДБР вони зобов'язані були завершити провадження у визначений термін або передати їх для розслідування до інших органів [125].

У ст. 1 проєкту Закону України «Про Державне бюро розслідувань» зазначалося, що ДБР утворюється, як центральний орган виконавчої влади, який здійснює правоохоронну діяльність для запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів, що належать до його компетенції. Основними завданнями ДБР у кримінальному судочинстві визначалися розслідування злочинів, пов'язаних із діяльністю злочинних організацій, тероризмом, тяжкими

насильницькими злочинами, за які передбачено довічне ув'язнення, та інші строки позбавлення волі [126].

При інтеграції ДБР до системи органів досудового розслідування, консультанти Ради Європи висловлювали сумніви щодо статусу, підпорядкованості, структури та штату ДБР, а також чи буде йому відведено обов'язок розслідування випадків катування чи неправомірних дій правоохоронних органів [127, с. 120].

Кримінальний процесуальний закон визначав, що ДБР здійснює досудове розслідування злочинів, скоєних посадовими особами, які займають особливо відповідальне становище (ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу») [128], тобто чиї посади належать до першої-третьої категорій державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, за винятком випадків, передбачених ч. 5 ст. 216 КПК [25]. Також слідчі ДБР проводять розслідування правопорушень, вчинених посадовими особами НАБУ, прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, за винятком злочинів, підслідних детективам підрозділу внутрішнього контролю НАБУ (ч. 5 ст. 216 КПК) [25].

12 листопада 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державне бюро розслідувань», який набрав чинності 1 березня 2016 року. Закон мав забезпечити створення нового органу досудового розслідування, однак процес його імплементації викликав значну проблему процесуального характеру. З моменту набрання чинності Законом судові органи почали відмовляти слідчим прокуратури у задоволенні клопотань у провадженнях, що віднесені до підслідності ДБР. Аргументом для таких відмов стало те, що з 1 березня 2016 року відповідні повноваження щодо розслідування належать слідчим ДБР [126].

У результаті виникла правова колізія. Прокуратура, відповідно до чинного законодавства, втратила свої повноваження щодо здійснення досудового розслідування, тоді як Державне бюро розслідувань фактично ще не розпочало свою діяльність. Створило ситуацію, коли деякі кримінальні провадження залишалися без процесуального суб'єкта, відповідального за їх розслідування,

що значно ускладнило забезпечення правопорядку і належного виконання норм кримінального процесуального законодавства.

Однак уже 2 березня 2016 року проблема була вирішена. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ надав офіційне роз'яснення щодо питань підслідності ДБР. У роз'ясненні було зазначено, що положення ч. 4 ст. 216 КПК України набувають чинності не з моменту вступу в силу Закону України «Про Державне бюро розслідувань», а з моменту початку функціонування цього органу як органу досудового розслідування.

Тому, до моменту фактичного початку роботи ДБР, досудове розслідування у справах, що підпадають під його підслідність, продовжували здійснювати органи прокуратури. Положення було чітко закріплено в абз. 1 і 2 п. 1 Перехідних положень КПК, які передбачали, що повноваження з розслідування кримінальних проваджень залишаються за прокуратурою до початку роботи ДБР. Роз'яснення Вищого спеціалізованого суду України дозволило вирішити проблему правової невизначеності, забезпечивши тимчасовий механізм досудового розслідування до повного запуску нового органу [111].

Водночас, незважаючи на початок роботи, ДБР не було укомплектоване необхідними кадрами для виконання своїх завдань у повному обсязі. Відомство повідомило, що конкурсні відбори на посади триватимуть і надалі, що свідчить про обмежені можливості ДБР у здійсненні досудового розслідування на початкових етапах своєї діяльності. Ситуація ускладнює визначення підслідності кримінальних проваджень, які за законодавством належать до компетенції ДБР, тоді як прокуратура вже позбавлена повноважень здійснювати досудове слідство.

Кримінальний процесуальний закон не містив інших нововведень, що стосуються статусу ДБР як органу досудового розслідування. Водночас у КПК передбачалось значно ширше нормативне закріплення повноважень і процесуальних гарантій НАБУ. Зокрема, це стосується питань підслідності,

виключних повноважень, прокурорського нагляду та судового контролю за діяльністю НАБУ, порядку притягнення працівників НАБУ до кримінальної відповідальності, а також гарантій їхньої незалежності та процесуальної самостійності під час проведення досудових розслідувань [130, с. 117–126].

За декілька років, з моменту створення, ДБР утвердилось в правоохоронній сфері держави та продемонструвало ефективність у виконанні покладених на нього завдань. У 2020 році був змінений правовий статус ДБР з центрального органу виконавчої влади на державний правоохоронний орган, що забезпечило незалежне та ефективне виконання функцій досудового розслідування [131, с. 4–9].

Державне бюро розслідувань є органом досудового розслідування, який з моменту створення наділений широкими повноваженнями, які охоплюють проведення оперативно-розшукової діяльності, гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, а також використання гласних і негласних штатних та позаштатних співробітників. До основних функцій ДБР належать доступ до інформаційних систем органів державної влади, що значно розширює можливості для розслідування злочинів, а також використання у виняткових випадках транспортних засобів фізичних та юридичних осіб. Такі повноваження дозволяють бюро ефективно виконувати завдання з виявлення та розслідування злочинів, які належать до його підслідності.

ДБР зіткнулося зі складнощами, пов'язаними зі своїм формуванням та початком діяльності. При прийнятті КПК України у 2012 році, в Кодекс було внесено ч. 4 ст. 216 [25], яка закріплювала підслідність ДБР, хоча на момент ухвалення КПК нормативно-правового акту, що регулював би діяльність цього органу, не існувало. Перехідні положення КПК (п. 1 Розділу XI) передбачали, що до початку роботи ДБР функції з проведення досудового розслідування виконуватимуть органи прокуратури. Водночас прикінцеві положення КПК (абз. 3 п. 1 Розділу X) визначали, що норми про підслідність ДБР набувають чинності з дня початку його діяльності, але не пізніше п'яти років із моменту набрання чинності КПК.

Особливістю функціонування ДБР є можливість подання анонімних заяв про вчинення злочинів. Згідно зі ст. 8 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», анонімні заяви можуть подаватися через спеціальну телефонну лінію, вебсайт ДБР або за допомогою електронного зв'язку [132]. Проте така норма викликає певні суперечності з положеннями чинного КПК України. Зокрема, п. 13 Розділу III Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення чітко визначає, що подача анонімної заяви не є підставою для її внесення в Єдиний реєстр досудових розслідувань [132]. Така ситуація створює ризик виникнення правових колізій та сумнівних прецедентів у правозастосовній практиці.

До моменту початку діяльності ДБР, але не пізніше п'ятирічного строку, органи прокуратури продовжували виконувати функції досудового розслідування. Така затримка у створенні та організації роботи ДБР обумовила складний перехідний період, під час якого виникало багато питань щодо розподілу повноважень між прокуратурою та новоствореним органом. У результаті прокуратура змушена була залишатися органом досудового розслідування до фактичного початку функціонування ДБР, що стало значним викликом для забезпечення належної організації розслідування злочинів і дотримання принципів кримінального процесу.

Варто відзначити, що концепція створення всеукраїнської антикорупційної структури неминуче потребувала докладної розробки організаційно-правових аспектів її функціонування, без чого ця ініціатива ризикує залишитися безрезультатною. На сьогодні в правовому застосуванні положень КПК України існують проблеми, пов'язані з процесуальною діяльністю органів досудового розслідування, таких як ДБР та відповідні підрозділи НАБУ, а також слідчі підрозділи органів прокуратури, які продовжували виконувати функції розслідування кримінальних порушень.

Науковець Є.В. Зозуля зазначає, що після здобуття незалежності боротьба з корупцією стала необхідною умовою державотворення, оскільки корупція

швидко набула системного характеру та становила загрозу національній безпеці й демократичному розвитку України. Дослідник підкреслює, що у 1991–2014 роках було сформовано нормативно-правові та інституційні засади антикорупційної політики, однак цей процес відзначався фрагментарністю, декларативністю правових норм, слабкою координацією правоохоронних органів і низькою ефективністю їх діяльності. Сукупність зазначених недоліків зумовила необхідність подальших системних антикорупційних реформ і створення сучасної моделі антикорупційних органів в Україні [133, с. 78–79].

Національне антикорупційне бюро України як державний правоохоронний орган покликане виконувати завдання з попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також здійснювати заходи із запобігання новим корупційним проявам. Правові основи діяльності НАБУ закладені у Законі України «Про Національне антикорупційне бюро України», прийнятому 14 жовтня 2014 року. Офіційною датою створення НАБУ вважається 16 квітня 2015 року, коли Указом Президента України № 217/2015 було затверджено його утворення.

Ідея створення НАБУ ґрунтувалася на потребі у спеціалізованому органі, здатному ефективно протидіяти корупції у вищих ешелонах влади. До цього система органів протидії корупції в Україні складалася з численних структур, діяльність яких нерідко дублювалася, а увага концентрувалася переважно на малозначущих кримінальних справах. У результаті боротьба з корупцією серед найвищих посадовців була малоефективною, що підкреслювалося у пояснювальній записці до законопроекту про систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Особливістю компетенції НАБУ є його спрямованість на розслідування корупційних кримінальних правопорушень у чітко визначених випадках. По-перше, це правопорушення, які вчинені вищими посадовими особами держави, зокрема, Прем'єр-міністром, Головою Верховної Ради України, суддями, прокурорами, а також військовослужбовцями вищого офіцерського складу Служби безпеки України та Збройних сил України. По-друге, це злочини, якщо

предмет злочину або заподіяна шкода перевищують п'ятсот прожиткових мінімумів для працездатних осіб (станом на 01.01.2025 року – 1 514 000 гривень). Детективи НАБУ, з метою виконання завдань із попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, віднесених до їхньої підслідності, могли за рішенням директора НАБУ та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури розслідувати злочини, що належать до компетенції слідчих інших органів. Така можливість передбачена абзацом третім п. 3 ч. 5 ст. 216 КПК України [25].

У правовій системі України вперше згадка про детективів, які поєднують оперативно-розшукові та слідчі функції, з'явилася після прийняття Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» (п. 4 ст. 5) [134]. Згідно з цим Законом, оперативно-розшукова діяльність і досудове розслідування кримінальних проваджень, які належать до підслідності Національного антикорупційного бюро або витребувані до нього прокурором, здійснюються детективами та старшими детективами бюро, які є державними службовцями (п. 2 ч. 1 ст. 10) [134].

Законом також було внесено зміни до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», якими надано право на здійснення оперативно-розшукової діяльності детективам, оперативно-технічним підрозділам і підрозділам внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України (абз. 11 ч. 1 ст. 5) [135]. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України було включено норму, яка відносить підрозділи детективів Національного антикорупційного бюро до органів досудового розслідування (п. 2 ч. 1 ст. 38).

Діяльність НАБУ тісно пов'язана з функціонуванням Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, яка є ключовим органом у системі протидії корупції в Україні. САП, як спеціалізований структурний підрозділ Генеральної прокуратури України, відіграє важливу роль у забезпеченні законності та ефективності роботи НАБУ [136, с. 153].

Однією з основних функцій САП є підтримання державного обвинувачення в суді у справах, де обвинувальні акти були складені детективами НАБУ. Прокурори САП супроводжують кожен етап розгляду справи у суді, виступаючи від імені держави та забезпечуючи дотримання законності під час судового процесу. САП також здійснює нагляд за дотриманням законності під час оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування, що проводиться НАБУ. Функція включає контроль за правомірністю дій детективів НАБУ на всіх етапах розслідування, починаючи від збору доказів і закінчуючи складанням обвинувальних актів. Наглядова функція САП є важливою гарантією дотримання прав громадян і недопущення порушень під час слідчих дій. Прокурори САП представляють інтереси громадянина або держави в суді у справах, передбачених законодавством, які стосуються корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень. Діяльність спрямована на захист державних і суспільних інтересів у корупційних справах, а також на відновлення порушених прав громадян [136, с. 153].

Правові основи діяльності САП закріплені в ч. 5 ст. 8 Закону України «Про прокуратуру», яка визначає її компетенцію у сфері протидії корупції. Завдяки спеціалізованому статусу, САП забезпечує високий рівень професійності та незалежності під час виконання своїх обов'язків, що є надзвичайно важливим у боротьбі з корупцією на найвищих рівнях влади.

Отже, САП та НАБУ діють у тісній взаємодії, доповнюючи функції одне одного. НАБУ займається оперативно-розшуковою діяльністю та досудовим розслідуванням корупційних злочинів, тоді як САП забезпечує нагляд за законністю цих процесів і ефективно представляє державу в судових процесах. Разом ці два органи складають основу антикорупційної інфраструктури України, спрямованої на боротьбу з корупцією та підвищення довіри суспільства до правоохоронної системи [136, с. 155].

У зазначений період відбулася реорганізація найбільшого слідчого апарату держави – підрозділів слідства органів внутрішніх справ, які після створення Національної поліції були інтегровані до її структури. Важливим елементом цих

змін стало нормативне закріплення розмежування повноважень і функцій новоутворених інституцій, що дало змогу мінімізувати дублювання завдань і підвищити ефективність досудового розслідування. Водночас реформування супроводжувалося низкою проблем організаційного та правового характеру, що актуалізувало потребу в подальшому вдосконаленні як інституційної системи, так і процесуального законодавства [137, с. 109–113].

Досудове розслідування – це перша із семи стадій кримінального процесу. У процесі реформування Міністерства юстиції України посадовці цього відомства без належного громадського обговорення, але в порядку закону ініціювали зміни до законодавства, які передбачали створення системи «пенітенціарних слідчих органів». Дана законодавча новела неабияк обурила суспільство, оскільки створення слідчих підрозділів в пенітенціарній системі нагадує «гулагівське минуле». Надання службі виконання покарань відверто «поліцейської» функції слідства стало б першим прецедентом у вітчизняній історії діяльності таких органів.

В період існування СРСР виправно-трудова установа здійснювали лише функцію покарання громадян. Це пояснюється тим, що підслідність відповідно до норм Кримінального процесуального законодавства розмежовувалась між органами міліції, Комітету державної безпеки та прокуратури. Відповідні правові реформи, зокрема щодо посилення наглядової ролі прокуратури за дотриманням законодавства, були впроваджені після ухвалення Конституції СРСР 1977 року [16, с. 105–109].

Із набуттям чинності Кримінально-виконавчим кодексом України 1 січня 2004 року в державі розпочалися процеси демократизації, гуманізації та індивідуалізації кримінальних покарань із урахуванням сучасних досягнень психології та педагогіки. Основна мета пенітенціарної системи трансформувалась - замість зосередження на покаранні, пріоритетом стало перевиховання осіб, які вчинили злочини.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», діяльність цього органу ґрунтується на принципах

поваги до прав і свобод людини та громадянина. Персонал служби зобов'язаний дотримуватися етичних норм, з повагою ставитися до людської гідності та забезпечувати гуманне поводження з кожною особою. Будь-яке обмеження прав і свобод, не передбачене законодавством, є неприпустимим і тягне за собою відповідальність згідно з вимогами закону [138].

Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, Державна кримінально-виконавча служба України є невід'ємною складовою системи правоохоронних органів, що відповідають за виконання кримінальних покарань і здійснення нагляду за особами, які відбувають покарання. У її структурі функціонують різні підрозділи, зокрема слідчі та оперативні, які виконують важливу роль у рамках кримінального провадження [139, с. 410].

Відповідно до частини першої статті 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [137], на ДКВС України було покладено завдання реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Статус органу досудового розслідування дана служба набула 5 січня 2017 року після набрання чинності Законом України «Про Вищу раду правосуддя». У перехідних положеннях цього закону містилася норма, яка надавала слідчим ДКВС України право здійснювати досудове розслідування. Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, у структурі ДКВС функціонували як оперативні підрозділи (ч. 1 ст. 41 КПК), так і слідчі підрозділи (пп. «г» п. 1 ч. 1 ст. 38 КПК) [25].

Згідно з редакцією частини шостої статті 216 КПК України станом на 2017 рік, слідчі ДКВСУ здійснювали розслідування кримінальних правопорушень, вчинених на території або в приміщеннях установ виконання покарань. Така специфічна підслідність і стала визначальною рисою їхньої діяльності [25].

Слідчі підрозділи ДКВС України здійснювали досудове розслідування у межах визначеної підслідності, виконуючи необхідні процесуальні дії в рамках кримінального провадження. Ці органи були структурною частиною Міністерства юстиції України та його територіальних органів, розташованих у Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі. Їхня

діяльність була спрямована на розслідування кримінальних правопорушень відповідно до норм КПК України [140].

Оперативні підрозділи ДКВС України були наділені повноваженнями проводити як гласні, так і негласні слідчі (розшукові) дії. Гласні дії здійснювалися відкрито із залученням громадськості та засобів масової інформації. Негласні ж передбачали використання прихованих методів, зокрема прослуховування телефонних розмов, зовнішнє спостереження за підозрюваними та інші способи отримання доказів без відома об'єкта розслідування.

Відповідно до чинного законодавства України, досудове розслідування розпочинається лише після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). У період з 5 січня по 22 травня 2017 року слідчі органів ДКВС України були позбавлені доступу до ЄРДР через відсутність відповідних нормативних змін. Лише після внесення змін до наказу Генеральної прокуратури України від 6 квітня 2016 року №139 [141], 22 травня 2017 року було врегульовано механізм доступу слідчих до реєстру, що дало їм змогу виконувати покладені на них функції [142].

Однак навіть після вирішення цієї проблеми постала нова – Генеральна прокуратура України відмовлялася призначати процесуальних керівників у справах, розслідуваних слідчими ДКВС, що фактично заблокувало подальше здійснення досудового розслідування і поставило під сумнів ефективність діяльності слідчих підрозділів цієї служби [143, с. 154–155].

Функціонування ДКВС як органу досудового розслідування тривало трохи більше ніж півтора року і завершилося 24 липня 2018 року після ухвалення рішення Конституційним Судом України за поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Суд визнав частину шосту статті 216 КПК України неконституційною і як наслідок – припинення слідчих повноважень ДКВС.

Це рішення стало важливим етапом у реформуванні правоохоронної системи, оскільки чітко визначило межі компетенції пенітенціарних органів у

кримінальному процесі. Скасування підслідності щодо розслідування злочинів, учинених на території або в приміщеннях установ виконання покарань, передало ці повноваження іншим органам досудового слідства відповідно. Таким чином, виникла об'єктивна потреба в координації зусиль між правоохоронними структурами для забезпечення ефективного здійснення правосуддя [144].

Згідно з положеннями КПК України, слідчим є службова особа Служби, уповноважена проводити досудове розслідування в межах визначеної законом компетенції. Відповідно до статті 216 Кодексу [25], ці підрозділи здійснювали розслідування кримінальних правопорушень, скоєних у приміщеннях чи на території Служби. Закон № 2713 [138] визначає, що ДКВС реалізує державну політику у сфері виконання покарань, діючи за принципом єдиначальності та складаючись із центрального органу, територіальних управлінь, установ виконання покарань і допоміжних структур.

У 2016 році постановою Кабінету Міністрів України функції Державної пенітенціарної служби були передані Міністерству юстиції, яке стало її правонаступником. Відповідно до свого положення, Міністерство забезпечує досудове розслідування злочинів, учинених у сфері функціонування Служби. Підпорядковані слідчі підрозділи здійснюють розслідування відповідно до КПК, під керівництвом очільників, а їхні співробітники мають статус службових осіб [144].

Хоча Кодекс передбачає процесуальні гарантії незалежності слідчих, фактично вони перебувають в ієрархічному підпорядкуванні керівництву Міністерства, що ставить під сумнів їхню інституційну незалежність. Конституційний Суд України наголошує, що ефективне розслідування порушень прав людини, зокрема права на життя та гідність, можливе лише за умови повної незалежності органів, які його здійснюють. Ієрархічна залежність у межах пенітенціарної системи позбавляє таке розслідування неупередженості та об'єктивності [144].

Конституційний Суд України також підкреслив, що положення частини шостої статті 216 КПК у поєднанні з чинною нормативною базою не

забезпечують належного розслідування порушень основоположних прав людини, чим держава не виконує свій конституційний обов'язок щодо гарантування прав і свобод. У результаті Суд визнав частину шосту статті 216 Кодексу такою, що не відповідає статтям 3, 27 та 28 Конституції України [93], і оголосив її неконституційною [144].

Водночас зазначимо, що спроба створення у структурі пенітенціарної системи спеціалізованих слідчих підрозділів із залежною вертикаллю підпорядкування отримала критичну оцінку держави. Рішення Конституційного Суду України щодо визнання неконституційною частини шостої статті 216 КПК стало знаковим у контексті правової еволюції системи кримінальної юстиції. Враховуючи прагнення України до демократичного розвитку та інтеграції в європейський правовий простір, слід зважати на рекомендації Європейських пенітенціарних правил, які чітко вказують на неприпустимість існування підрозділів військового або поліцейського типу у безпосередньому підпорядкуванні органів, що відповідають за виконання покарань.

З 2014 року гостро постало питання реформування Служби безпеки України та позбавлення її невластивих функцій, а саме розслідування економічних та корупційних злочинів. Протягом всього часу незалежності СБУ пройшла низку кадрових чисток та люстрацій, проте структурно залишилась у відповідності до відомства-попередника КДБ. Разом з тим, все ж таки відбулись певні зміни: зі структури СБУ були відокремлені в самостійні відомства прикордонники, Служба зовнішньої розвідки, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Концептуально реформа назріла у зв'язку зі створенням ДБР та НАБУ і відповідно виконанням умов Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом. Реформована СБУ за своєю структурою та повноваженнями повинна відповідати аналогам європейських спецслужб.

Станом на 2020 рік в Верховній Раді України було зареєстровано два законопроекти, один з яких пройшов перше читання, проте був направлений на доопрацювання та повторне перше читання. Восени, того ж року, в парламенті був зареєстрований, доопрацьований законопроект про внесення змін до Закону

України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України № 3196-д від 26.10.2020 року, який 28 січня 2021 року був ухвалений першому читанні [145].

У своєму висновку Комітет Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки зазначив, що у доопрацьованому проєкті унормовується статус СБУ відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», посилюються антитерористичний та контррозвідувальний напрями Служби, створюються можливості для широкого застосування сил та засобів СБУ проти незаконних збройних формувань, терористичних організацій, а також транснаціональних злочинних угруповань за межами України. Разом з тим запропоновано розмежувати контррозвідувальний та оперативно-розшуковий вид діяльності СБУ. Законопроєктом передбачалося розширення можливостей превентивних дій Служби щодо протидії розвідувально-підбивної діяльності проти України. Також, зазначиним проєктом пропонувалось виключити СБУ із Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», що в свою чергу передбачало ліквідацію спеціальних підрозділів СБУ по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю. Водночас обмежується правоохоронна функція Служби безпеки України шляхом поступової (до 2024 року) передачі функції досудового розслідування до Державного бюро розслідувань. У доопрацьованому проєкті були положення спрямовані на оптимізацію організаційно-штатної структури СБУ. Зокрема, у ньому передбачено поетапне скорочення штатної чисельності Служби, визначено нові стандарти соціальних гарантій співробітникам Служби та їх грошового забезпечення збільшення якого, до передбаченого у проєкті рівня, планується здійснити поетапно. Також передбачено часткову демілітаризацію Служби безпеки України з переходом на спеціальні звання [145].

Таким чином, даний законопроєкт є революційним, оскільки пропонуються суттєві зміни в структурі та повноваженнях Служби.

Однак, Головне науково-експертне управління Верховної Ради України зазначило, що у законопроекті фактично зберігається статус СБУ як органу досудового розслідування відповідно до п. 4 ст. 4 зазначеного законопроекту, разом з тим даний орган безпосередньо залишиться підпорядкований Президентові України, як зазначається в ч. 3 ст. 2, ч. 2 ст. 31 проекту. Проте, відповідно до п. 7 ст. 116 Конституції України заходи по боротьбі зі злочинністю (одним з яких є досудове розслідування) здійснює саме Кабінет Міністрів України. Також звертається увага, що відповідно до Висновку від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019 Конституційний Суд України наголосив, що перебування органів досудового розслідування навіть в опосередкованому підпорядкуванні Президенту України створює загрозу незалежності цих органів й призводить до концентрації виконавчої влади у Президента України, що відповідно порушує баланс конституційних повноважень між Президентом України та Кабінетом Міністрів України і фактично створює паралельну виконавчу владу, підпорядковану Президенту України. Така концепція поділу владних повноважень послаблює конституційні гарантії прав і свобод. Поділ влади є основним засобом та неодмінною умовою запобігання концентрації влади, а, отже, інструментом проти зловживань нею задля належної реалізації прав і свобод [145].

Враховуючи вищезазначене, слід відмітити, що підпорядкованість органів досудового розслідування, а також призначення керівників таких підрозділів повинно здійснюватися Кабінетом Міністрів України у відповідності до Конституції України. Таким чином, у відповідності до Основного Закону СБУ повинна бути позбавлена функції досудового розслідування.

З метою оптимізації діяльності з розслідування економічних правопорушень неодноразово порушувалось питання позбавити права Службу безпеки України та органи внутрішніх справ (з 2015 року – Національну поліцію) займатися розслідуванням економічних злочинів. Кабінет Міністрів України впродовж 2014 – 2016 років розробив концепцію створення Служби фінансових розслідувань, однак вона так і не була реалізована. Наступні кроки

в цьому напрямку почалися у 2019 році, коли Кабінетом Міністрів України Постановою № 841 від 2 вересня 2019 року «Про ліквідацію територіального органу Національної поліції» ліквідував Департамент захисту економіки Національної поліції України, водночас йшла активна робота над законопроектом про створення Бюро економічної безпеки України [146].

Згідно з Законом України «Про Бюро економічної безпеки», Бюро є центральним органом виконавчої влади, який має на меті запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, що входять до його підслідності. Закон визначає Бюро, як орган, що виконує правоохоронні, аналітичні, економічні, інформаційні та інші функції. Свідчить про новий підхід до забезпечення законності та захисту інтересів держави в економічній сфері, а також контролю за діяльністю суб'єктів господарювання [147].

У межах своїх повноважень Бюро проводить оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування щодо економічних злочинів, визначених законом. До його компетенції переходять функції розслідування економічних злочинів, що раніше здійснювались СБУ або окремими підрозділами Національної поліції. Перевагою є зосередження всіх повноважень щодо розслідування економічних правопорушень в одному органі. Однак, досвід попередніх структур, зокрема НАБУ, показує, що часто порушуються правила підслідності під час досудового розслідування.

Законопроект №1164-IX перебував на розгляді, що передбачав внесення змін до Кримінального Кримінального процесуального кодексу України, зокрема, до статей 38 та 216 КПК. Йшлося про включення детективів Бюро економічної безпеки до переліку осіб, уповноважених на проведення досудового розслідування. Відповідно це дозволило детективам Бюро мати офіційний статус, що надав їм змогу безперешкодно виконувати свої функції у рамках кримінального процесу [148].

Однією з основних новацій законопроекту було визначення виключної підслідності для детективів Бюро, що суттєво змінювало підходи до

розслідування економічних злочинів в Україні. Детективи Бюро отримали право здійснювати досудове розслідування за низкою статей Кримінального кодексу України, що стосуються так званих економічних злочинів. Серед цих статей – статті, що регулюють правопорушення в сферах оподаткування, фінансів, незаконного підприємництва, шахрайства, зловживання службовим становищем та інші, загалом майже весь блок економічних злочинів. Список включає такі статті, як 199, 200, 201-1, 201-3, 201-4, 203-2, 204, 205-1, 206, 212, 212-1, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 224, 229, 231, 232, 232-1, 232-2, 233 КК України. Таким чином, Бюро отримає велику кількість прав для розслідування економічних правопорушень, що раніше відносились до компетенції інших органів.

Згідно з проектом, Бюро також отримало право розслідувати інші злочини, що підслідні іншим органам досудового розслідування, якщо такі випадки будуть мати місце. Важливою частиною законопроекту є також розширення підслідності Бюро на нові категорії злочинів у сфері оподаткування та фінансів, що дозволить Бюро ще більш ефективно боротися з економічними правопорушеннями.

Важливим положенням законопроекту стало запровадження механізму запобігання можливим зловживанням підслідністю. Зокрема, встановлювалась заборона для прокурора передавати кримінальні провадження, що належать до виключної підслідності БЕБ України, іншим органам досудового розслідування. Така норма покликана забезпечити принцип належної підслідності.

3.2 Особливості правового регулювання діяльності органів досудового розслідування від початку російської агресії в Україні (2014 – 2022 роки)

Збройна агресія Росії проти України в 2014 році зумовила державний правоохоронний апарат адекватно реагувати на наявні виклики. Окупація Автономної Республіки Крим та сепаратистський рух в Донецькій та Луганській областях неабияк підірвав правопорядок на цих територіях. Оскільки Україна

втратила фактичний контроль над Кримом, то забезпечувати там верховенство українського права не було можливим. Саме тоді, Україні вдалося стабілізувати воєнну ситуацію в окремих районах Донецької та Луганської областей і постало завдання забезпечення громадської (публічної) безпеки та порядку на цих територіях, а також здійснення досудового розслідування та здійснення правосуддя. Підвищена небезпека для всіх учасників кримінального процесу вимагала відповідного реагування зі сторони законодавця.

Необхідно зазначити, що відповідно до нормативно-правових актів, прокурору було надано право виконувати функції слідчого судді у виняткових випадках, зокрема надавати дозвіл на тимчасовий доступ до речей і документів, проведення обшуків та здійснення негласних слідчих (розшукових) дій. Однак ці положення не були реалізовані на практиці. У 2014 році досудове розслідування в районах активних бойових дій не проводилося. Роботу органів досудового розслідування, прокуратури та суду було відновлено лише після стабілізації фронту та звільнення частини територій Луганської та Донецької областей від тимчасової окупації. Тоді були визначені підслідність і підсудність для кримінальних проваджень, що стосуються злочинів, вчинених на цих територіях.

Отже, хоча прокурору було надано право виконувати певні повноваження слідчого судді, їх реалізація виявилася неможливою через евакуацію судів і прокуратур з територій, де велись бойові дії [149, с. 1311].

Стадія початку досудового розслідування зазнала значних змін із посиленням загрози військового вторгнення на територію України.

У 2014 році відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» № 1631-VII від 12.08.2014 року, до КПК було додано розділ IX-1 [150], який передбачав особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного чи надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції. Згідно зі ст. 615 КПК [25] частину повноважень слідчого судді було делеговано прокурору.

Згідно з Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року, встановлюється порядок діяльності органів державної влади під час збройної агресії та загрози національній безпеці й територіальній цілісності країни [151].

Однак, Закон не охоплює всі аспекти, що виникають в умовах збройного конфлікту. Міжнародне гуманітарне право встановлює правові норми, за допомогою яких оцінюється поведінка сторін конфлікту та визначається, які дії можуть бути класифіковані як найсерйозніші міжнародні злочини, зокрема порушення законів та звичаїв війни. Система правоохоронних органів України зіткнулася з численними випадками таких правопорушень. З одного боку, фіксуються факти воєнних злочинів, таких як напади на цивільні об'єкти, вбивства мирних жителів, сексуальне насильство тощо, що потребують ретельного розслідування та застосування міжнародних стандартів для правильної правової кваліфікації дій. З іншого боку, чимало правопорушень, пов'язаних із загрозою національній безпеці, вимагають значних зусиль і ресурсів від правоохоронців для їх розслідування. Поряд з цим залишається актуальною проблема загальнокримінальних правопорушень, які є важливим індикатором правопорядку в регіонах. У цих умовах надзвичайно важливо, щоб кримінальне процесуальне законодавство України забезпечувало правоохоронним органам можливості для ефективного виконання їхніх поточних завдань і подолання нових викликів.

Тривалі бойові дії та відсутність доступу правоохоронних органів України до територій, де були скоєні злочини, створюють серйозні труднощі на етапі досудового розслідування. Стосується таких аспектів, як проведення окремих процесуальних дій (наприклад, дистанційний допит свідків, збереження інформації з відкритих джерел), оформлення та прийняття процесуальних рішень (включаючи питання доступу до суду), ведення розслідування за відсутності підозрюваного (*in absentia*), відновлення втрачених матеріалів кримінальних справ, вдосконалення системи захисту свідків, потерпілих і фахівців, що працюють з цією категорією справ, а також коригування строків

розслідування таких справ (які повинні залишатися відкритими принаймні до деокупації територій, де вчинено злочин). Зазначені проблеми зберігаються з 2014 року, але сьогодні вони охоплюють значно більшу кількість територій. На жаль, законодавець досі не розробив ефективних та комплексних змін до законодавства, які могли б полегшити вирішення зазначених проблем [152].

В Україні було прийнято ряд законодавчих змін, які запровадили особливий режим досудового розслідування під час воєнного та надзвичайного стану або в районах проведення антитерористичних операцій. Перший такий закон визначав тимчасову передачу повноважень слідчих суддів прокурорам через відсутність функціонуючих судів на окремих територіях Донецької та Луганської областей. Особливий режим діяв лише в цих районах під час АТО, коли виконання функцій слідчих суддів було неможливим, що передбачало відступи від міжнародних зобов'язань України. Пізніше, у зв'язку з проведенням антитерористичної операції, були внесені зміни до територіальної підсудності та підслідності, що також призвело до певних відступів від міжнародних норм [150].

Відповідно до статті 216 КПК України [25] підслідність щодо розслідування воєнних злочинів віднесена до компетенції слідчих органів Служби безпеки України.

Науковець Б.В. Романюк зазначає, що покладення обов'язку досудового розслідування воєнних та інших тяжких злочинів на Службу безпеки України є рудиментом радянської правової традиції та не відповідає сучасним європейським стандартам. Існуючий механізм передачі кримінальних проваджень між різними органами досудового розслідування є неефективним і не забезпечує належної якості доказової бази. Особливе занепокоєння викликає можливість використання матеріалів таких розслідувань у Міжнародному кримінальному суді, який висуває підвищені вимоги до неупередженості та допустимості доказів. У цьому контексті професор Б.В. Романюк посилається на Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи від 26 квітня 1999 року № 1402 (1999) «Контроль за внутрішніми службами безпеки в країнах – членах

Ради Європи», де зазначено про недоцільності здійснення кримінальних розслідувань внутрішніми службами безпеки та обґрунтовує необхідність запозичення європейської практики шляхом передання розслідування зазначених злочинів слідчим поліції й створення спеціалізованого суду [153, с. 183].

У 2021 році виникла необхідність внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України для удосконалення механізмів спеціального досудового розслідування. У зв'язку з цим був ухвалений Закон України від 27 квітня 2021 року № 1422-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку зі здійсненням спеціального досудового розслідування», яким, серед інших змін, було змінено назву розділу IX-1 КПК України на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районах проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях» [155].

У квітні 2021 року законодавчі зміни доповнили назву розділу, ввівши поняття «особливого режиму досудового розслідування» в умовах воєнного стану та заходів із забезпечення національної безпеки і оборони. Доповнення стало особливо важливим після початку повномасштабної війни Росії проти України. Закон України № 2111-IX, ухвалений під час війни, запровадив нові процедури для забезпечення функціонування правоохоронних органів в умовах воєнного стану, включаючи уточнення правил продовження строків тримання під вартою [156].

Згодом були ухвалені інші зміни, зокрема Закон № 2125-IX, що регулював скасування запобіжних заходів для мобілізованих, а також Закон № 2201-IX, який удосконалив порядок кримінального провадження в умовах воєнного стану, додавши нові положення до Кримінального процесуального кодексу України [157].

Хоча оцінювати довгострокові наслідки нових норм закріплених у Розділі IX-1 КПК України, наразі передчасно, вже зараз можна проаналізувати підходи до регулювання особливостей початку досудового розслідування в умовах воєнного стану. Зокрема, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК, на наш погляд, потребує подальшого вдосконалення.

З початком повномасштабної агресії Російської Федерації проти України територія бойових дій значно збільшилася, а введення воєнного стану на всій території країни поставило перед державою необхідність внесення змін до кримінального процесуального законодавства для забезпечення ефективного проведення досудового розслідування.

24 лютого 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»» [158]. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну та запровадження правового режиму воєнного стану призвели до необхідності внесення численних змін до українського законодавства для швидкого реагування на динамічні обставини. Зміни також торкнулися кримінального процесуального законодавства, оскільки забезпечення оперативності кримінального провадження стало одним із першочергових завдань. Зокрема, були переглянуті положення, які регулюють початок досудового розслідування та його процесуальну форму.

Згідно з законами України, прийнятими у березні 2022 року, було внесено зміни до Кримінального процесуального кодексу та інших нормативно-правових актів для покращення роботи правоохоронних органів в умовах воєнного стану. Зокрема, було змінено назву Розділу IX-1 КПК України, який тепер регулює особливості досудового розслідування і судового розгляду під час воєнного чи надзвичайного стану, а також в районах проведення антитерористичних операцій та заходів з національної безпеки, включаючи протидію збройній агресії з боку Росії та інших держав. Окрім того, внесено зміни до статей 615, 616 і додано нову статтю 616, яка регулює порядок скасування чи змін

запобіжних заходів для осіб, які проходять військову службу під час мобілізації або в особливий період [154;156; 159].

27 липня 2022 року Верховна Рада України ухвалила проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» (реєстр. № 7370). Як зазначено в пояснювальній записці, метою змін є забезпечення більш оперативного та ефективного розслідування злочинів під час воєнного стану, зокрема в зонах активних бойових дій або на територіях, що знаходяться поруч з ними. Для цього пропонується внести корективи до статей 238, 241, 615 КПК України, що стосуються процесуальних дій, таких як видача трупа, освідкування осіб, затримання, а також обрання чи продовження строку тримання під вартою [160].

Режим воєнного стану, введений через агресію Росії проти України, значно ускладнює здійснення кримінально-процесуальної діяльності, зокрема, процес притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за вчинені правопорушення. В умовах активних бойових дій виконання слідчих та судових функцій стає небезпечним для життя і здоров'я усіх учасників кримінального провадження, включаючи слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів, свідків і призводить до неможливості реалізації процесуальних дій у звичайному порядку, характерному для мирного часу.

Воєнні дії вносять значні корективи у роботу правоохоронних органів, які змушені діяти в умовах постійної небезпеки, нестачі ресурсів та обмеженого доступу до територій, де були вчинені злочини. Проблеми з безпекою можуть перешкоджати проведенню оперативно-розшукових заходів, збору доказів, допиту свідків та інших процесуальних дій, що є важливими для ефективного розслідування кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим виникає необхідність у створенні особливого правового режиму, який би дозволив адаптувати кримінальний процес до умов війни [161, с. 187].

Особливий порядок кримінального провадження, передбачений Розділом IX-1, дозволяє оперативніше реагувати на злочини, що вчиняються під час

воєнного стану, зокрема злочини проти національної безпеки та воєнні злочини. Введення цього режиму дозволяє гнучкіше підходити до виконання процесуальних дій, адаптуючи їх до поточних умов і забезпечуючи можливість притягнення винних до відповідальності, незважаючи на обмеження, що накладаються бойовими діями.

Правове регулювання спеціального порядку кримінального провадження, пов'язаного з воєнним станом, не виключає необхідності виконання вимог щодо проведення ефективного розслідування кримінальних правопорушень. Як правильно зауважує професор Л. Д. Удалова, аналіз міжнародних документів, як універсальних, так і регіональних, а також правових позицій ЄСПЛ дає підстави стверджувати, що вимога щодо проведення ефективного розслідування є нормою *jus cogens* і залишається обов'язковою навіть під час війни чи надзвичайних ситуацій. Таким чином, вимоги щодо ефективного розслідування повинні дотримуватися й в умовах воєнного стану, що означає необхідність виконання відповідних стандартів у кримінальному провадженні [162, с. 142].

Україна постійно рухається у напрямку до Європейського Союзу, який слугує зразком справедливості та правопорядку у світі. Наявність ключового принципу – правової держави – є необхідною умовою для вступу до цієї організації. Важливу роль відіграють зусилля у боротьбі зі злочинністю та підвищення ефективності слідчих підрозділів. Робота даних підрозділів безпосередньо впливає на дотримання принципів законності, обґрунтованості та вмотивованості, які враховуються судами під час їхньої діяльності.

Очевидно, що для забезпечення справедливого та законного правосуддя слідчі органи повинні виконати великий обсяг підготовчої та складної роботи. Їхні зусилля визначають якість і успіх досудового розслідування, що, у свою чергу, створює умови для належного здійснення правосуддя в будь-якій країні.

Система стандартів ефективного розслідування визначена практикою Європейського суду з прав людини. У п. 55 рішення у справі «Алексахін проти України» (2012) ЄСПЛ зазначає, що мінімальні стандарти ефективності включають вимоги щодо незалежності, неупередженості розслідування, його

публічної уваги, а також те, що компетентні органи повинні діяти з максимальною сумлінністю та оперативністю [163].

Даних стандартів повинні дотримуватися учасники кримінального процесу навіть під час воєнного стану в Україні. Норми КПК повинні гарантувати дотримання стандартів ефективного розслідування в ході кримінального провадження. Водночас, положення кримінального процесуального законодавства не завжди сприяють реалізації цих стандартів.

Діяльність правоохоронних органів, яка передуює судовому розгляду, відома як досудове розслідування, набуває особливого значення на етапі кримінального провадження. Отже, стадія досудового розслідування є необхідною для забезпечення якісного та ефективного здійснення правосуддя в будь-якій країні.

Досудове розслідування є етапом кримінального провадження, який починається з реєстрації інформації про злочин у Єдиному реєстрі досудових розслідувань і завершується або закриттям кримінальної справи, або направленням обвинувального акту до суду, поданням клопотання щодо застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Деякі вчені висловлюють власне розуміння цього етапу. Наприклад, науковець Ю.А. Комісарчук визначає досудове розслідування як діяльність органів досудового розслідування, спрямовану на встановлення ознак кримінального правопорушення, виявлення особи, яка його вчинила, викриття злочинного характеру цієї особи, а також на збір, дослідження, оцінку, перевірку і використання доказів, забезпечення правильного застосування закону, а також захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства і держави [164, с. 73].

Інший дослідник, Р. І. Благута, описує досудове розслідування як юридичну процедуру, яка спрямована на визначення способу вирішення кримінально-правового конфлікту через проведення процесуальних дій: слідчих (розшукових), включаючи негласні, та інших заходів у рамках кримінального

провадження, з метою створення доказової бази для ухвалення фінального рішення – закриття кримінального провадження або направлення обвинувального акту до суду, подання клопотання щодо застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, чи клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [164, с. 74].

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [25].

Норми КПК щодо початку досудового розслідування під час воєнного стану не узгоджуються зі стандартом «оперативність». Даний стандарт вимагає, щоб початкова перевірка обставин кримінального правопорушення проводилася максимально швидко, без затримок. Проте положення п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК не сприяють оперативності на початковому етапі розслідування, оскільки в умовах воєнного стану слідчий, дізнавач або прокурор зобов'язані скласти паперову постанову у разі відсутності доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань. При цьому ця постанова має бути складена невідкладно після огляду місця події [25].

Таке регулювання є кращим за правила мирного часу, оскільки дозволяє в окремих випадках відкласти винесення постанови, якщо немає технічної можливості доступу до реєстру. Однак вимога про негайне складання постанови після огляду не сприяє швидкості розслідування. Замість того, щоб виконувати інші необхідні процесуальні дії для швидкого встановлення обставин правопорушення в умовах воєнного стану, учасники розслідування змушені витрачати час на оформлення паперової постанови про початок розслідування.

Варто відразу звернути увагу на складну структуру будь-якої постанови, яка відповідно до ч. 5 ст. 110 КПК повинна включати вступну частину (місце і

час ухвалення постанови, прізвище, ім'я, по батькові та посада особи, що прийняла постанову), мотивувальну частину (обставини, що стали підставою для ухвалення постанови, мотиви її прийняття, обґрунтування та посилення на положення КПК) і резолютивну частину (зміст процесуального рішення, строки його виконання, особу, відповідальну за виконання, а також можливість і порядок оскарження постанови) [25].

Усі елементи повинна містити постанова про початок досудового розслідування. Однак, без цього формального документа дізнавач, слідчий або прокурор не можуть швидко й ефективно виконувати початкові процесуальні дії.

Неможливість проведення початкових дій (окрім огляду місця події) без винесення формальної постанови може призвести до втрати важливої слідчої інформації щодо обставин правопорушення або особи, яка його вчинила. Через певний час, навіть незначний, ці відомості можуть бути спотворені або знищені, що ускладнить отримання фактичних даних про злочин. В таких умовах ефективність досудового розслідування може бути під загрозою, оскільки втрата оперативності ставить під сумнів досягнення бажаного результату в умовах воєнного стану.

Професор Т.О. Лоскутов справедливо зазначає, що для своєчасного початку встановлення обставин правопорушення, про яке надійшла первинна інформація до компетентного органу, процесуальне законодавство не повинно містити перешкод у вигляді вимог щодо виконання формальних процедур, таких як внесення до реєстрів або складання постанов. Дані процедури можуть стати значною перешкодою для швидкого і ефективного початку кримінальних процесуальних дій після отримання інформації про злочин. Реєстрацію відомостей не слід вважати «допуском» до досудового розслідування [165, с. 341].

Позиція вченого є особливо актуальною в умовах воєнного стану, коли під час бойових дій важливо якомога швидше і максимально точно фіксувати обставини злочину, щойно з'являється можливість зробити це безпечно. У таких умовах формальні процедури, такі як складання складних паперових постанов

чи внесення даних до інформаційних систем, не повинні перешкоджати швидкому початку досудового розслідування та невідкладних процесуальних дій. Подібні формальні вимоги під час війни негативно впливають на ефективність початкових дій і знижують результативність кримінального провадження загалом.

З огляду на це, доцільно змінити п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК, використовуючи формулювання «за першої можливості» при складанні постанови про початок розслідування, або взагалі вилучити з КПК вимоги щодо будь-якого формального допуску для початку досудового розслідування в умовах воєнного стану [25].

Запропонований варіант правового регулювання початку досудового розслідування в умовах воєнного стану сприятиме забезпеченню стандарту ефективного розслідування, зокрема, його «оперативності». Фіксація рішення про початок досудового розслідування «за першої можливості» (в тому числі винесення постанови), або взагалі відсутність необхідності дотримання будь-яких формальних процедур, дозволить максимально швидко проводити невідкладні слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії. У таких умовах учасники кримінального провадження не будуть витрачати час на складні формальні процедури, а зможуть зосередитися на оперативному з'ясуванні обставин правопорушення та встановленні винної особи.

Положення КПК України щодо правової регламентації строків досудового розслідування до моменту повідомлення про підозру в умовах воєнного стану викликають певні занепокоєння щодо дотримання стандартів ефективного розслідування, зокрема, принципу «зразкової сумлінності». Даний стандарт вимагає від органів досудового розслідування проявляти належну «ретельність» та «старанність» у виконанні своїх обов'язків під час розслідування кримінальних правопорушень, що передбачає оперативне та якісне збирання і перевірку доказів. [166, с. 219].

Однак, чинні нормативні приписи, закріплені в ч. 8 ст. 615 КПК, не повною мірою забезпечують виконання цього стандарту в умовах воєнного стану.

Зокрема, ці положення дозволяють органам розслідування діяти без суворого дотримання строків досудового розслідування, що може призводити до затягування процесу і, відповідно, до втрати якості зібраної інформації та її актуальності, що особливо проблематично з точки зору забезпечення «ретельності» та «старанності» у процесі збирання і перевірки доказів [25].

Відповідно до ч. 8 ст. 615 КПК дозволяє проводити процесуальні дії у кримінальних провадженнях в яких на момент введення воєнного стану не було повідомлено про підозру практично без обмежень за часом. Строки, що передбачені для досудового розслідування в ст. 219 КПК, не враховуються від дати введення воєнного стану до його припинення або скасування [25]. Це фактично надає слідчим і прокурорам можливість не обмежувати себе в часі при проведенні досудового розслідування, що, в свою чергу, створює ризики зниження ефективності та якості розслідування.

Відсутність чітких строків і можливість безстрокового проведення досудового розслідування під час воєнного стану можуть призводити до того, що органи розслідування не будуть достатньо зацікавлені в оперативному збиранні доказів, а це порушує принципи «ретельності» та «старанності», які є основою ефективного кримінального провадження. У свою чергу, це може негативно позначитися на правах підозрюваних та потерпілих, оскільки затягування процесу розслідування зменшує можливість швидкого і справедливого вирішення справи. Безумовна та безальтернативна процесуальна норма, яка виключає зарахування строків досудового розслідування до термінів повідомлення про підозру в умовах воєнного стану, може уповільнити проведення розслідування. Внаслідок такої правової регламентації учасники кримінального процесу на досудовій стадії можуть не проявляти необхідної «ретельності» та «старанності» у встановленні обставин скоєного злочину [3, с. 220].

Досудове розслідування може тривати досить довго до моменту отримання достатніх доказів для формулювання підозри та офіційного повідомлення про неї, як під час дії правового режиму воєнного стану, так і після його завершення.

У цей поки що необмежений часовий період важко очікувати, що учасники кримінального провадження будуть активно та ретельно проводити розслідування, що негативно вплине на ефективність розслідування та справедливість притягнення винної особи до відповідальності.

З метою забезпечення «зразкової сумлінності» органів розслідування на етапі кримінального провадження до моменту повідомлення про підозру під час воєнного стану пропонуємо виключити зі змісту КПК норму, закріплену в ч. 8 ст. 615. Зміст цієї норми можна змінити так, щоб регламентувати умову «відсутності об'єктивної можливості проведення розслідування», за якої відповідний строк (дати початку та завершення відсутності об'єктивної можливості) не включався б до загального терміну досудового розслідування, визначеного статтею 219 КПК [25]. Вважається, що така правова регламентація строків розслідування до повідомлення про підозру під час воєнного стану є більш розумною в порівнянні з чинним законодавством. Вона дозволяє виділити часовий проміжок, у якому не було об'єктивної можливості для проведення розслідування, окремо від процесуального строку, в межах якого така можливість існувала. Саме в період, коли є об'єктивна можливість проведення розслідування під час воєнного стану, учасники кримінального провадження повинні діяти ретельно і старанно, тобто проявляти зразкову сумлінність.

Якщо буде повернено правову регламентацію строків розслідування до повідомлення про підозру в умовах воєнного стану, то важливо врахувати, що це не повинно супроводжуватися додатковим регулюванням, яке б дозволяло зупиняти строки розслідування до моменту повідомлення про підозру. Адже інститут зупинення строків досудового розслідування сам по собі не сприяє ефективності розслідування обставин скоєного злочину.

У зв'язку з цим важко погодитися з позицією доцента Ю.В. Шинкарьова, який вважає, що для вдосконалення кримінально-процесуальних засобів забезпечення стандарту ретельності (сумлінності) розслідування слід передбачити можливість зупинення провадження до повідомлення про підозру у

разі невстановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [167, с. 28–32].

Наявність норм, що регулюють зупинення строку досудового розслідування, а також їх необмежене застосування з боку обвинувачення, дозволяє збільшувати фактичний строк розслідування і уповільнює встановлення обставин скоєного злочину і свідчить про те, що законодавчі приписи щодо зупинення розслідування не сприяють належному забезпеченню стандарту «зразкової сумлінності» та, відповідно, ефективності досудового розслідування.

Отже, для поліпшення нормативного забезпечення стандарту ефективного розслідування «зразковою сумлінністю» необхідно внести зважені законодавчі зміни та доповнення до правового регулювання строків досудового розслідування до повідомлення про підозру в умовах воєнного стану.

3.3 Правовий статус слідчого та дізнавача в контексті правових змін

Для держав правової сім'ї континентального права характерний двоетапний процес слідства, що включає як судове слідство, так і попереднє розслідування справи. У цьому полягає характерна відмінність сім'ї континентального права від системи загального права, в рамках якої існує виключно судове слідство, а роль суду в процесі розслідування є активнішою та спрямовує дії обох сторін судового процесу. Чинне кримінально-процесуальне законодавство передбачає дві форми здійснення попереднього розслідування справи: попереднє слідство та дізнання.

Дізнання є скороченою формою досудового розслідування і застосовується стосовно низки злочинів невеликої та середньої тяжкості, невисока складність яких дозволяє здійснити попереднє розслідування без залучення слідчого в рамках спрощеної процедури дізнання.

Підставою для звернення до поняття дізнавача стало порівняння дізнання і слідства як двох форм попереднього розслідування. У зв'язку з цим у

кримінально-процесуальній науці висловлюються думки про те, що дізнання та слідство фактично рівні у своєму процесуальному становищі та питаннях самостійності, відповідно і питання прокурорського, відомчого нагляду мають бути однаковими. При цьому у дослідженнях не звертається значна увага на процесуальний та пов'язаний з ним інший нормативно-правовий статус дізнавача, який веде дізнання як повноцінне попереднє розслідування у кримінальній справі або виконання невідкладних слідчих дій за дорученнями в рамках слідства. Виходячи з того поняття про дізнавача, яке закладається законодавцем, очевидно, що цей учасник кримінального процесу зовсім не ідентичний поняттю слідчого. Насамперед, на підставі того, що в процесуальному аспекті розрізняють два види дізнавачів: уповноважений дізнавач і правомочний дізнавач.

Слово «правомочний» у тлумачному словнику має значення «що володіє законним правом, повноваженням». Правомочними слід вважати дізнавачів, які призначені на посаду у передбаченому законом порядку (відповідним наказом) та здійснюють свої повноваження щодо займаної посади. Наприклад, у структурі органів внутрішніх справ є дізнавачами підрозділів (управлінь) дізнання [168, с. 625].

Сутність дізнання полягає у максимально швидкому використанні інституту досудового розслідування для забезпечення оперативного залучення всіх необхідних організаційних і процесуальних ресурсів у межах, визначених законодавством України. Основною метою такого процесу є відновлення порушених прав і свобод людини та громадянина. Дії, що виконуються в межах дізнання, мають передусім запобіжний характер, але їхня реалізація, безперечно, належить до процесуальної сфери. З точки зору кримінології, це визначає зміст дізнання як частини досудового розслідування, що спрямована на забезпечення правопорядку та ефективне реагування на кримінальні правопорушення.

Сутність дізнання як форми організації досудового розслідування в короткі строки полягає у тому, щоб спеціально уповноважена посадова особа, якою є дізнавач, оперативно склала план розслідування. Такий план включає

розподіл завдань між усіма учасниками сторони обвинувачення, що забезпечує максимально швидке, повне та всебічне дослідження зібраних доказів. Результати цієї роботи дізнавач представляє процесуальному керівнику (прокурору) для подальшого направлення матеріалів кримінального провадження до суду.

Запровадження інституту дізнання, що виступає як форма спрощеного досудового розслідування, стало одним із найбільш раціональних кроків у реформуванні кримінального процесу. Нововведення спрямоване на посилення ефективності роботи органів досудового розслідування. Спрощення кримінальних процесуальних процедур, оптимізація структурної організації та вдосконалення форм взаємодії дозволяють суттєво пришвидшити розслідування кримінальних правопорушень, що належать до категорії кримінальних проступків. Окрім пришвидшення процедур, це також сприяє запобіганню вчиненню нових злочинів, підвищує ефективність використання людських і матеріальних ресурсів, а також покращує загальну якість роботи правоохоронних органів. Таким чином, інститут дізнання не лише розвантажує систему правосуддя, але й робить її більш доступною, швидкою та дієвою [168, с. 629].

Інститут дізнання не є нововведенням для української правової системи, у зв'язку з цим твердження, що процесуальна роль дізнавача виникла лише у 2018 р. у зв'язку зі змінами до чинного КПК України, є принаймі некоректним [169, с. 33–34; 170, с. 111–115].

Визначення статусу дізнавача в українському законодавстві було вперше чітко сформульовано в «Основах кримінально-судочинного законодавства» СРСР 1958 року. У цьому нормативно-правовому акті зазначалося, що органами дізнання є міліція, а також інші органи та установи, що мають відповідні повноваження, визначені законом. Військові органи також виконували функцією дізнавача. Згідно з цими положеннями, органам дізнання було доручено проведення необхідних оперативно-розшукових заходів для виявлення ознак злочину та осіб, що його вчинили. Також передбачалося збирання фактичних

даних, які могли бути використані як докази в кримінальній справі, після їх перевірки в межах Кримінального процесуального законодавства.

У 1960 році, у зв'язку з необхідністю розширення повноважень правоохоронних органів, перелік органів дізнання був переглянутий згідно зі ст. 101 Кримінального процесуального кодексу УРСР 1960 року [93]. Відповідно до змін, право проводити дізнання було надано не лише міліції, а й податковій міліції, митним органам і органам безпеки. Згідно зі змінами, на органи дізнання покладалася відповідальність за проведення оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину та осіб, які його вчинили. У випадку виявлення злочину, що не є тяжким, орган дізнання мав право порушити кримінальну справу та, згідно з вимогами кримінального процесуального закону, проводити необхідні слідчі дії для встановлення особи злочинця. Після цього орган дізнання, дотримуючись строків, визначених ч. 1 ст. 108 цього ж Кодексу, складав постанову про передачу справи слідчому, яку передавав прокурору для затвердження [96].

У разі, коли орган дізнання порушував справу про тяжкий злочин, він був зобов'язаний передати її слідчому через прокурора після проведення невідкладних слідчих дій, при цьому виконання цих дій мало відбуватися в межах строків, визначених ч. 2 ст. 108 Кримінального процесуального кодексу 1960 р. [96]. Однак після внесення змін до цього кодексу Законом України № 3351-XII від 30 червня 1993 року «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України з метою вдосконалення попереднього розслідування» [30], відбулася важлива зміна. Внесені зміни передбачали, що ч. 3 ст. 103 КПК України 1960 року [96] була виключена, що фактично змінювало концепцію дізнання.

Згідно з новими нормами, дізнання тепер визначалося як процесуальна діяльність, яка здійснюється лише на початковій стадії досудового розслідування органами, зазначеними в ст. 101 КПК України 1960 року [96]. Згідно з ч. 1 ст. 103 КПК України 1960 року, [96] органи дізнання були зобов'язані проводити необхідні оперативно-розшукові заходи для виявлення ознак злочину та осіб, які

його вчинили. Процес дізнання тривав протягом 10 днів, після чого кримінальне провадження передавалося до слідчого підрозділу для подальшого досудового слідства. Внесені зміни не передбачали проведення дізнання до винесення кінцевого рішення на стадії досудового розслідування. В результаті змін, процес дізнання, що проводився після 1993 року, завершувався складанням постанови про передачу справи слідчому, яка потім затверджувалася прокурором.

У Міністерстві внутрішніх справ України були видані накази, що визначали штатних дізнавачів як суб'єктів здійснення дізнання. Їхні обов'язки полягали в проведенні процесуальної діяльності, тобто в розслідуванні у формі дізнання. Згідно з КПК УРСР 1960 року після змін 1993 році, дізнання не передбачало ухвалення кінцевих рішень на стадії досудового розслідування. Однак штатні дізнавачі, перебуваючи у статусі, який дозволяв виконувати обов'язки слідчого, могли ухвалювати такі рішення, які передбачали відомчі накази. Збільшене навантаження на слідчі підрозділи змусило залучати штатних дізнавачів до повного розслідування кримінальних справ, що включало ухвалення кінцевих процесуальних рішень. Такі дізнавачі, виконуючи функції слідчого, розслідували нетяжкі злочини до 2012 року. Проте практика залучення штатних дізнавачів показала, що їхня діяльність на початковому етапі досудового розслідування, коли процесуальна діяльність була не основною, часто була неефективною, оскільки дізнання проводилося лише для перших процесуальних дій за відсутності слідчого [171, с. 343–346].

В Україні функціонує низка інституцій, спрямованих на захист прав і свобод людини та громадянина. Серед них особливу роль відіграє Національна поліція України, яка наділена повноваженнями проводити досудове розслідування кримінальних правопорушень. Згідно із законодавством, досудове розслідування поділяється на дві форми: досудове слідство та дізнання [172, с. 104].

На сьогодні підрозділи дізнання Національної поліції здійснюють розслідування понад 90% кримінальних проступків [173, с. 35]. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», серед основних завдань цієї

інституції визначено запобігання кримінальним правопорушенням, що включає превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання злочинам, виявлення причин та умов їх вчинення, а також вжиття заходів для їх усунення в межах компетенції поліції [174].

Відповідно до п. 41 ч.1 ст. 3 КПК України дізнавач – службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу Бюро економічної безпеки України, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, у випадках, установлених КПК України, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків [25]. З тексту даної норми неможливо чітко встановити перелік посадових осіб, які можуть виконувати функції дізнавача. Зокрема, законодавство не уточнює, кого саме слід вважати уповноваженою особою іншого підрозділу відповідних органів, що мають повноваження здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків у межах компетенції, визначеної КПК України [175, с. 85 – 90].

Відповідь на це питання частково можна знайти у п. 1 Розділу 5 Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України, затвердженого наказом МВС України від 20 травня 2020 року № 405 [176]. У цьому документі зазначено, що уповноваження працівника поліції іншого підрозділу на здійснення досудового розслідування кримінальних проступків оформлюється шляхом видання відповідного наказу. Такий наказ може бути виданий Головою Національної поліції України, начальниками Головних управлінь Національної поліції, керівниками відповідних територіальних підрозділів поліції або особами, які виконують їх обов'язки. Засвідчена копія цього наказу надсилається до органу прокуратури відповідного рівня для внесення адміністраторами ЄРДР інформації про реєстратора до довідника організаційної структури ЄРДР. Також це забезпечує надання уповноваженому працівнику доступу до ЄРДР для виконання покладених на нього функцій з досудового розслідування кримінальних проступків [177].

Статус дізнавача визначений у ст. 40-1 КПК України [25]. Дізнавачем є службова особа, яка працює у підрозділі дізнання органу Національної поліції, Служби безпеки України, Бюро економічної безпеки України, Державного бюро розслідувань або іншого підрозділу зазначених органів, якщо це передбачено КПК. Такі службові особи уповноважені в межах своєї компетенції здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків, що визначено п. 4-1 ст. 3 КПК України [25].

Дізнавач у своїй процесуальній діяльності є самостійним, і втручання сторонніх осіб, які не мають на це законних повноважень, суворо заборонено. Органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, службові особи та громадяни зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення дізнавача, як це передбачено ч. 4 ст. 40-1 КПК України [25].

Дізнавач, реалізуючи свої повноваження, приймає рішення на основі власного внутрішнього переконання, керуючись положеннями ст. 2 КПК України [25]. Водночас, у випадках, передбачених законом, дізнавач зобов'язаний отримати згоду прокурора чи слідчого судді. У процесі дізнання дізнавач наділений повноваженнями слідчого, але виключно в межах розслідування кримінальних проступків, як зазначено в ч. 1 ст. 40-1 КПК України [25].

У разі, якщо під час здійснення дізнання буде встановлено, що особа вчинила злочин (а не кримінальний проступок), дізнавач зобов'язаний за погодженням із прокурором передати матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування. При цьому передача матеріалів здійснюється з урахуванням підслідності, як це визначено ч. 4 ст. 218 КПК України [177, с. 13–14].

Кожен із перелічених органів дізнання (за винятком органів внутрішніх справ) має свої специфічні цілі та завдання діяльності, при цьому на відміну від органів слідства, вони не призначені для здійснення такого виду правоохоронної діяльності як попереднє розслідування злочинів та протидія злочинності

загалом. Кримінально-процесуальна діяльність здійснюється лише у фрагментарній частині їх призначення, яке також не завжди пов'язане лише з правовим характером. Тому не виключено також і те, що дізнавачі цих органів у питаннях грамотного розслідування чи виконання процесуальних дій, у т.ч. невідкладних, поступаються органам слідства.

Таким чином, роль уповноваженого дізнавача співробітник органу дізнання може брати лише у разі, якщо йому дає доручення начальник органу дізнання або його заступник. Наприклад, на практиці, дільничний уповноважений поліції, розглядаючи повідомлення про злочин та приймаючи по ньому рішення, називає себе «виконувачем обов'язків дізнавача», оскільки провадження процесуальних дій – це не основний обов'язок дільничного уповноваженого, а виконання ним доручення начальника органу дізнання.

Дізнавач є процесуальною особою, якою може бути службова особа органу, визначеного п. 4-1 ч. 1 ст. 3 КПК України [25]. Основною діяльністю дізнавача є розслідування кримінальних правопорушень, що обмежується стадією досудового розслідування у кримінальному провадженні. Процесуальний статус дізнавача визначається законом і змістом інституту досудового розслідування.

Важливо відзначити, що незалежність (самостійність) дізнавача як суб'єкта розслідування є ключовою складовою функції розслідування. Закон не розмежовує процесуальну самостійність слідчого і дізнавача, що дозволяє зробити висновок про співмірність їхньої незалежності в межах повноважень у кримінальному провадженні. Процесуальний статус дізнавача, як і слідчого, визначається нормами кримінального процесуального права та включає такі елементи, як функції, завдання, повноваження (права та обов'язки), процесуальна самостійність, гарантії законності та обґрунтованості дій, а також процесуально-правова відповідальність.

Слідчий як суб'єкт кримінального провадження належить до групи суб'єктів, які виконують функцію обвинувачення і входять до складу органів досудового розслідування. Його діяльність спрямована на проведення

кримінально-процесуальних дій з розслідування справ про кримінальні правопорушення. Важливо зазначити, що діяльність слідчого має публічно-правовий характер, оскільки він наділений державними повноваженнями, що забезпечують виконання його функцій у межах кримінального процесу [178, с. 105].

З 1 липня 2020 року, з набуттям чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII [179], в Україні було запроваджено інститут кримінальних проступків та інститут дізнання як спрощену форму досудового розслідування для таких правопорушень. Основною метою цієї реформи стало прискорення розслідування правопорушень невеликої тяжкості та зниження навантаження на органи досудового розслідування. Реформа передбачає поділ кримінальних правопорушень на проступки та злочини, з можливістю розслідування проступків у формі дізнання зі спрощеною процедурою, що включає скорочені строки та спрощений порядок судового розгляду. Частина адміністративних правопорушень була криміналізована, зокрема, посилено відповідальність за керування транспортними засобами у стані алкогольного сп'яніння. До категорії кримінальних проступків віднесено правопорушення, за які передбачене основне покарання у вигляді штрафу, що не перевищує трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або інші види покарань, не пов'язані з позбавленням волі [180, с. 292–299].

У Верховній Раді пропонували у 2021 році внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України для врегулювання питань, пов'язаних із повноваженнями щодо розслідування кримінальних проступків. Законопроект № 6481, розроблений урядом, передбачав доповнення тексту КПК терміном «дізнавач» у відповідних відмінках, що наділить його правами та обов'язками, аналогічними до слідчого чи прокурора. Проект також встановлює загальний строк для завершення досудового розслідування кримінального проступку в один місяць з моменту повідомлення про підозру, з можливістю продовження до

двох місяців [181]. Наразі дізнавач має 72 години або 20 днів на розслідування, а в разі необхідності проведення експертизи – один місяць. Серед інших змін – створення груп дізнавачів для розслідування проступків, розширення обов’язків і повноважень керівника органу дізнання, можливість проведення негласних слідчих дій за рішенням керівника органу дізнання або дізнавача, а також скасування обмежень на використання доказів, отриманих під час розслідування проступків, у провадженнях щодо злочинів (за ухвалою слідчого судді). Крім того, передбачається можливість проведення підготовчого судового засідання за ухвалою суду, якщо це необхідно [182].

Висновки до Розділу III

Отже, реформування правоохоронної системи стало вирішальним етапом у забезпеченні прозорості та ефективності роботи органів досудового розслідування. Суспільно-політична ситуація в державі в період 2014 – 2022 років зумовила низку правових реформ. Євроінтеграційні процеси зумовили реформування правоохоронної системи. Створення Національного антикорупційного бюро України як спеціалізованого органу досудового розслідування було покликано покласти край з корупцією на вищих рівнях української влади. Однак, одночасно з цим було створено Державне бюро розслідувань відповідно до вимог Конституції України та КПК України. На перших етапах діяльності обох органів виникли проблемні питання в перехресній підслідності двох органів, які до кінця не вирішені і досі. Діяльність двох органів з подібним функціоналом не зовсім відповідає українській правоохоронній традиції.

У 2015 році був реформований найбільший слідчий апарат країни, що перебував в складі органів внутрішніх справ. В зв'язку з реформою міліції та створенням поліції відбулася переатестація посадових осіб та затвердження структури центрального органу виконавчої влади.

Впровадження нових організаційних структур, таких як Національна поліція, НАБУ, ДБР, а пізніше БЕБ, сприяло вдосконаленню інституційного механізму розслідування кримінальних правопорушень. Водночас ці реформи вимагали суттєвих змін у законодавстві, що регулює їхню діяльність і підслідність та досі є до кінця не вирішеними питаннями.

Конкуренція підслідності НАБУ з прокуратурою, а згодом і з ДБР зумовила законодавця відповідно реагувати та створювати механізми чіткого законодавчого розмежування підслідності.

До моменту початку діяльності ДБР, але не пізніше п'ятирічного строку, органи прокуратури продовжували виконувати функції досудового розслідування. Така затримка у створенні та організації роботи ДБР обумовила

складний перехідний період, під час якого виникало багато питань щодо розподілу повноважень між прокуратурою та новоствореним органом. У результаті прокуратура змушена була залишатися органом досудового розслідування до фактичного початку функціонування ДБР, що стало значним викликом для забезпечення належної організації розслідування злочинів і дотримання принципів кримінального процесу.

Також в даний період держава здійснила спроби створення власних слідчих підрозділів в Державній кримінально-виконавчій службі України в рамках реформування Міністерства юстиції України. Дана законодавча новела неабияк обурила суспільство, оскільки створення слідчих підрозділів в пенітенціарній системі нагадує «гулагівське минуле». Надання службі виконання покарань відверто «поліцейської» функції слідства стало б першим прецедентом у вітчизняній історії діяльності таких органів.

Діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України як органу досудового розслідування тривала трохи більше ніж півтора року і завершилася 24 липня 2018 року після того, як Конституційний Суд України (КСУ) ухвалив рішення за поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. У цьому рішенні Суд визнав частину шосту статті 216 Кримінального процесуального кодексу України такою, що не відповідає Конституції України, що і призвело до припинення слідчих повноважень ДКВС. Конституційний Суд, обґрунтовуючи своє рішення, наголосив, що визначена в зазначеній нормі підслідність щодо кримінальних правопорушень, учинених на території чи в приміщеннях пенітенціарної служби, разом із чинним правовим регулюванням діяльності її слідчих підрозділів, не забезпечує ефективного розслідування порушень основоположних прав людини – права на життя та гідність, а це перешкоджає державі у виконанні її головного конституційного обов’язку – гарантування прав і свобод людини.

Питання реформування податкової міліції постало ще в 2013 – 2014 роках, оскільки ефективність органу, порівнюючи з початком 2000-х, упала в рази. Створення «схем» по тиску на бізнес та використання службового становища

зادля збагачення посадових осіб стало основною діяльністю податкової міліції в даний період. Спроби реформувати орган в 2014 – 2016 роках не були успішними. Активний процес над реформою почався в 2019 році і вже в січні 2021 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Бюро економічної безпеки України», яким, в тому числі, була ліквідована податкова міліція.

У межах наданих повноважень Бюро здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування економічних злочинів, передбачених законодавством. До його компетенції було віднесено функції з розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень, які раніше належали до підслідності Служби безпеки України та окремих підрозділів Національної поліції. Перевагою є зосередження всіх повноважень щодо розслідування економічних правопорушень в одному органі. Однак, досвід попередніх структур, зокрема НАБУ, показує, що часто порушуються правила підслідності під час досудового розслідування.

Реформа органів прокуратури в 2014 році заклала основу для поділу посад в органах прокуратури на адміністративні посади та посади прокурорів. Такий підхід дозволив більш чітко визначити функціональні обов'язки кожної категорії посадових осіб і уникнути дублювання функцій. Ще однією ключовою реформою, передбаченою законом, стала ліквідація функції загального нагляду, що була остаточно реалізована у 2015 році. Рішення мало на меті усунути конфлікт інтересів у діяльності прокуратури та обмежити її втручання у діяльність інших органів. Реформування прокуратури передбачало поступове виведення функцій досудового розслідування з компетенції прокурорів. Реформа була реалізована у 2019 році, коли досудове розслідування кримінальних правопорушень остаточно перейшло до компетенції інших органів, зокрема, Державного бюро розслідувань і Національного антикорупційного бюро України.

Конституційна реформа 2016 року, в частині правосуддя, закріпила три функції прокуратури (підтримання публічного обвинувачення в суді, організація

й процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, а також представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом) на рівні Основного Закону.

Процесуальний статус слідчих і дізнавачів був значно трансформований із метою узгодження з новими принципами кримінального провадження. Визначення їхніх функцій, повноважень та процедурних обов'язків стало більш чітким, що зменшило дублювання функцій і підвищило ефективність розслідувань. Особливу увагу привертає правове регулювання діяльності органів досудового розслідування в умовах воєнного стану. Законодавчі ініціативи, спрямовані на адаптацію роботи цих органів до умов збройної агресії, дозволили створити юридичну базу для забезпечення швидкості та обґрунтованості розслідувань. Проте, незважаючи на значний прогрес, чинне законодавство все ще потребує вдосконалення, зокрема у питаннях регламентації строків і процедури розслідувань в умовах бойових дій. Серед основних викликів залишаються забезпечення кадрового потенціалу, фінансування новостворених органів, а також їх інтеграція у систему кримінальної юстиції з урахуванням міжнародних стандартів. Особливе значення мають питання координації між різними органами, які здійснюють досудове розслідування, а також між правоохоронними структурами та органами прокуратури.

Російська збройна агресія проти України зумовила законодавця швидко реагувати на наявні виклики. В КПК України були внесені зміни щодо здійснення особливого режиму досудового розслідування в зоні проведення антитерористичної операції, а згодом в умовах воєнного стану. Режим воєнного стану, введений через агресію Росії проти України, значно ускладнює здійснення кримінально-процесуальної діяльності, зокрема, процес притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за вчинені правопорушення. В умовах активних бойових дій виконання слідчих та судових функцій стає небезпечним для життя і здоров'я усіх учасників кримінального провадження, включаючи слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів, свідків і призводить до неможливості

реалізації процесуальних дій у звичайному порядку, характерному для мирного часу.

Таким чином, реформування органів досудового розслідування залишається ключовим напрямом удосконалення правоохоронної системи України. Подальші кроки в цьому напрямі мають бути спрямовані на поглиблення інтеграції міжнародних стандартів, підвищення ефективності функціонування цих органів, а також посилення довіри громадськості до їхньої роботи.

Також доцільно приділити увагу подальшому дослідженню діяльності слідчих підрозділів в умовах бойових дій, оскільки Україна перебуває у стані повномасштабної збройної агресії, розв'язаної Російською Федерацією. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває удосконалення механізмів розслідування та документування злочинів, учинених в умовах воєнного стану.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано реалізацію нового наукового завдання, суть якого полягає в усебічному дослідженні органів досудового розслідування в Україні (1990-ті роки – 2022 рік): історико-правові засади становлення та розвитку.

За результатами проведеного дослідження процесу становлення та еволюції органів досудового розслідування в Україні можна визначити наступні висновки:

1. На основі аналізу історіографічної бази можна констатувати факт відсутності комплексного дослідження, яке б охоплювало всі етапи та аспекти становлення органів досудового розслідування у незалежній Україні. Саме тому, запропонована у роботі структура етапів розвитку системи органів досудового розслідування є одним із важливих аспектів нового бачення процесів становлення правоохоронної системи після проголошення незалежності України.

Сформована автором власна методика дослідження дала можливість застосувати у дослідженні такі наукові методи як: історичний аналіз, метод історіографічного аналізу та критики, порівняльно-правовий метод, методи логічного та системного аналізу та ін., які дали змогу оцінити проблеми й перспективи реформування системи кримінальної юстиції в Україні.

2. Однією з основних проблем становлення системи органів досудового розслідування в Україні було те, що успадкування централізованої моделі правоохоронних органів формувало цілу низку ризиків як організаційного, так і правового характеру. У перші роки незалежності основною тенденцією стало збереження радянських підходів до організації досудового розслідування, які ґрунтувались на сильному адміністративному контролі та вертикалі влади. Однак поступово здійснювалися спроби модернізації, включаючи реформування органів внутрішніх справ, державної безпеки, а також створення податкової міліції та зміну функцій прокуратури. Дослідження даних процесів методами історико-правового аналізу дає змогу визначити вплив попередніх етапів на

розвиток органів досудового розслідування в Україні, виявити проблеми і протиріччя, які виникали в процесі адаптації до нових умов. Аналіз трансформації радянських правових норм до сучасного Кримінального процесуального законодавства України демонструє нагальну потребу застосування міжнародних стандартів, зокрема у сфері забезпечення прав людини та верховенства права.

3. У період із 1996 по 2015 роки органи досудового розслідування в Україні зазнали суттєвих трансформацій, обумовлених впливом законодавчих змін. Конституція України 1996 року закріпила принцип верховенства права, що мало стати основою для реформування системи кримінальної юстиції. Проте збереження слідчих функцій прокуратури призводило до конфлікту інтересів, оскільки прокуратура поєднувала функції процесуального керівництва, нагляду та безпосереднього проведення розслідувань.

Суттєві зміни були пов'язані із запровадженням Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, який став важливим етапом у реформуванні системи досудового розслідування. Кодекс запровадив змагальність сторін і закріпив права підозрюваних, потерпілих і інших учасників процесу. Також було передбачено поступове позбавлення прокуратури слідчих функцій і створення незалежних органів досудового розслідування. Незважаючи на це, повне виведення прокуратури з процесу досудового слідства не було реалізовано до кінця, що свідчило про збереження певних елементів радянської моделі правоохоронної системи.

4. Важливою складовою у розумінні сутності процесів розвитку як правоохоронної системи України в цілому, так і органів досудового розслідування зокрема, є аналіз реформ, які розпочалися після 2014 року, і стали відповіддю на суспільний запит щодо демократизації та підвищення ефективності органів досудового розслідування.

Ключовою метою реформ було усунення дублювання повноважень між різними органами, зокрема між поліцією (до 2015 органи внутрішніх справ), СБУ та іншими структурами. Підслідність було розподілено між органами досудового

розслідування, що дозволило підвищити ефективність розслідування і запобігти паралельним розслідуванням одного й того ж факту різними установами. Значним кроком стало реформування прокуратури, яка втратила функції досудового розслідування, що відповідало європейським стандартам і сприяло деполітизації системи кримінальної юстиції. Проте, разом з цим, варто звернути увагу і на той факт, що реформи стикалися з викликами, зокрема з кадровими проблемами, недофінансуванням і політичним впливом на новостворені органи.

5. Реформування системи правоохоронних органів України викликало зміни у статусі слідчого та дізнавача, які є основними суб'єктами досудового розслідування. Інститут дізнання, хоч і не є новим для української правової системи, отримав нове визначення у Кримінальному процесуальному кодексі України після його змін у 2018 році. Процесуальна роль дізнавача визначається чітким нормативно-правовим регулюванням, що передбачає розслідування кримінальних проступків у межах спрощеної процедури дізнання. Дізнавачі уповноважені здійснювати оперативні дії для збору доказів, проводити невідкладні процесуальні заходи та приймати рішення щодо завершення досудового розслідування. Процесуальна незалежність дізнавача є ключовим елементом його діяльності, що гарантується заборонаю стороннього втручання у виконання його повноважень. При цьому законодавство передбачає співмірність функцій та прав дізнавачів і слідчих у межах кримінального провадження, хоча вони виконують свої завдання за різними формами розслідування. Слідчі, у свою чергу, залишаються центральними суб'єктами досудового розслідування, наділеними розширеними процесуальними повноваженнями. Вони здійснюють розслідування більш складних кримінальних правопорушень, що потребують детального збору доказів та організації співпраці з іншими учасниками процесу. Їхня діяльність також регулюється нормами Кримінального процесуального кодексу, що забезпечує гарантії законності та захисту прав людини.

6. Після початку російської агресії правове регулювання діяльності органів досудового розслідування зазнало суттєвих змін, які були зумовлені

необхідністю забезпечення ефективності розслідувань у зоні конфлікту, а також адаптацією до нових умов безпеки. У районах активних бойових дій робота органів досудового розслідування фактично призупинялася, а відновлення їхньої діяльності стало можливим лише після стабілізації ситуації та звільнення окупованих територій. Нормативно-правові акти надали прокурорам право виконувати функції слідчого судді у виняткових випадках, зокрема дозволяти тимчасовий доступ до документів, проведення обшуків та негласних слідчих дій. Однак, практична реалізація положень була ускладнена евакуацією судів та прокуратури з районів активних бойових дій. Особливі правила підслідності та підсудності були запроваджені для злочинів, скоєних на тимчасово окупованих територіях.

Отже, можна дійти висновку, що реформи сприяли підвищенню ефективності органів досудового розслідування через чітке розмежування повноважень між слідчими та дізнавачами. Водночас умови війни висунули нові виклики для забезпечення правопорядку, що вимагає гнучких підходів до правового регулювання їхньої діяльності.

Також, систематизуючи результати дослідження та враховуючи комплексну історико-правову оцінку діяльності органів досудового розслідування в Україні протягом 1990 – 2022 років можна сформулювати наступні пропозиції:

1. На законодавчому рівні розглянути можливість інституційної консолідації Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України та органів досудового розслідування Служби безпеки України з метою утворення об'єднаного правоохоронного органу з функцією досудового розслідування — Державного слідчого бюро України (ДСБ України).

Така інтеграція має на меті підвищення ефективності здійснення досудового розслідування шляхом концентрації повноважень і усунення дублювання функцій. Передбачити пряме підпорядкування ДСБ України

Кабінету Міністрів України з обмеженнями, що забезпечать невторчання КМУ в слідчу діяльність.

Також необхідно забезпечити створення територіальних управлінь даного органу в кожному регіоні держави. У структурі ДСБ України, окрім низки департаментів, управлінь, відділів, пропонується сформувати три відокремлені підрозділи (на правах самостійних департаментів у центральному апараті та самостійних відділів у регіонах), відповідальні за розслідування корупційних злочинів; розслідування злочинів у сфері державної безпеки; розслідування економічних злочинів.

Необхідно окремо передбачити створення підрозділу внутрішньої безпеки, керівника якого призначатиме та звільнятиме з посади Директор ДСБ України за погодженням профільного Комітету Верховної Ради України. Закон повинен передбачати заборону на втручання Президента України, Кабінету Міністрів України та інших органів у діяльність внутрішньої безпеки, крім форм парламентського контролю.

Водночас необхідно гарантувати належний режим секретності у відповідних підрозділах для забезпечення ефективного проведення процесуальних дій.

Запропонований формат організації досудового слідства дозволить оптимізувати роботу структури, позбавивши її зайвих номенклатурних посад.

У підрозділах Національної поліції доцільно зберегти функцію досудового розслідування, однак без поширення на органи досудового розслідування вимог Закону України «Про Національну поліцію». Порядок проходження служби в органах досудового слідства має регулюватися окремим Законом України «Про органи досудового розслідування» (Законом України «Про детективів»).

Крім того, необхідно усунути будь-які відомчі обмеження та тиск на посадових осіб, забезпечивши їхню незалежність у процесі організації та проведення розслідувань.

В основі такої пропозиції – положення Конституції України, де ст. 116 зазначено, що на Кабінет Міністрів покладено здійснення внутрішньої та

зовнішньої політики, виконання законів України, вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Саме Кабінет Міністрів зобов'язаний здійснювати заходи щодо забезпечення порядку та боротьби зі злочинністю в країні. Логічна, і головне, реальна для його діяльності та функція координації роботи всіх правоохоронних органів, здійснення міжнародних зв'язків у частині правової допомоги у кримінальних справах. Кабінету Міністрів під силу вирішення питань матеріально-технічного забезпечення та створення нормальних умов роботи слідчих, від яких залежить і зростання їх професійної майстерності, і якість розслідування, і стан боротьби зі злочинністю. ДСБ України, крім слідчих апаратів, об'єднає в собі підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність (для забезпечення розкриття злочинів, встановлення та розшуку осіб, які їх вчинили). Слідча діяльність повинна бути видом державної діяльності нарівні з прокурорською та судовою.

2. Розглянути питання щодо внесення змін до ст. 38 – 41 КПК України та інші нормативно-правові акти в частині здійснення об'єднання повноважень слідчих та оперативних працівників ДСБ України та Національній поліції, водночас визначити перелік штатних посад оперативних працівників, що здійснюють оперативно-технічні заходи та оперативне документування, які повинні діяти виключно на підставі доручень детективів.

Також, кваліфікаційні вимоги на посаду детектива повинні обов'язково містити вимогу про ступінь вищої освіти не нижче магістра за правничою (юридичною) спеціальністю. Для детективів поліції встановити вимогу про ступінь вищої освіти не нижче бакалавра за правничою (юридичною) спеціальністю.

3. Розглянути питання щодо прийняття Закону України «Про органи досудового розслідування» (Закон України «Про детективів») в якому повинно бути чітко визначені повноваження слідчих (детективів) та керівників підрозділів досудового розслідування, права та обов'язки, порядок проходження служби та порядок захисту слідчих (детективів), як під час служби, так і після припинення такої діяльності. Закріпити достатнє матеріальне забезпечення,

соціальні пільги, що покращить ефективність роботи. Оскільки достатнє забезпечення слідчих (детективів) дозволить їм максимально сконцентруватися на вирішенні поставлених завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Столітній А.В. Місце досудового розслідування у системі стадій кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 36. С. 151-154
2. Теремецький В.І. Досудове розслідування: зарубіжний досвід та практика застосування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*, 2019. № 69. С. 20-29
3. Вакулік О.А. Особливості кримінальної процесуальної регламентації вирішення питання про початок кримінального судочинства в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз. *Вісник пенітенціарної асоціації України*, 2017. № 1. С. 132-139
4. Михайлюк А.М., Шумило М.Є. Функціональна структура досудового розслідування у КПК Франції та України (порівняльно-правове дослідження). *Вісник кримінального судочинства*, 2018. № 1. С. 170-180
5. Шумило М.Є., Кубрак П.М. Німецька модель досудового розслідування та використання її елементів в оптимізації підготовчого провадження у кримінальному процесі України. *Нове українське право*, 2022. №3. С. 195-205
6. Найда В.О., Мартовицька О.В. Процесуальний статус органів досудового розслідування в Німеччині. Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 листоп. 2019 р.). Харків, 2019. С. 241-242
7. Журавель В. Проблеми періодизації досудового розслідування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2 (77). С. 136-144
8. Малюга В. Історико-правовий аналіз взаємодії органів досудового слідства і співробітників оперативних підрозділів у розслідуванні злочинів. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2015. Вип. 61. С. 163–170

9. Скулиш Є. Д. Актуальні проблеми початку досудового розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, 2017. № 1. С. 215-223
10. Іскендеров Е.Ф. Становлення та розвиток діяльності органів досудового розслідування за статутом кримінального судочинства 1864 р. та їх місце у кримінальному процесуальному доказуванні. *Вісник кримінального судочинства*, 2015. № 4. С. 39-45
11. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Становлення дізнання як виду процесуальної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. Вип. 70, 2022. С. 424-429
12. Чайковський А. С. Дізнання та досудове слідство: історія і сучасність / Чайковський А. С., Губар С. В., Довбня В. А. ; МВС України ; Нац. акад. внутр. справ України. К. : [б. в.], 2004. – 204 с.
13. Костицький М.В. Українська політико-правова доктрина як основа реформування судових і правоохоронних органів/М. В. Костицький // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. № 1. К. : Укр. акад. внутр. справ, 1996. 21-28 с.
14. Бойко І.Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (ІХ - ХХ ст.). Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2014 .904с.
15. Черней В.В. Перспективи подальшого реформування органів досудового розслідування в системі національної поліції України / В. В. Черней // *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 5-18. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2016_3_3
16. Тацій В.Я., Рогожин А.Й., Гончаренко В.Д. Історія держави і права України: Підручник. У 2-х т.Том 2. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре» 2003. с. 487
17. Історія держави та права України (схеми та таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.

18. Солдатенко О. А. Досудове слідство в Україні: становлення та перспективи розвитку : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / Солдатенко Олена Анатоліївна. К., 2006. 239 с.
19. Загальні положення досудового розслідування [Text] : автореферат дис. . канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Павловський ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. - 20 с.
20. Шевчишен А. В. Досудове провадження за кримінально-процесуальним законодавством України та зарубіжних країн (порівняльний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» / А. В. Шевчишен. К., 2011. 19 с.
21. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : [монографія] / Татаров О. Ю. Донецьк : Промінь, 2012. 640 с.
22. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*, 2019. № 17. ст.71. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення: 01.08.2024)
23. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 8. С. 103-105
24. Берназ П.В. Становлення та розвиток суб'єктів здійснення досудового слідства. *Південноукраїнський правничий часопис*, 2015. № 3. С. 154-159
25. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*, 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 02.09.2024)

26. Калатур М. Розвиток слідчих підрозділів правоохоронних органів на території України за часів існування СРСР. *Підприємство, господарство і право*, 2020. № 11. С. 208-212
27. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса : Видав. дім «Гельветика», 2018. 448 с.
28. Барабаш Т. М. Проблемні питання етапності досудового розслідування в кримінальному провадженні України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 5. С. 115-119
29. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Фонд № 1. Опис № 35, справа № 219. Документи та доопрацювання проекту Конституції України (пропозиції народних депутатів України). 95 с.
30. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Фонд № 1-Р , опис № 16, справа № 5467-А. Додаткові матеріали до тексту Конституції. 14 с.
31. Бюлотень № 107_1 Засідання ВРУ № 107, частина 1, Бюлотень № 107_5 Засідання ВРУ № 107, частина 5 *Відомості Верховної Ради України (ВВР)* від 28.06.1996 року URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/3891.html> (дата звернення: 03.05.2025)
32. Справа «Нечай проти України» (Заява № 15360/10) / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g36#Text (дата звернення: 13.12.2024).
33. Справа «Бандура проти України» (Заява № 659/10) / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g15#Text (дата звернення: 13.12.2024).
34. Справа "Дудник проти України" (Заява N 17985/04) / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_510#Text (дата звернення: 13.12.2024).

35. Справа «Ритіков проти України» (Заява № 52855/19) / ВР України.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_k39#Text (дата звернення: 13.12.2024).
36. Справа «Луценко проти України» (Заява № 6492/11) / ВР України.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_852#Text (дата звернення: 13.12.2024).
37. Справа "Нечипорук і Йонкало проти України" (Заява N 42310/04) / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text (дата звернення: 13.12.2024).
38. Справа "Слоєв проти України" (Заява N 17283/02) / ВР України.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_433#Text (дата звернення: 13.12.2024).
39. Справа "Харченко проти України" (Заява N 40107/02) / ВР України.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_662#Text (дата звернення: 13.12.2024).
40. Справа «Євдокімов проти України» (Заява № 24635/14) / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g83#Text (дата звернення: 13.12.2024).
41. Справа «Басенко проти України» (Заява № 24213/08) / ВР України.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b26#Text (дата звернення: 13.12.2024).
42. Справа «Суслов та Батікян проти України» (Заява № 56540/14 і № 57252/14) / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i26#Text (дата звернення: 13.12.2024).
43. Справа «Денисюк та інші проти України» (Заява № 24535/17 та 3 інші заяви) / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_k75#Text (дата звернення: 13.12.2024).
44. Справа «Белей проти України» (Заява № 34199/09) / ВР України.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e32#Text (дата звернення: 13.12.2024).

45. Справа «Фельдман проти України» (Заява № 76556/01 та 38779/04) / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_613#Text (дата звернення: 13.12.2024).
46. Справа «Корнієць та інші проти України» (Заява № 2599/16 та 2 інші заяви) URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-224946%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-224946%22]}) (дата звернення: 13.12.2024).
47. Справа «Меріт проти України» (Заява № 66561/01) / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110#Text (дата звернення: 13.12.2024).
48. Справа «Орловський проти України» (Заява № 12222/09) / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a92#Text (дата звернення: 13.12.2024).
49. Справа «Огороднік проти України» (Заява № 29644/10) / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a68#Text (дата звернення: 13.12.2024).
50. Справа «Малик проти України» (Заява № 37198/10) / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a61#Text (дата звернення: 13.12.2024).
51. Справа «Лазаренко та інші проти України» (Заява № 70329/12 та 5 інших заяв) / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c40#Text (дата звернення: 13.12.2024).
52. Справа «Орлик проти України» (Заява № 27454/11) / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b11#Text (дата звернення: 13.12.2024).
53. Долгорученко К. О. Історико-правовий підхід у методології дослідження діяльності спецвідділу «Вінета» Міністерства про світи і пропаганди Райху на окупованих українських територіях. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 161–166

54. Копча В.В. Методологія дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 54–58
55. Мельник Н. В. Наукова сутність поняття «методологія». *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції* : матер. доп., вист. і повідомл. учасн. V-го Всеукр. кругл. столу (м. Львів, 10 грудня 2020 року). Львів : Бона, 2020. С. 78–80
56. Шевчук Р. М. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності. *Філософські та методологічні проблеми права*, 2016. Вип.1(11). С. 31–45
57. Пекарчук В.М. Історико-правові дослідження: особливості методології. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 42-44
58. Кучук А.М., Пекарчук В.М. Методологія правових явищ в умовах сучасного правового дискурсу. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2022. Вип. 1 (42). С. 9–12
59. Кудін С. В. Порівняльна історія права: вітчизняна традиція концептуалізації // О.В. Монографія. Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”, 2019. 544 с.
60. Кривчик Г. Г. Основні загальнонаукові методи дослідження в історичних науках. *Науково-історичний альманах*, 2017. № 12. С. 55–61
61. Андрусак І. До питання про роль логічного методу пізнання в науково-правових дослідженнях. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки”. 2022. № 1 (33). С. 22-27
62. Балац Р.М. Подання слідчого як засіб реалізації запобігання кримінальним правопорушенням під час досудового розслідування. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики*, 2018. С. 23 – 24. Електронне видання. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_11_2018/pdf/7.pdf
(дата звернення: 20.09.2024)
63. Про внесення до деяких законодавчих актів України змін і доповнень щодо удосконалення попереднього розслідування: Закон України від

30.06.1993 р. № 3351-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*, 1993. № 34. ст. 355. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3351-12#Text> (дата звернення: 20.09.2024)

64. Баулін О.В. Провадження дізнання в Україні : навч. посібник / Джига М.В., Баулін О.В., Лук'я нець С.І., Стахівський С.М. Київ : Тип. МВС України, 1999. 156 с.

65. Бандурка С.О. Процесуальні повноваження органу дізнання. *Форум права*. 2011. № 1. С. 50–53

66. Мельник А. В. Розвиток інституту дізнання в Україні. *Держава та регіони*. Серія: Право, 2021 р. № 1 (71). С. 32-36

67. Бровко Н. І, Сімакова С. І. Інститут кримінальних проступків як механізм спрощеного порядку досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 298-301

68. Декларація про державний суверенітет України: Декларація від 16.07.1990 р. № 55-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. ст. 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 27.10.2024)

69. Постанова Верховної Ради Української РСР від 16 липня 1990 року № 56-XII Про День проголошення незалежності України (*Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*, 1990, № 31, ст. 430) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-12#Text> (дата звернення: 23.02.2025)

70. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради Української РСР 24.08.1991 р. № 1427-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. ст. 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 27.10.2024)

71. Кримінальний процесуальний кодекс України (від статті 94 до статті 236-8): Закон України від 28.12.1960 р. / Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки. (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-05#Text> (дата звернення: 25.10.2024)

72. Глобенко Г.І. Досудове розслідування: ретроспективний погляд та шляхи подальшого реформування. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 4 (80). С. 50-58
73. Михайленко О.Р. Прокуратура України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 336 с.
74. Литвак О.М., Шумський П.В. Становлення та розвиток прокуратури України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3. С. 10–15.
75. Закон України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року N 565-XII (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 4, ст. 20) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-12#Text> (дата звернення: 23.02.2025)
76. Постанова КМУ УРСР Про затвердження Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ від 29 липня 1991 р. № 114, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-91-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.05.2025).
77. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради Української РСР 24.08.1991 р. № 1427-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. ст. 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 27.10.2024)
78. Про політичну обстановку на Україні і негайні дії Верховної Ради України по створенню умов неповторення надалі військового перевороту: Постанова Верховної Ради Української РСР 24.08.1991 р. № 1428-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1991, № 38, ст. 503. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1428-12#Text> (дата звернення: 27.10.2024)
79. Про департизацію державних органів, установ та організацій: Постанова Верховної Ради Української РСР 24.08.1991 р. № 1429-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1991, № 38, ст. 504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1429-12#Text> (дата звернення: 27.10.2024)
80. Про військові формування на Україні: Постанова Верховної Ради Української РСР 24.08.1991 р. № 1431-XII. *Відомості Верховної Ради України*

(BBP), 1991, № 38, ст. 506. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1431-12>(дата звернення: 27.10.2024)

81. Окіпнюк В.Т. Комітет державної безпеки УРСР. Енциклопедія Сучасної України / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. Електронне видання. URL: <https://esu.com.ua/article-4592>

82. Про створення Служби національної безпеки України: Постанова ВРУ від 20.09.1991 р. № 1581-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1991, № 49. ст. 689. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1581-12#Text> (дата звернення: 30.10.2024)

83. Галаган В. І., Яковенко М. О. Становлення і розвиток дізнання як форми досудового розслідування в Україні (XVIII–XIX століття). *Наукові записки НаУКМА*. Юридичні науки. 2020. Том 6. С. 28-37

84. Бондаренко О.С., Литвиненко Т.О. Історичний розвиток правоохоронних органів: досвід США, Великобританії та України. *«Молодий вчений»*. № 10 (62). 2018. С. 216-222

85. Яцик Т.П., Тесляр М.В. Генезис становлення та розвитку правоохоронних органів, що здійснюють досудове розслідування злочинів у сфері оподаткування. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. Вип. 4–5 (8–9). 2017. С. 208-214

86. Калатур М.В.Історико-правовий аналіз становлення та розвитку слідчих підрозділів правоохоронних органів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, Вип. 43. Т. 3. 2017. С. 23-28

87. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 2-3. ст.12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 10.11.2024)

88. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію судово-правової реформи в Україні»,*Відомості Верховної Ради України (BBP)*, 1992, № 30, ст. 426, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12#Text>(дата звернення: 03.05.2025).

89. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 82. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення: 01.11.2024)

90. Стрельбицька Л., Столбовий В. Поточний стан та перспективи функціонування органів досудового розслідування в системі служби безпеки України. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Юридичні науки. Вип. 1 (59), 2020. С. 32-39

91. Контроль над внутрішніми службами безпеки в країнах – членах Ради Європи: Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи № 1402 від 1999 р.: Парламентська асамблея Ради Європи. URL: <http://assembly.coe.int/nw/Home-FR.asp> (дата звернення: 01.11.2024)

92. Гладько В. Служба безпеки України: теоретико-правовий аналіз. Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді: III Міжнародна студентська наукова конференція (Тернопіль, 15 травня 2019 р.). 2019. С. 57-62

93. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 26.10.2024)

94. Висновок № 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_590#Text (дата звернення: 12.11.2024)

95. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України № 1401-VIII від 02.06.2016 / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 28. ст.532. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>(дата звернення: 14.11.2024)

96. Кримінальний процесуальний кодекс України (від статті 1 до статті 93-1): Закон України від 28.12.1960 р. / Верховна Рада Української Радянської

Соціалістичної Республіки. (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 14.11.2024)

97. Про Національне бюро розслідувань : Указ Президента України від 24 квіт. 1997 р. № 371/97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/371/97#Text> (дата звернення: 14.11.2024)

98. Рішення Конституційного суду України від 6 лип. 1998 р. № 10-рп/98 у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України від 24 квіт. 1997 р. № 371 «Про національне бюро розслідувань України» (справа № 03/2444-97 від 6 лип. 1998 р.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-98/ed19980723> (дата звернення: 15.11.2024)

99. Про внесення змін до Указу Президента України від 24 квітня 1997 року № 371 : Указ Президента України від 23 лип. 1998 р. № 815/98. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/815/98> (дата звернення: 15.11.2024)

100. Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 15 груд. 1999 р. № 1573/99. URL: <http://www.customs.com.ua/php/document.php?ISN=5399> (дата звернення: 15.11.2024)

101. Глобенко Г.І. Тенденції розвитку органів досудового розслідування України. Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Чернеї, С. С. Чернявський, Л. Д. Удалова та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 82-83

102. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та деяких інших законодавчих актів України у зв'язку з утворенням податкової міліції: Закон України від 05.02.1998 р. № 85/98-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 26. ст. 149. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/98-вр#Text> (дата звернення: 17.11.2024)

103. Про внесення змін і доповнень до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності державної податкової служби: Постанова КМУ від 30 січня 1999 р. № 116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-99-п#Text> (дата звернення: 21.11.2024)

104. Про проходження служби особами начальницького складу податкової міліції та обчислення їм вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги: Постанова КМУ від 30 жовтня 1998 р. № 1716. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1716-98-п#Text> (дата звернення: 21.11.2024)

105. Про внесення змін до Закону «Про державну податкову службу в Україні»: Закон України від 5 лютого 1998 р. № 83. Офіційний вісник України. 1998. № 6. Ст. 210. (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/96-вр#Text> (дата звернення: 21.11.2024)

106. Про внесення змін до Конституції України : Закон України № 2222-IV від 08.12.2004 / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 2. ст. 44. (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2222-15> (дата звернення: 27.11.2024)

107. Рішення Конституційного суду України № 15-рп/2008 від 10.09.2008. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/535> (дата звернення: 27.11.2024)

108. Грошевий Ю.М. Оновлення Кримінального процесуального законодавства – складова частина реалізації концепції реформування кримінальної юстиції України. *Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності : тези доповідей та повідомлень наук.-практ. конф.*, 3 квітня 2009 р. // Видання присвячене пам'яті проф. А. Я. Дубинського. Київ : Атіка, 2009. С. 107.

109. Капліна О. В. Проблеми реформування судових і правоохоронних органів України та створення належного механізму їх функціонування. Реформування судових і правоохоронних органів України: проблеми та перспективи : матеріали наук.-практ. конф., 14 трав. 2010 р. Харків. С. 176–180.

110. Костицький М.В. Про трансформацію попереднього розслідування в парадигмі триваючої судової реформи в Україні. Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності. *Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності* : тези доп. та повідомл. наук.-практ. конф. (м. Київ, 3 квітня 2009 р.) : [видання присвячене пам'яті професора А.Я. Дубинського]. Київ, 2009. С.183–186

111. Досудове розслідування: навч. посібник / Р.І. Благута, А.-М.Ю. Ангеленюк, Ю.В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Ю.А. Комісарчук та А.Я. Хитри. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 600 с.

112. Кримінальний процес: підруч. / О.П. Бойко, А.Г. Гаркуша, А.В. Захарко, В.В. Литвинов, В.В. Рогальська, М.М. Сербін, О.А. Солдатенко, В.М. Федченко, Н.П.Черняк / кер. авт. кол. д-р юрид. наук, доц. О.Ф. Кобзар. У 2-х ч. Ч. 1. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 337 с.

113. Погорецький М.А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*, 2015. № 1. С. 93-103

114. Карабут Л.В., Щодо визначення принципу публічності у кримінальному процесі. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць / ред. кол. Ю В Баулін та ін. Вип. 13 (харків, Кроссроуд, 2007). С. 178–189

115. Мирошніченко Т.М. Окремі питання реалізації засади публічності у процесі кримінального процесуального доказування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 2. 2018. С. 286-291

116. Кицан Ю. І. Підслідність кримінальних справ: перспективи вдосконалення нормативно-правового регулювання. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 88-93

117. Погорецький М. А., Гринюк В. О. Визначення прокурором підслідності кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 60–68

118. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 774 с

119. Стратегія розвитку прокуратури на 2021-2023 роки. *Вебсайт Офіс Генерального прокурора*. 2021. Електронне видання. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/startegiya-rozvitku-prokuraturi-na-2021-2023-roki> (дата звернення: 14.12.2024)

120. Крапивін Є. Реформа прокуратури в Україні: підбиваємо підсумки зробленого та відповідаємо на запитання, куди рухатись далі. *Всеукраїнське професійне юридичне видання*. 2023. Електронне видання. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/reforma-prokuraturi-v-ukrayini-pidbivaemo-pidsumki-zroblenogo-ta-vidpovidaemo-na-zapitannya-kudi-ruh.html> (дата звернення: 14.12.2024)

121. Про державну податкову службу в Україні: Закон України від 04.12.1990 р. № 509-XII / Верховна Рада УРСР. (втратив чинність) . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-12#Text> (дата звернення: 10.11.2024)

122. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 6. ст. 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 13.12.2024)

123. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури: Закон України від 19.09.2019 р. № 113-IX / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 42. ст. 238. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-20#Text> (дата звернення: 14.12.2024)

124. Сирота Д., Слободяник Т. Функція досудового розслідування прокуратури. *Підприємство, господарство і право*. № 9. 2020. С. 234-239

125. Прокуратура припиняє функцію досудового розслідування. *Вебсайт ligazon*. 2019. Електронне видання. URL:

https://jurliga.ligazakon.net/news/191124_prokuratura-pripinya-funktsyu-dosudovogo-rozsliduvannya (дата звернення: 14.12.2024)

126. Про Державне бюро розслідувань : проект Закону України від 12 лютого 2015 р. № 2114. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54012 (дата звернення: 27.11.2024)

127. Ортинський В.Л. Кримінальний процес України : навч. посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. 444 с.

128. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 4. ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 27.11.2024)

129. ВССУ надав роз'яснення з питання підслідності справ Державного бюро розслідувань України : Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. URL: http://sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/vssu_nadav_roz%E2%80%99jasnennja_cshodo_pitannja_pidslidnos-ti_sprav_derzhavnogo_bjuro_rozsliduvan_ukrajini.html (дата звернення: 13.12.2024)

130. Сисоєнко Г.І., Самодін А.В. Нові органи досудового розслідування в Україні. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. № 5 (26). С. 117-126

131. Державне бюро розслідувань (ДБР). Історія створення, основні завдання та компетенція, особливості діяльності під час воєнного стану, нормативно-правова основа діяльності / укл.: Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков С. В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 352 с.

132. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: Наказ МВС України від 08.02.2019 р. № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text> (дата звернення: 13.12.2024)

133. Зозуля Є. В. Становлення антикорупційної системи України (організаційно-правові заходи). *Правовий часопис Донбасу*. 2023. №2 (83). С. 75-82.

134. Про Національне антикорупційне бюро: Закону України від 14.10.2014 р. № 1698-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 47. ст. 2051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 09.12.2024)

135. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 1992. № 22. ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 09.12.2024)

136. Каташинський Є. О., Миколенко О. М. До питання про сучасні тенденції реформування органів досудового розслідування в Україні. *Правова держава*. № 32. 2018. С. 151-158

137. Мірковець Д.М. Організація системи органів досудового розслідування: проблеми та шляхи удосконалення. *Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану*: матеріали міжвідом. наук.- практ. конф. (Київ, 30 берез. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Чернеї, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. Шаповаленко Є. В., доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент; внутр. справ, 2023. С. 109-113

138. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005, № 30, ст.409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text> (дата звернення: 08.12.2024)

139. Отрощенко П.С., Бісюк О.С. Характеристика органів досудового розслідування. С. 409-413. Електронне видання. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi67/0049396.pdf#page=409> (дата звернення: 10.12.2024)

140. Про затвердження Положення про органи досудового розслідування Державної кримінально-виконавчої служби України : наказ Міністерства юстиції України від 04 лип. 2017 р. № 2166/5 // БД «Законодавство України» / ВР

України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0822-17> (дата звернення: 10.12.2024)

141. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: Наказ ГПУ від 06.04.2016 р. № 139. Втратив чинність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16#Text> (дата звернення: 13.12.2024)

142. Старенький С. Слідчі Мін'юсту не мають можливості проводити досудові розслідування. *Вебсайт Закон і Бізнес*. № 44, 2017. Електронне видання. URL: <http://zib.com.ua/ua/130865-slidchi-minyustu-ne-mayut-zmogi-provoditi-dosudovi-rozsliduv.html> (дата звернення: 13.12.2024)

143. Каташинський Є. О., Миколенко О. М. До питання про сучасні тенденції реформування органів досудового розслідування в Україні. *Правова держава*. № 32. 2018. С. 151-158

144. Рішення КСУ від 25.04.2018 р. № 3-п/2018. URL: <https://web.archive.org/web/20180426023152/http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3-p.pdf> (дата звернення: 13.12.2024)

145. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності № 3196-д від 26.10.2020 р. Служби безпеки України URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70243 (дата звернення: 28.02.2025)

146. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2019 року № 841 «Про ліквідацію територіального органу Національної поліції», Відомості Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.09.2024)

147. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2021. № 23. ст. 197. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 13.12.2024)

148. Про порядок денний п'ятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання: Постанова ВРУ від 02.02.2021 № 1164-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T211164> (дата звернення: 14.12.2024)

149. Юріков О. О. Особливості досудового розслідування у районі ведення бойових дій. С. 1310-1315. Електронне видання. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6384/13420-1> (дата звернення: 22.12.2024)

150. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Закон України від 12.08.2014 р. № 1631-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2014, № 39, ст.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1631-18#Text> (дата звернення: 23.12.2024)

151. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 № 389-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 23.12.2024)

152. Павлюк А. Досудове розслідування в умовах воєнного стану: які зміни внесено в КПК? Вебсайт *ligazakon*. 2022. Електронне видання. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/213263_dosudove-rozsliduvannya-v-umovakh-vonnogo-stanu-yak-zmni-vneseno-v-kpk (дата звернення: 24.12.2024)

153. Романюк Б. Міжнародне кримінальне законодавство та його трансформація у національну правову систему України. Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції (м. Київ, 27 вересня 2024 р., Державний науково-дослідний експертний центр МВС України.) / [Редкол.: Вербенський М. Г., Опришко І. В., Лісниченко Л. В. та ін.]. *Вінниця : ТВОРИ, 2024*. С.180 – 183. (408 с.). URL : https://drive.google.com/file/d/1AnkDftjYWqRaHdY69oETg8VK-y4zt_g3/view?usp=drive_link (дата звернення: 24.12.2024).

154. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав: Закон України від 15.03.2022 р. № 2125-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2125-20#Text> (дата звернення: 23.12.2024)

155. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку із здійсненням спеціального досудового розслідування : Закон України від 27 квіт. 2021 р. № 1422-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-20#n47> (дата звернення: 24.12.2024)

156. Про внесення змін до КПК України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2111-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text> (дата звернення: 24.12.2024)

157. Про внесення змін до КПК України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Законом України від 14.04.2022 № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 24.12.2024)

158. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 24.12.2024)

159. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2137-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#n78> (дата звернення: 26.12.2024)

160. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану: Проект закону від 11.05.2022 р. N 7370. URL:

https://ips.ligazakon.net/document/view/JI07397I?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.80542997.387638555.1735082453

=

[229597457.1734293034#_gl=1*phyfis*_gcl_au*OTewNDMwMDEzLjE3MzQyOTMwMzQ](https://ips.ligazakon.net/document/view/JI07397I?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.80542997.387638555.1735082453) (дата звернення: 26.12.2024)

161. Кримінальний процес: підручник / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. П. Письменний та ін.; за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, М. А. Погорецького, С. С. Чернявського. Київ:, «Центр учбової літератури», 2022. 780 с.

162. Удалова Л. Д. Генеза проблеми початку досудового розслідування та стан її наукової розробленості. 2017. С. 142. Електронне видання. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=qWniEFIAAAAJ&cstart=100&pagesize=100&citation_for_view=qWniEFIAAAAJ:1yQoGdGgb4wC (дата звернення: 26.12.2024)

163. Справа «Алексахін проти України» (Заява № 31939/06): Рішення ЄСПЛ 19 липня 2012 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_925#Text (дата звернення: 26.12.2024)

164. Досудове розслідування: навч. посібник / Р. І. Благута, А.-М. Ю. Ангеленюк, Ю. В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Ю.А. Комісарчук та А.Я. Хитри. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 600 с.

165. Лоскутов Т.О. Правове регулювання фіксування кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 340–345

166. Таран О. В. Початок досудового розслідування в умовах воєнного стану. Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану : матеріали науково-теорет. конф., 26 травня 2022. С. 218–222

167. Шинкарьов Ю.В. Окремі аспекти здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Всеукраїнський науковий журнал «Актуальні проблеми права та публічного управління»*. 2024. № 1. С. 28-32

168. Телень О. Процесуальний статус дізнавача як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. № 2. 2024. С. 624–630
169. Мельник А. В. Розвиток інституту дізнання в Україні. *Держава та регіони*. 2021. № 1 (71). С. 32–36.
170. Воробей А.О. Проблемні питання та перспективи вдосконалення спрощеного досудового розслідування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. 2021. С.111-115
171. Мельник А.В. Передумови закріплення статусу дізнавача в Україні. Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 343-346.
172. Романов М. Поняття, сутність і значення діяльності підрозділів дізнання. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2 (119). С. 102–106
173. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції. 2021 рік: монограф./ авт. кол.: М.Г.Вербенський, О.Г.Кулик, І.В.Наумова та ін.; за заг.ред.д-ра юрид.наук, проф. М.Г.Вербенського. Вінниця: ТВОРИ, 2022. 340 с.
174. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2015, № 40-41, ст.379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 17.12.2024)
175. Гуцуляк Ю.В. Процесуальний статус дізнавача у кримінальному провадженні в Україні: Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (3 листопада 2023 року) / упор. Р. М. Шехавцов. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2023. С. 85-90.

176. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20 травня 2020 року № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text> (дата звернення: 17.12.2024)

177. Бойко В.А. Деякі особливості дізнання як форми досудового розслідування. Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування: матеріали круглого столу (м. Дніпро, 25 лют. 2021 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 13–15

178. Гринюк В. Слідчий як суб'єкт обвинувачення у кримінальному провадженні. *Правова політика в Україні* : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 24 жовтня 2014 року в 2 т. Київ : Національна академія прокуратури України. 2014. Т. 2. С. 104–107

179. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 17 ст. 71. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення: 17.12.2024)

180. Столітній А.В. Дізнавач як суб'єкт сторони кримінального провадження з боку обвинувачення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. Вип. 83: ч. 3. 2024. С. 292-299

181. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України в частині удосконалення здійснення досудового розслідування та судового провадження щодо кримінальних проступків: Проект Закону 6481 від 28.12.2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73530 (дата звернення: 21.12.2024)

182. Дізнавачам дадуть нові повноваження для розслідування кримінальних проступків. *Вебсайт pravo*. 2022. Електронне видання. URL: <https://pravo.ua/diznavacham-dadut-novi-povnovazhennia-dlia-rozsliduvannia-kryminalnykh-prostupkiv/> (дата звернення: 21.12.2024)

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Найменування етапу	Характеристика
1	2
Збереження радянських структур і нормативної бази (1990 – 1991 роки)	У перші роки незалежності правоохоронна система України функціонувала на основі законодавства, успадкованого від СРСР, включаючи Кримінальний кодекс та Кримінальний процесуальний кодекс 1960 року. Організаційні структури, функції та завдання міліції, прокуратури та інших органів залишалися майже незмінними. Було обумовлено як відсутністю альтернативних моделей, так і кадровою спадковістю: значна частина працівників правоохоронних органів залишалася на своїх посадах, переймаючи радянські підходи до виконання службових обов'язків.
Поступові реформаторські зміни (1990 – 2011 роки)	З кінця 1990-х років почався процес реформування правоохоронної системи, який передбачав зміни як у нормативно-правовій базі, так і в організаційних структурах. Зокрема, у 1996 році була ухвалена Конституція України, яка закріпила принцип верховенства права, поваги до прав і свобод людини, а також незалежність судової влади. Було прийнято низку нових законів, таких як Закон України «Про міліцію», «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», які поступово адаптували радянські підходи до сучасних потреб.
Реформування кримінального процесу (2012 – 2013 роки)	Значним етапом стало прийняття у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України, який запровадив змагальність сторін, розширив права обвинуваченого та захисника, посилив роль суду як нейтрального арбітра. Новий КПК України суттєво відійшов від радянської інквізиторської моделі кримінального процесу, зменшивши вплив прокуратури на судочинство.
Деполітизація та демократизація правоохоронних органів (2014 – 2016 роки)	Важливим завданням було позбавлення правоохоронної системи партійного впливу та ідеологізації. Завдання виконувалося через реформування органів внутрішніх справ, створення Національної поліції, реформу прокуратури та впровадження нових стандартів правозастосування.
Інтеграція в європейське правове поле (2014 – 2022 роки)	У контексті євроінтеграційного курсу Україна зобов'язалася реформувати правоохоронну систему відповідно до стандартів Ради Європи та Європейського Союзу. Стосувалося забезпечення прозорості діяльності правоохоронних органів, дотримання прав людини, створення антикорупційних інституцій (НАБУ, САП) та реформування пенітенціарної системи.

ДОДАТОК Б

Найменування органу	Характеристика
1	2
Державне бюро розслідувань (Закон про створення прийнятий 12 листопада 2015 року, набрав чинності 1 березня 2016 року. Фактичну діяльність ДБР розпочав 27 листопада 2018 року)	для розслідування кримінальних правопорушень, вчинених високопосадовцями, судьями, працівниками правоохоронних органів.
Детективи Національного антикорупційного бюро України (Закон про створення прийнятий 14 жовтня 2014 року, набрав чинності 25 січня 2015 року. Фактичну діяльність бюро розпочало 16 квітня 2015 року)	спеціалізований орган для розслідування корупційних правопорушень серед вищих посадових осіб.
Слідчі підрозділи Державної кримінально-виконавчої служби України (Закон про створення набув чинності 5 січня 2017 року. Фактичну діяльність не розпочали. Ліквідовані відповідно до рішення КСУ 24 липня 2018 року)	для розслідування кримінальних правопорушень у сфері виконання покарань.
Слідчі підрозділи Бюро економічної безпеки України (Закон про створення прийнятий 28 січня 2021 року, набрав чинності 25 березня 2021 року. Фактичну діяльність бюро розпочало 25 листопада 2021 року)	для боротьби з економічними кримінальними правопорушеннями та порушеннями у фінансовій сфері.

ДОДАТОК В



Прокуратура України
ОФІС ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА

вул. Різницька, 13/15, м. Київ, 01011 факс: (044) 280-26-03
e-mail: office@gp.gov.ua, web: www.gp.gov.ua
Код ЄДРПОУ 00034051

17.02.2026 № 31/4-32454-26

На № _____ від _____

Олегу Супрунчуку
suprunchuk2015@ukr.net

Офісом Генерального прокурора розглянуто Ваше звернення від 03.02.2026 з приводу впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему: «Органи досудового розслідування України (1990-ті роки – 2022 рік): історико-правові засади становлення та розвитку».

Установлено, що в дослідженні сформовано пропозиції щодо подальшого вдосконалення правоохоронної системи та органів досудового розслідування, а саме щодо об'єднання Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, а також виокремлених із Служби безпеки України органів досудового розслідування в єдиний правоохоронний орган із функцією досудового розслідування – Державне слідче бюро України, яке підпорядковуватиметься Кабінету Міністрів України.

У структурі вказаного органу передбачається створення територіальних управлінь у кожному регіоні держави, підрозділу внутрішньої безпеки, а також відокремлених підрозділів, які відповідатимуть за розслідування корупційних злочинів, злочинів у сфері державної безпеки та економічних злочинів.

Водночас виснувано доцільність збереження функції досудового розслідування в підрозділах Національної поліції України.

Крім того, пропонується об'єднати повноваження слідчих та працівників оперативних підрозділів, визначити перелік штатних посад працівників, що здійснюватимуть оперативно-технічні заходи та оперативне документування на підставі доручень детективів.

Повідомляємо, що результати дисертаційного дослідження враховуватимуться Офісом Генерального прокурора при підготовці або опрацюванні пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства, організації діяльності органів досудового розслідування і процесуального керівництва ним.

**Заступник начальника
організаційно-методичного відділу
Департаменту нагляду
за додержанням законів органами
Державного бюро розслідувань**

Євген ТКАЛИЧ

Офіс Генерального прокурора
17.02.2026 №31/4-14868ВИХ-26
31/4-32454-26



**НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ
УКРАЇНИ**

ГОЛОВНЕ СЛІДЧЕ УПРАВЛІННЯ

вул. Богомольця, 10, м. Київ, 01601,
тел. 256-12-82, gsu@police.gov.ua
Ідентифікаційний код 40108578

Олегу СУПРУНЧУКУ

suprunchuk2015@ukr.net

На № _____ від _____

**Щодо результатів розгляду
дисертаційного дослідження**

Головним слідчим управлінням Національної поліції України (далі – ГСУ) у межах компетенції розглянуто Ваше звернення від 30.01.2026 щодо розгляду дисертаційного дослідження на тему: «Органи досудового розслідування в Україні (1990-ті роки – 2022 рік): історико-правові засади становлення та розвитку» та можливості його врахування у службовій, аналітичній і нормотворчій діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

За результатами розгляду повідомляємо, що в ГСУ позитивно оцінюють науковий пошук шляхів удосконалення діяльності органів досудового розслідування. Здійснений Вами історико-правовий аналіз, а також сформульовані висновки і пропозиції щодо вдосконалення законодавства мають теоретичне та прикладне значення, взяті до уваги та можуть бути використані фахівцями Головного слідчого управління під час підготовки аналітичних матеріалів і пропозицій до нормативно-правових актів з питань реформування системи кримінальної юстиції.

Водночас аналіз переліку наукових публікацій свідчить, що значна частина дослідження присвячена питанням створення та діяльності органів досудового розслідування інших правоохоронних органів, зокрема Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань та Бюро економічної безпеки України.

Ураховуючи, що основна проблематика Вашої роботи значною мірою стосується компетенції саме зазначених органів, для вирішення питання щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність доцільно звернутися безпосередньо до відповідних правоохоронних органів.

**Заступник начальника
полковник поліції**

Артем ШЕВЧИШЕН

Крушеницький Андрій (044) 254 96 03



НПУ № 22689-2026 від 17.02.2026 (1463372)

Підписав: Шевчишен Артем Вікторович

Сертифікат: 6C9E48EB050893DA040000003A06000038540600

Дійсний: з 10.11.2025 09:22:20 по 10.11.2027 09:22:20

ЗАТВЕРДЖУЮ

Керівник Немишлянської окружної
прокуратури м. Харкова



Гуард МИРГОРОДСЬКИЙ

«02.02» 2026 р.

АКТ

02.02 2026

м. Харків

№ 1

Впровадження результатів дисертації

Супрунчука Олега Олександровича

«Органи досудового розслідування в Україні (1990-ті роки – 2022 рік):

історико-правові засади становлення та розвитку»

в практичну діяльність органів прокуратури

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- першого заступника керівника Немишлянської окружної прокуратури м. Харкова Алекаєва Юрія Вікторовича;
- прокурора Немишлянської окружної прокуратури м. Харкова Гнатюк Наталії Вікторівни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», та наукові праці аспіранта заочної форми навчання кафедри теорії, історії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Супрунчука Олега Олександровича «Органи досудового розслідування в Україні (1990-ті роки – 2022 рік): історико-правові засади становлення та розвитку», що представлені в роботі наукові положення, висновки та пропозиції

характеризуються належним рівнем наукової обґрунтованості, теоретичною новизною та практичною значущістю.

Проаналізовано основні результати дослідження Супрунчука О.О., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Супрунчук О.О. Аналіз процесуального статусу органів дізнання в Кримінально-процесуальних кодексах України 1960 та 2012 років (історико-правовий аспект). Прикарпатський юридичний вісник №3/2024 : Видавничий дім «Гельветика», 2024. – с. 19-23 DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.4>.

2. Супрунчук О.О. Підслідність Національного антикорупційного бюро України та Державного бюро розслідувань у контексті правотворчих змін 2014-2022 рр. (історико-правовий аналіз). Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 18. Право. Журнал / М-во освіти і науки України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова – Випуск 42. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2024. – с. 63-67. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2024.42.08>.

3. Супрунчук О. О. Правові зміни підслідності органів досудового розслідування в 1990-2022 рр. (історико-правовий аналіз). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція», 2024, Міжнародний гуманітарний університет, 2024, випуск № 72, с. 19-22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.72.3>.

4. Супрунчук О.О. Органи досудового розслідування Державної кримінально-виконавчої служби України: історико-правові засади діяльності. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 18. Право. Журнал / М-во освіти і науки України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова – Випуск 44. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2025. – с. 42-48. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2025.44.06>.

публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Шкуратенко О.В., Супрунчук О.О.. Роль органів досудового розслідування в умовах воєнного стану та повномасштабної російсько-української війни. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива», 23 листопада 2022 р. – К: НУОУ, 2023. – с. 95.

6. Шкуратенко О.В., Супрунчук О.О.. Забезпечення діяльності органів Міністерства внутрішніх справ України з початку вторгнення рф в Україну. Збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива», 28 листопада 2024 р. – К. : НУОУ, 2024. – с. 105.

7. Супрунчук О.О. Підрозділи економічної безпеки України в 1990-2022 роках (історико-правовий аналіз). Міжнародна наукова конференція «Передові досягнення у сфері права: погляд вітчизняних та зарубіжних вчених» (Латвійська Республіка, м. Рига, 3-4 жовтня 2024 року). Латвійська Республіка, м. Рига, с.27-30. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-5>.

8. Супрунчук О.О. Історико-правовий аналіз створення органів досудового розслідування Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань та Бюро економічної безпеки України (2014-2021 роки). Міжнародна наукова конференція «Надбання сучасності у сфері юридичної науки та практики» (Латвійська Республіка, м. Рига, 19-20 березня 2025 року). Латвійська Республіка, м. Рига, с. 14-18 DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-558-7-3>.

У дисертаційному дослідженні проаналізовано зміни у структурі та функціонуванні органів досудового розслідування, зумовлені реформуванням правоохоронної системи, запровадженням спеціалізованих інституцій у сфері протидії корупції та економічним правопорушенням, а також умовами діяльності правоохоронних органів у період дії правового режиму воєнного стану.

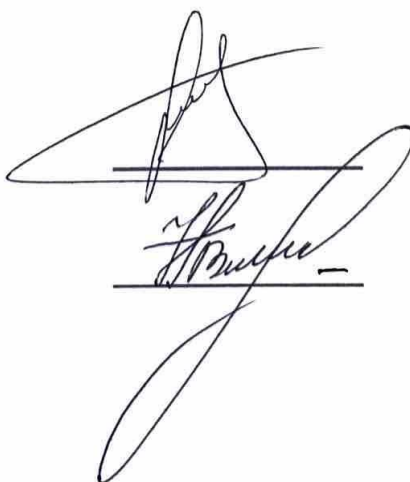
Отримані наукові положення та узагальнення, підтверджені публікаціями у наукових фахових виданнях і результатами обговорення на міжнародних

науково-практичних заходах, можуть бути використані в роботі органів прокуратури України, зокрема для:

- оптимізації здійснення процесуального керівництва кримінальними провадженнями та координації діяльності з органами досудового розслідування;
- забезпечення єдиного підходу до тлумачення і застосування норм кримінального процесуального законодавства у питаннях підслідності та компетенції відповідних органів;
- розроблення навчально-методичних і аналітичних матеріалів з питань прокурорської діяльності;
- удосконалення системи професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників прокуратури.

Враховуючи наведене, результати дисертаційного дослідження Супрунчука О.О. «Органи досудового розслідування в Україні (1990-ті роки –2022 рік): історико-правові засади становлення та розвитку» знайшли практичне застосування в діяльності органів прокуратури та можуть бути використані в подальшій службовій, методичній та науково-дослідній діяльності.

Члени комісії:



Юрій АЛЕКАЄВ

Наталія ГНАТЮК



КОМІТЕТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ з питань правоохоронної діяльності

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

Супрунчуку О.О.

Шановний Олеже Олександровичу!

У Комітеті Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності розглянуто Ваші пропозиції про внесення змін до чинного законодавства.

Повідомляємо, що зазначені пропозиції надані народним депутатам України – членам Комітету для ознайомлення.

З повагою

Голова Комітету

С. Іонушас



САС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Іонушас Сергій Костянтинович
Сертифікат: 3FAA9288358EC00304000000D0512F003BA2DC00
Дійсний до: 12.12.2026 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
04-27/12-2026/16722 від 26.01.2026



2123516

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник Подільського управління
поліції ГУНП у м. Києві
полковник поліції

Юрій ТРЕМБІЦЬКИЙ

«07» 01 2026 р.

АКТ

07. 01. 2026

м. Київ

№ 1

Впровадження результатів дисертації
Супрунчука Олега Олександровича
«Органи досудового розслідування в
Україні (1990-ті роки - 2022 рік):
історико-правові засади становлення
та розвитку» в практичну діяльність
органів досудового розслідування

Подільським управлінням поліції ГУНП у м. Києві розглянуто положення дисертаційного дослідження Супрунчука О.О. на тему: «Органи досудового розслідування в Україні (1990-ті роки - 2022 рік): історико-правові засади становлення та розвитку» зі спеціальності 081 «Право».

Проаналізовано основні результати дослідження Супрунчука О.О., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Супрунчук О.О. Аналіз процесуального статусу органів дізнання в Кримінально-процесуальних кодексах України 1960 та 2012 років (історико-правовий аспект). Прикарпатський юридичний вісник №3/2024 : Видавничий дім «Гельветика», 2024. – с. 19-23 DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.4>.

2. Супрунчук О.О. Підслідність Національного антикорупційного бюро України та Державного бюро розслідувань у контексті правотворчих змін 2014-2022 рр. (історико-правовий аналіз). Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 18. Право. Журнал / М-во освіти і науки України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова – Випуск 42. – Одеса: Видавничий

дім «Гельветика», 2024. – с. 63-67. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2024.42.08>.

3. Супрунчук О. О. Правові зміни підслідності органів досудового розслідування в 1990-2022 рр. (історико-правовий аналіз). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція», 2024, Міжнародний гуманітарний університет, 2024, випуск № 72, с. 19-22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.72.3>.

4. Супрунчук О.О. Органи досудового розслідування Державної кримінально-виконавчої служби України: історико-правові засади діяльності. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 18. Право. Журнал / М-во освіти і науки України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова – Випуск 44. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2025. – с. 42-48. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2025.44.06>.

публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Шкуратенко О.В., Супрунчук О.О.. Роль органів досудового розслідування в умовах воєнного стану та повномасштабної російсько-української війни. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива», 23 листопада 2022 р. – К: НУОУ, 2023. – с. 95.

6. Шкуратенко О.В., Супрунчук О.О.. Забезпечення діяльності органів Міністерства внутрішніх справ України з початку вторгнення рф в Україну. Збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива», 28 листопада 2024 р. – К. : НУОУ, 2024. – с. 105.

7. Супрунчук О.О. Підрозділи економічної безпеки України в 1990-2022 роках (історико-правовий аналіз). Міжнародна наукова конференція «Передові досягнення у сфері права: погляд вітчизняних та зарубіжних вчених» (Латвійська Республіка, м. Рига, 3-4 жовтня 2024 року). Латвійська Республіка, м. Рига, с.27-30. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-5>.

8. Супрунчук О.О. Історико-правовий аналіз створення органів досудового розслідування Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань та Бюро економічної безпеки України (2014-2021 роки). Міжнародна наукова конференція «Надбання сучасності у сфері юридичної науки та практики» (Латвійська Республіка, м. Рига, 19-20 березня 2025 року). Латвійська Республіка, м. Рига, с. 14-18 DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-558-7-3>.

За результатами розгляду та аналізу положень дисертаційного дослідження Супрунчука О.О. на тему: «Органи досудового розслідування в

Україні (1990-ті роки – 2022 рік): історико-правові засади становлення та розвитку» встановлено, що представлені в роботі наукові положення, висновки та пропозиції мають належний рівень наукової обґрунтованості, теоретичну новизну та практичну значущість.

У дисертації здійснено комплексний історико-правовий аналіз процесів формування, становлення та розвитку органів досудового розслідування України, розкрито еволюцію їх правового статусу, компетенції та підслідності в контексті змін кримінального процесуального законодавства та інституційних реформ 1990–2022 років.

Окрему увагу приділено трансформації системи органів досудового розслідування в умовах реформування правоохоронних органів, створення спеціалізованих антикорупційних та економічних органів, а також функціонування правоохоронної системи в умовах воєнного стану.

Наукові результати дослідження, апробовані у фахових наукових виданнях та матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій, можуть бути використані у практичній діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України, зокрема під час:

- удосконалення організації діяльності та взаємодії органів досудового розслідування;
- аналізу та застосування норм кримінального процесуального законодавства щодо підслідності;
- підготовки методичних матеріалів, довідок та аналітичних узагальнень;
- підвищення кваліфікації працівників органів досудового розслідування.

З урахуванням викладеного, результати дисертаційного дослідження Супрунчука О.О. впроваджені у практичну діяльність Подільського управління поліції ГУНП у м. Києві та можуть бути використані в подальшій службовій, навчальній і науково-дослідній роботі.

**Т.в.о. першого заступника начальника
Подільського управління поліції –
начальника слідчого відділу
капітан поліції**



Владислав ЧЕРНОВ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції



Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2022 року

АКТ

02.01.2022

м. Київ

№ 3-01

Впровадження результатів дисертації
Супрунчука О.О. «Органи досудового
розслідування в Україні (1990-ті роки –
2022 р.): історико-правові засади
становлення та розвитку» в освітній процес
НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації освітнього процесу, кандидата
юридичних наук, с.н.с, полковника поліції Корольчука Віктора Володимировича;
- завідувача кафедри теорії, історії та філософії права Навчально-наукового
інституту права та психології, кандидата юридичних наук, доцента
Пендюри Максима Миколайовича;
- завідувача кафедри кримінальної юстиції Навчально-наукового інституту
права та психології, кандидата юридичних наук, доцента
Хахуцяк Ольги Юріївни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття
ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», та наукові праці
аспіранта заочної форми навчання кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового інституту права та психології Супрунчука Олега
Олександровича «Органи досудового розслідування в Україні (1990-ті роки – 2022
р.): історико-правові засади становлення та розвитку».

Проаналізовано основні результати дослідження Супрунчука О.О., зокрема
наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Супрунчук О.О. Аналіз процесуального статусу органів дізнання в
Кримінально-процесуальних кодексах України 1960 та 2012 років (історико-
правовий аспект). Прикарпатський юридичний вісник №3/2024 : Видавничий дім

«Гельветика», 2024. – с. 19-23 DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.4>

2. Супрунчук О.О. Підслідність Національного антикорупційного бюро України та Державного бюро розслідувань у контексті правотворчих змін 2014-2022 рр. (історико-правовий аналіз). Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 18. Право. Журнал / М-во освіти і науки України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова – Випуск 42. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2024. – с. 63-67. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2024.42.08>

3. Супрунчук О. О. Правові зміни підслідності органів досудового розслідування в 1990-2022 рр. (історико-правовий аналіз). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція», 2024, Міжнародний гуманітарний університет, 2024, випуск № 72, с. 19-22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.72.3>

4. Супрунчук О.О. Органи досудового розслідування Державної кримінально-виконавчої служби України: історико-правові засади діяльності. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 18. Право. Журнал / М-во освіти і науки України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова – Випуск 44. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2025. – с. 42-48. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2025.44.06>

5. Шкуратенко О.В., Супрунчук О.О.. Роль органів досудового розслідування в умовах воєнного стану та повномасштабної російсько-української війни. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива», 23 листопада 2022 р. – К: НУОУ, 2023. – с. 95.

6. Шкуратенко О.В., Супрунчук О.О.. Забезпечення діяльності органів Міністерства внутрішніх справ України з початку вторгнення рф в Україну. Збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива», 28 листопада 2024 р. – К. : НУОУ, 2024. – с. 105.

7. Супрунчук О.О. Підрозділи економічної безпеки України в 1990-2022 роках (історико-правовий аналіз). Міжнародна наукова конференція «Передові досягнення у сфері права: погляд вітчизняних та зарубіжних вчених» (Латвійська Республіка, м. Рига, 3-4 жовтня 2024 року). Латвійська Республіка, м. Рига, с.27-30. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-5>.

8. Супрунчук О.О. Історико-правовий аналіз створення органів досудового розслідування Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань та Бюро економічної безпеки України (2014-2021 роки). Міжнародна наукова конференція «Надбання сучасності у сфері юридичної науки та практики» (Латвійська Республіка, м. Рига, 19-20 березня 2025 року).

Латвійська Республіка, м. Рига, с. 14-18 DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-558-7-3>.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Супрунчука О.О. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Історія держави та права України», «Актуальні питання українського права та державотворення», під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

 **Віктор КОРОЛЬЧУК**
 **Максим ПЕНДЮРА**
 **Ольга ХАХУЦЯК**
 **Людмила ГАЙДАР**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

 **Олег ТАРАСЕНКО**
01 2024 року

АКТ02 . 01 . 2026

м. Київ

№ 4-4/26

Впровадження результатів дисертації
Супрунчука О. О. «Органи досудового
розслідування в Україні (1990-ті роки –
2022 р.): історико-правові засади
становлення та розвитку в наукову
діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи в складі:

- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата
філософських наук, старшого дослідника майора поліції Антіпової Ольги
Петрівни;
- завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата
юридичних наук, доцента, майора поліції Антощука Андрія Олександровича;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора
юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття
ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», та наукові праці
аспіранта заочної форми навчання кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового інституту права та психології Супрунчука Олега
Олександровича «Органи досудового розслідування в Україні (1990-ті роки –
2022 р.): історико-правові засади становлення та розвитку» та на основі
проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку
обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій, спрямованих на
удосконалення філософських та методологічних засад встановлення істини під час

провадження в Україні.

Проаналізовано основні результати дослідження Супрунчука О.О., зокрема наукові праці, у яких опубліковано теоретичні положення дисертації:

1. Супрунчук О.О. Аналіз процесуального статусу органів дізнання в Кримінально-процесуальних кодексах України 1960 та 2012 років (історико-правовий аспект). Прикарпатський юридичний вісник №3/2024 : Видавничий дім «Гельветика», 2024. – с. 19-23 DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.4>

2. Супрунчук О.О. Підслідність Національного антикорупційного бюро України та Державного бюро розслідувань у контексті правотворчих змін 2014-2022 рр. (історико-правовий аналіз). Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 18. Право. Журнал / М-во освіти і науки України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова – Випуск 42. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2024. – с. 63-67. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2024.42.08>

3. Супрунчук О. О. Правові зміни підслідності органів досудового розслідування в 1990-2022 рр. (історико-правовий аналіз). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція», 2024, Міжнародний гуманітарний університет, 2024, випуск № 72, с. 19-22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.72.3>

4. Супрунчук О.О. Органи досудового розслідування Державної кримінально-виконавчої служби України: історико-правові засади діяльності. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 18. Право. Журнал / М-во освіти і науки України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова – Випуск 44. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2025. – с. 42-48. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2025.44.06>

5. Шкуратенко О.В., Супрунчук О.О.. Роль органів досудового розслідування в умовах воєнного стану та повномасштабної російсько-української війни. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива», 23 листопада 2022 р. – К: НУОУ, 2023. – с. 95.

6. Шкуратенко О.В., Супрунчук О.О.. Забезпечення діяльності органів Міністерства внутрішніх справ України з початку вторгнення рф в Україну. Збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива», 28 листопада 2024 р. – К. : НУОУ, 2024. – с. 105.

7. Супрунчук О.О. Підрозділи економічної безпеки України в 1990-2022 роках (історико-правовий аналіз). Міжнародна наукова конференція «Передові досягнення у сфері права: погляд вітчизняних та зарубіжних вчених» (Латвійська

Республіка, м. Рига, 3-4 жовтня 2024 року). Латвійська Республіка, м. Рига, с.27-30. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-5>.

8. Супрунчук О.О. Історико-правовий аналіз створення органів досудового розслідування Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань та Бюро економічної безпеки України (2014-2021 роки). Міжнародна наукова конференція «Надбання сучасності у сфері юридичної науки та практики» (Латвійська Республіка, м. Рига, 19-20 березня 2025 року). Латвійська Республіка, м. Рига, с. 14-18 DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-558-7-3>.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження Супрунчука О.О. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проектів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:



Ольга АНТИПОВА



Андрій АНТОЩУК



Олена ТИХОНОВА



Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Науково-дослідного
інституту публічної політики і
соціальних наук
доктор юридичних наук, професор

**М. В. Завальний**

2025 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Супрунчука Олега Олександровича «Органи досудового розслідування в
Україні (1990-ті роки - 2022 рік): історико-правові засади становлення та
розвитку», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 081 «Право» у правотворчу діяльність
Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук**

Комісія у складі:

голова - директор Науково-дослідного інституту публічної політики і
соціальних наук, доктор юридичних наук, професор Завальний
Михайло Володимирович;

члени комісії:

- заступник директора Науково-дослідного інституту публічної
політики і соціальних наук, кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник Голубов Артем Євгенович;
- вчений секретар Науково-дослідного інституту публічної
політики і соціальних наук, доктор юридичних наук, професор
Кухарев Олександр Євгенович,

Повідомляємо спеціалізованій вченій раді, що результати дисертації
Супрунчука Олега Олександровича «Органи досудового розслідування в
Україні (1990-ті роки – 2022 рік): історико-правові засади становлення та
розвитку», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі
спеціальності 081 «Право», спрямовані на комплексне історико-правове
дослідження становлення та трансформації органів досудового розслідування
України в умовах зміни політичних режимів, реформування кримінального
процесу та євроінтеграційних зобов'язань держави; виявлення особливостей
впливу радянської правової моделі на сучасну організацію слідчих органів та
формування правових колізій у їхній діяльності; системний аналіз нормативно-
правових засад функціонування прокуратури, органів внутрішніх справ,
Служби безпеки України, НАБУ, ДБР, БЕБ та інших учасників досудового
розслідування з ідентифікацією структурних трансформацій у їхніх

повноваженнях, підслідності та процесуальній взаємодії; дослідження впливу воєнного стану та спеціальних правових режимів на діяльність органів досудового розслідування, зокрема щодо розслідування воєнних злочинів, злочинів проти основ національної безпеки, колабораціонізму та злочинів, пов'язаних із корупцією та фінансуванням тероризму; узагальнення сучасних міжнародних стандартів і практик організації досудового розслідування та адаптацію їх до українських інституційних реалій; формування обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання, оптимізації повноважень та організаційної структури органів досудового розслідування, спрямованих на підвищення ефективності кримінального процесу, забезпечення гарантій прав і свобод людини та створення демократичної моделі кримінальної юстиції.

Розроблені наукові положення використовуються Науково-дослідним інститутом публічної політики і соціальних наук та іншими науково-експертними установами при підготовці висновків і пропозицій щодо реформування законодавства у сфері кримінальної юстиції. Отримані результати стали теоретичною базою для законопроектних ініціатив у сфері кримінально-процесуального, адміністративного та інформаційного права, спрямованих на удосконалення організації та підслідності органів досудового розслідування, підвищення ефективності їхньої взаємодії з прокуратурою, впровадження європейських стандартів прав людини та модернізацію механізмів процесуального контролю. Наукові результати також можуть бути використані у діяльності спеціалізованих правоохоронних органів для адаптації структури та функціонального забезпечення досудового розслідування до умов воєнного часу, а також у розробці навчально-методичних матеріалів для підготовки фахівців у сфері права та кримінальної юстиції.

Результати дисертаційного дослідження Супрунчука Олега Олександровича «Органи досудового розслідування в Україні (1990-ті роки – 2022 рік): історико-правові засади становлення та розвитку» мають належний теоретичний рівень і вагому практичну значущість. Отримані наукові положення дозволяють удосконалити нормативне регулювання діяльності органів досудового розслідування, сприятимуть реформуванню системи кримінальної юстиції України та підвищенню гарантій прав учасників кримінального процесу відповідно до міжнародних стандартів.

Члени комісії:



А. Є. Голубов

О. Є. Кухарев

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Супрунчук О.О. Аналіз процесуального статусу органів дізнання в Кримінально-процесуальних кодексах України 1960 та 2012 років (історико-правовий аспект). *Прикарпатський юридичний вісник* №3/2024 : Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 19–23 DOI : <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.4>
2. Супрунчук О.О. Підслідність Національного антикорупційного бюро України та Державного бюро розслідувань у контексті правотворчих змін 2014-2022 рр. (історико-правовий аналіз). *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 18. Право. Журнал / М-во освіти і науки України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова – Випуск 42. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 63–67. DOI : <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2024.42.08>
3. Супрунчук О. О. Правові зміни підслідності органів досудового розслідування в 1990-2022 рр. (історико-правовий аналіз). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція», 2024, Міжнародний гуманітарний університет, 2024, випуск № 72, С. 19–22. DOI : <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.72.3>
4. Супрунчук О.О. Органи досудового розслідування Державної кримінально-виконавчої служби України: історико-правові засади діяльності. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 18. Право. Журнал / М-во освіти і науки України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова. Випуск 44. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 42–48. DOI : <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2025.44.06>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Шкуратенко О.В., Супрунчук О.О. Роль органів досудового розслідування в умовах воєнного стану та повномасштабної російсько-української війни. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива* : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 лист. 2022 р.). Київ, 2023. С. 95.

6. Шкуратенко О.В., Супрунчук О.О. Забезпечення діяльності органів Міністерства внутрішніх справ України з початку вторгнення РФ в Україну. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива*. : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28 лист. 2024 р.). Київ, 2024. С. 105.

7. Супрунчук О.О. Підрозділи економічної безпеки України в 1990-2022 роках (історико-правовий аналіз). *Передові досягнення у сфері права: погляд вітчизняних та зарубіжних вчених* : матер. Міжнар. наук. конф. (Латвійська Республіка, м. Рига, 3-4 жовт. 2024 р.). Латвійська Республіка, м. Рига, С. 27–30. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-5>

8. Супрунчук О.О. Історико-правовий аналіз створення органів досудового розслідування Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань та Бюро економічної безпеки України (2014-2021 роки). *Надбання сучасності у сфері юридичної науки та практики*. : матер. Міжнар. наук. конф. (Латвійська Республіка, м. Рига, 19-20 берез. 2025 р.). Латвійська Республіка, м. Рига, С. 14–18 DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-558-7-3>